

БЕЗБЕДНОСТ

ТЕОРИЈСКО СТРУЧНИ ЧАСОПИС

МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

UDK 343+351.74./75(05)
YU ISSN 0409-2953

БЕОГРАД
Година LX

3
2018

„БЕЗБЕДНОСТ“

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије

УРЕДНИШТВО

Проф. др **Бобан Милојковић**, редовни професор Криминалистичко-полицијске академије,
Проф. др **Миљивој Донсај**, редовни професор Факултета спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду,
Проф. др **Драгана Коларић**, редовни професор Криминалистичко-полицијске академије,
Проф. др **Тијана Шурлан**, ванредни професор Криминалистичко-полицијске академије,
Проф. др **Бојан Милисављевић**, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду,
Доц. др **Миле Шикман**, начелник Управе за полицијско образовање, Министарства унутрашњих послова Републике Српске,
Доц. др **Младен Милошевић**, доцент Факултета безбедности Универзитета у Београду,
Дијана Хркаловић, државни секретар Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др **Александар Борђевић**, помоћник команданта жандармерије, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др **Божидар Оташевић**, начелник Одељења за развој људи и организације, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др **Синиша Достих**, шеф Одсека за истраживачки рад и издавачку делатност, Одељења за стручно образовање и обуку, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др **Жељко Нинчић**, начелник Одељења за посебне акције, интервентне јединице полиције, одбрамбене припреме и састав помоћне полиције, Управа полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др **Владимир Урошевић**, послови сузбијања електронског криминала у Служби за борбу против организованог криминала, Управа криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Др **Наташа Радосављевић-Стевановић**, Национални криминалистичко-технички центар, Министарства унутрашњих послова Републике Србије,
Доц. др **Владимир Шебек**, шеф Одсека за борбу против корупције, Управе криминалистичке полиције, Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

Доц. др Божидар Оташевић

УРЕДНИК

Јасмина Владисављевић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Милена Јовановић

ЛЕКТОР ЗА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Весна Анђелић-Николенцић

АДРЕСА УРЕДНИШТВА:

Булевар Зорана Ђинђића 104
телефон: 011/3148-734, 3148-739,
e-mail: upobr@mup.gov.rs

ЧАСОПИС ИЗЛАЗИ ТРИ ПУТА ГОДИШЊЕ

ТИРАЖ: 800 примерака

ШТАМПА: Комазец,

Краља Петра I, бб, Инђија

PDF верзија часописа доступна је на адреси:

<http://www.mup.gov.rs/> публикације,

и архива бројева од 2000. до 2015. године доступна је на адреси:

<http://prezentacije.mup.gov.rs/upravazaobrazovanje/bezbednost.html>

САДРЖАЈ

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Доц. др Владимир М. ЦВЕТКОВИЋ **5** ПЕРЦЕПЦИЈА ЈАВНОСТИ О ПРИПРЕМЉЕНОСТИ ЗА БИОСФЕРСКЕ КАТАСТРОФЕ ИЗАЗВАНЕ ЕПИДЕМИЈАМА: ИМПЛИКАЦИЈЕ НА ПРОЦЕС УПРАВЉАЊА РИЗИЦИМА

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

- Проф. др Радосав РИСИМОВИЋ **26** НЕОВЛАШЋЕНО СТАВЉАЊЕ У ПРОМЕТ ОПОЈНИХ ДРОГА
Проф. др Александар БОШКОВИЋ ЗЛОУПОТРЕБОМ ИНТЕРНЕТА
- Доц. др Ивана П. БОДРОЖИЋ **43** ИНКРИМИНИСАЊЕ РАТОВАЊА У ИНОСТРАНСТВУ –
АРГУМЕНТИ PRO ET CONTRA
- Др Катарина РАДОЈКОВИЋ ИЛИЋ **58** ЗНАЧАЈ УЧЕЊА СТРАНОГ ЈЕЗИКА ЗА СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ
И ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРЕДОВАЊЕ ПРИПАДНИКА ПОЛИЦИЈЕ
- Др Станимир ЖИВАНОВИЋ **73** ЕЛЕМЕНТИ ОД ЗНАЧАЈА ЗА ПРОЦЕНУ УГРОЖЕНОСТИ ЉУДИ
Проф. др Новица СТАЛЕТОВИЋ ОД ЕФЕКТА ПОЖАРА НА ОТВОРЕНОМ
Проф. др Драган МЛАЂАН И ПОСЕБНО ШУМСКОМ ПРОСТОРУ
- Доц. др Саша М. МАРКОВИЋ **100** ПОЛИЦИЈСКА СТРАТЕГИЈА У БОРБИ ПРОТИВ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ
– ОСНОВНА КРИМИНАЛИСТИЧКО-СТРАТЕШКА УСМЕРЕЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ
- Проф. Симон СЛОКАН **117** ЗАБРАНА УЧЕСТВОВАЊА У СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА И
ПРЕКИД ПУТОВАЊА - ПОЛИЦИЈСКА ОВЛАШЋЕЊА У
РЕПУБЛИЦИ СЛОВЕНИЈИ КАО СРЕДСТВА ЗА СМАЊЕЊЕ
НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ДОГАЂАЈИМА
- Илија РАЦИЋ **138** ЗНАЧАЈ АНАЛИТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИОНИХ ЈЕДИНИЦА
СЕКТОРА ЗА АНАЛИТИКУ, ТЕЛЕКОМУНИКАЦИОНЕ И
ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ
У ПРИМЕНИ ПОЛИЦИЈСКО-ОБАВЕШТАЈНОГ МОДЕЛА
- Лав ДИМОВИЋ **153** МИРОВНЕ МИСИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА:
ПРОШЛОСТ, САДАШЊОСТ И БУДУЋНОСТ
- Александар СИМОНОВИЋ **167** ОДНОС ЈАВНОГ ТУЖИОЦА И ПОЛИЦИЈЕ У
ПРЕДИСТРАЖНОМ ПОСТУПКУ И ИСТРАЗИ
- 189** РАДОВИ ОБЈАВЉЕНИ У 2018-ТОЈ ГОДИНИ
- 192** РЕЦЕНЗЕНТИ ОБЈАВЉЕНИХ РАДОВА У 2018-ТОЈ ГОДИНИ
- 194** УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РАДОВА

CONTENS

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPERS

- Assistant Prof. Vladimir M. Cvetković, PhD **5** PUBLIC PERCEPTION OF PREPAREDNESS FOR BIOSPHERIC DISASTERS CAUSED BY EPIDEMICS: IMPLICATIONS FOR THE RISK MANAGEMENT PROCESS

REVIEW PAPERS

- Prof. Radosav RISIMOVIĆ, PhD **26** UNLAWFUL CIRCULATION OF NARCOTICS THROUGH INTERNET ABUSE
Prof. Aleksandar BOŠKOVIĆ, PhD
- Assistant Prof. Ivana P. BODROŽIĆ, PhD **43** CRIMINALIZATION OF PARTICIPATION IN WAR OR ARMED CONFLICT IN FOREIGN COUNTRY – ARGUMENTS PRO ET CONTRA
- Katarina RADOJKOVIĆ ILIĆ, PhD **58** IMPORTANCE OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING FOR PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND CAREER ADVANCEMENT OF POLICE OFFICERS
- Stanimir ŽIVANOVIĆ, PhD **73** ESSENTIAL ELEMENTS FOR ESTIMATING THREAT TO HUMANS CAUSED BY EFFECTS OF WILDFIRE AND FOREST FIRE IN PARTICULAR
Prof. Novica STALETOVIĆ, PhD
Prof. Dragan MLADAN, PhD
- Assistant Prof. Saša M. MARKOVIĆ, PhD **100** POLICE STRATEGY IN COMBATING DOMESTIC VIOLENCE – BASIC CRIMINALISTIC-STRATEGIC ORIENTATIONS IN THE REPUBLIC OF SERBIA
- Simon SLOKAN, PhD **117** PROHIBITION OF PARTICIPATION IN SPORTING EVENTS AND TRIP INTERRUPTION – POLICE POWERS IN THE REPUBLIC OF SLOVENIA AS MEANS TO REDUCING VIOLENCE AT SPORTING EVENTS
- Ilija RACIĆ **138** IMPORTANCE OF THE ANALYTICAL ORGANIZATIONAL UNITS OF THE SECTOR FOR ANALYTICS, TELECOMMUNICATION AND INFORMATION TECHNOLOGY IN IMPLEMENTATION OF THE INTELLIGENCE-LED POLICING MODEL
- Lav DIMOVIĆ **153** THE UN PEACEKEEPING MISSIONS: PAST, PRESENT AND FUTURE
- Aleksandar SIMONOVIĆ **167** RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC PROSECUTION AND POLICE DURING THE PRE-INVESTIGATION PROCEDURES AND INVESTIGATION

Доц. др Владимир М. ЦВЕТКОВИЋ*

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803005C

УДК: 351.78:005.334 614.44:316.32(497.11)

Оригинални научни рад

Примљен: 27.9.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Перцепција јавности о припремљености за биосферске катастрофе изазване епидемијама: импликације на процес управљања ризицима

***Апстракт:** Биосферске катастрофе међу којима су на првом месту епидемије, представљају озбиљну претњу безбедности људи. Полазећи од озбиљности и карактеристика катастрофа изазваних епидемијама, предмет истраживања представља испитивање природе утицаја личних и друштвених фактора на перцепцију јавности о припремљености за реаговање на биосферске катастрофе изазване епидемијама. Коришићењем вишеетапног случајног узорковања анкетирано је две хиљаде и петсто грађана са подручја деветнаест локалних заједница. Судићи према добијеним резултатима, утврђено је да је ниво припремљености грађана низак и да су у већој мери припремљени мушкарци, образованији грађани, незапослени и они који осећају страх. Резултати истраживања могу бити искоришћени за креирање едукативних кампања усмерених ка подизању нивоа свести и припремљености грађана.*

***Кључне речи:** природне катастрофе, перцепција, епидемије, припремљеност, управљање ризицима, Србија.*

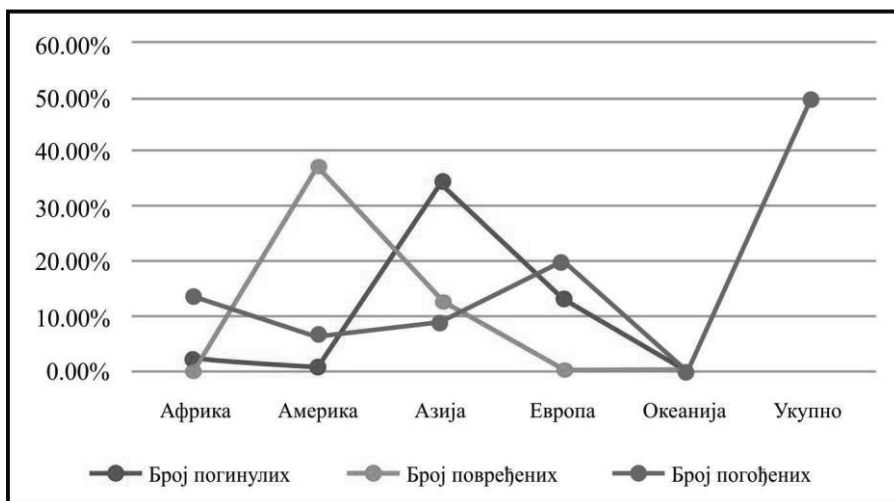
Увод

Епидемија (грчки: еpi - на и demos - људи) заразних болести појављује се када болест утиче, или тежи да утиче на велики број појединаца унутар популације, заједнице или региона у исто време, док се термин пандемија (грчки: pan - сви и demos - народ)

---

* E – mail: vmc@fb.bg.ac.rs

односи на епидемију која се веома брзо шири на знатно веће подручје, тј. континент или чак свет. Имајући у виду да су епидемије биолошке катастрофе, важно је посматрати њихову учесталост из перспективе геопросторних и временских дистрибуција/расподела. Анализе геопросторних дистрибуција епидемија показују да се у периоду од 113 година највише епидемија догодило у Африци (1526), а најмање у Океанији (36). У односу на укупан број епидемија у том периоду, на првом месту је Африка (1526), па Азија (674), Америка (316), Европа (98) и на крају Океанија (36) (Цветковић, Иванов, 2016). При томе, највише погинулих (34,09%) људи услед последица епидемија било је у Азији, а најмање у Океанији. По броју погинулих људи на првом месту је Азија (34,09%), Европа (13,06%), Африка (2,42%), Америка (0,39%) и на крају Океанија (0%). Највише повређених (36,92%) људи било је у Америци, а најмање (0%) у Европи. Највише погођених (20,36%) људи било је у Европи, а најмање (0,02%) у Океанији (графикон 1).

Графикон 1 – Процентуални преглед последица епидемија по људе у периоду од 1900. до 2013. године (Извор: калкулација аутора)

Озбиљност и сложеност последица природних катастрофа доприноси ширењу многих озбиљних болести које се преносе путем хране и воде, и то пре свега због компромитованих или поремећених водених и канализационих система. Након катастрофа долази до изливања многобројних опасних материја, угинућа ве-

ликог броја животиња и све то утиче на ширење зараза (Furin, Mathew, 2013). Генерално, након природних катастрофа велики изазов представља лоша хигијена и то нарочито ако су жртве расељене или су уточиште пронашле у склоништима (Ligon, 2006). При томе, инфективне болести за време катастрофа су детектоване код скоро 80% свих болесника и то углавном због маларије, респираторних инфективних болести и дијареја. Саопштења надлежних органа о здравственим стањима жртава катастрофа су често мањег обима, имајући у виду извештавања о операцијама спасавања преживелих (Kondo et al., 2002). Природне катастрофе често изазивају различите директне, односно индиректне последице: расељевање популације (интерно расељена лица – односно лица која су прибегла миграцији и избеглице), еколошке промене, повећање локалитета за размножавање преносиоца болести, висока изложеност и ширење спектра болести које се преносе (глодари, комарци), непланирана и пренатрпана склоништа, сиромашни санитарни услови и услови за воду, слаба ухрањеност и лоша лична хигијена, низак ниво имунитета за вакцине за превенцију болести или недовољна покривеност вакцинама, и ограничени приступ здравственим услугама (Kouadio et al., 2012). Поред тога, Морган (Morgan, 2004) наглашава да лица која су изложена блиском контакту са мртвима, попут војног особља, спасилаца, волонтера и других могу бити изложени хроничним инфективних опасностима, укључујући вирус хепатитиса Б и Ц, ХИВ, желудачне патогене и туберкулозу. Када се спомињу инфективне болести, вреди напоменути да су према Светској здравственој организацији (видети опширније: WHO) од 1945. до 2002. године само три болести – ХИВ/АИДС, туберкулоза и маларија однеле 150 милиона живота широм света, док су у поређењу са тим ратови однели 23 милиона живота. Двадесети век у Европи остаје упамћен по шпанској пандемији грипа који је изазвао више жртава него Први светски рат, док је Србија имала велику епидемију тифуса током Првог светског рата 1915. године и епидемију малих богиња 1972. године која је забележена као највећа послератна епидемија у Европи (Ristanović, 2015). Такође, велике богиње поново представљају озбиљну претњу становништву (Ristanović et al., 2016). Светски распрострањена болест Новог света HIV/AIDS данас представља масовни глобални проблем, као и најновија искуства са последицама епидемије еболе у Западној Африци и/или контраверзе у

вези са пандемијом свињског грипа А Х1Н1. Економске, медицинске, социјално-психолошке и војно-политичке последице епидемија упозоравају нас на различите аспекте и димензије овог проблема, посебно у савременој безбедносној архитектури данашњег света. Током конференције посвећене питањима безбедности, одржане у Минхену, Бил Гејтс је рекао да ће се у наредних 10-15 година вероватно десити епидемија као што је епидемија еболе у Западној Африци од 2014. до 2015. године, или епидемија шпанског грипа 1918. године, и да однос између санитарне и међународне безбедности не би требало да буде игнорисан (видети опширније на <http://www.independent.co.uk/news/world/a>). У складу са *Законом о заштити становништва од заразних болести* (Сл. гласник РС, бр. 15/2016) и *Правилником о пријављивању заразних болести и других случајева предвиђеним законом* (Сл. гласник РС, бр 98/05) и одредаба међународних здравствених прописа спроводе се строжи епидемиолошки надзори над заразним болестима током и након ванредних ситуација на територији Републике Србије.

У сваком случају, микро-организми и потенцијална избијања нових болести или поновне појаве давно искорењених болести, злоупотреба науке за побољшање или модификовање микроорганизама, климатске промене које подстичу ширење и географско распрострањавање многих заразних болести и њихових преносилаца, глобализација, миграције и био-терористички претње свакако су реалност времена у којем живимо. Због тога, релевантне здравствене установе, али и читаве земље морају да поседују адекватно припремљене капацитете и ресурсе. Јавно образовање и свест о овом питању веома су важни за превенцију и реаговање у случају појаве епидемије било да се она спонтано деси, или је резултат природних непогода или део терористичког акта.

Преглед литературе

Детаљним прегледом литературе може се истаћи да је перцепција припремљености грађана често под утицајем одређених персоналних или срединских фактора као што су: пол (Becker, 2011; Combs et al., 2010; Cvetković et al., 2017a, 2017b; 2018), старост (Cvetković, Milašinović, Gostimirović, 2016; Tomio et al., 2014; Филиповић, 2018), брачни статус (Цветковић, 2016б), здравствени проблеми, националност, број деце (Cvetkovic, Filipović, 2018),

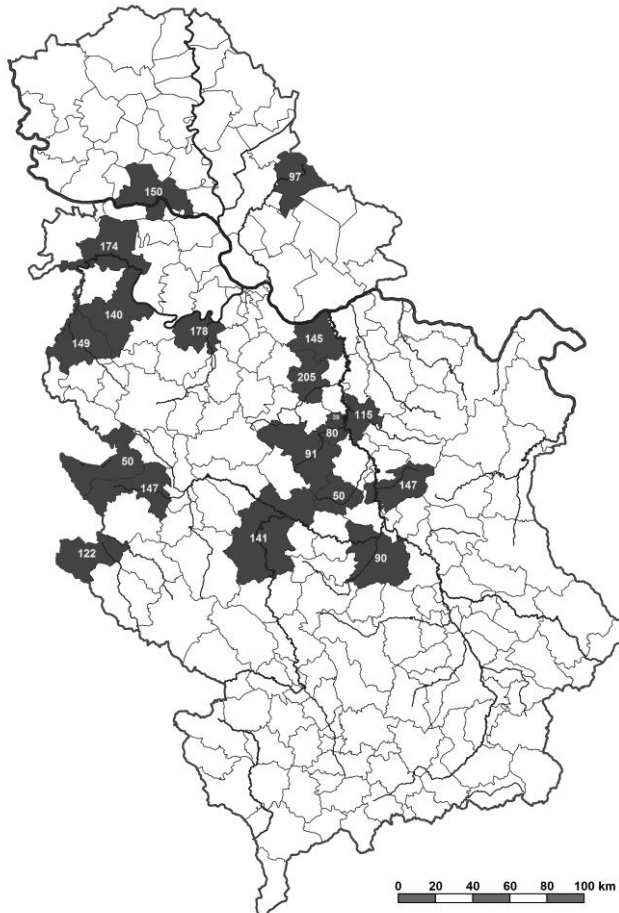
број чланова домаћинства, друштвено-економски статус (ниво прихода и трошкова домаћинства, статус својине односно власништва над објектом, као и цена директног/индиректног спровођење мера приправности) и психолошки ставови (Cvetković et al., 2018;), знање (Pathirage, Baldry, Seneviratne, 2010; Ramzan, Ansar, Nadeem, 2015; Towers, 2015; Ivanov, Cvetković, 2014; Jakovljević, Gačić, Cvetković, 2015), перцепција ризика (Cvetković et al., 2018), претходно искуство у природним катастрофама, мотивација (Cvetković, Mилашинović, Lazić, 2018), страх, забринутост, свест (Cvetković, Filipović, Jakovljević, 2017; Cvetković, Ristanović, Gačić 2018).

Према веровању већине људи, постоји велика опасност од преноса заразних болести и њихове нагле појаве непосредно након природне катастрофе. Међутим, не постоји научни доказ који подржава то мишљење, нарочито када катастрофа није довела до значајног расељавања становништва (Kouadio et al., 2012). Рамзан и сарадници (Ramzan et al., 2015) наглашавају да су знања и превентивни поступци људи са циљем ублажавања последица катастрофа повезани са њиховим полом, брачним статусом, занимањем и старости. Исто тако, утврдили су да образовање нема никакве повезаности са знањем или бољим превентивним понашањем. С друге стране, превентивни обичаји су бољи тамо где су нивои знања већи, наглашавајући потребу за образовним програмима заједнице. Оливеира и сарадници (Oliveira, Narendran, Falcao, 2002) су утврдили да је разлика међу половима примећена у способностима студената где жене имају боље знање од мушкараца. Кенеди и Томпсон (Kennedy-Clark, Thompson, 2011) су презентовали резултате студије у којој је студентима било тражено да заједнички решавају проблеме на бази упитника који се односио на историјске епидемијске болести користећи се притом учењем на бази игре. Добијени резултати су показали да су студенти наклоњенији визуелним информацијама са додатним спецификацијама него информацијама базираним на текстуалној форми када је у питању коришћење виртуелног окружења. Александар и Виниа (Alexander, Wynia, 2003) су утврдили да је већина испитаника истакла да ће наставити да негују пацијенте у случајевима избијања „непознате, али потенцијално смртоносне болести“, иако је само мањи број испитаника истакао да верује у професионалну дужност лечења пацијената у епидемијама.

Резултати одређеног истраживања показују да је само 43% лекара за хитне интервенције и 21% лекара примарне неге изјавило да су генерално добро припремљени за реаговање на биотерористички напад. Такође, утврђено је да 78% људи верује да локални здравствени системи треба да буду припремљени за биотероризам, док 92% верује да локални здравствени системи треба да буду припремљени за природне епидемије (Alexander, Larkin, Wynia, 2006). Са друге стране, Спрангер и сарадници (Spranger et al., 2007) су утврдили да 91% локалних лекара истиче да је њихово знање прилично слабо, 80% тежи већем броју информација, а 83% изискује више прилика за обучавање у погледу биосферских катастрофа. Стручњаци посебно истичу да припремљеност грађана захтева поседовање плана за ванредне ситуације, залиха као што су вода и преписани лекови, али и одговарајући ниво информисаности о плановима заједнице (Uscher-Pines, Chandra, Acosta, Kellemtmann, 2012). Полазећи од последица природних катастрофа, битан предуслов за опстанак људи је да имају залихе хране, воде и других потрепштина. У студији припремљености грађана Сједињених Америчких Држава, 57% становништва поседује залихе у својој кући, 34% у аутомобилима и 45% на радном месту у канцеларији (FEMA, 2009).

Методи

Руководећи се резултатима претходних истраживања предмет рада представља испитивање природе утицаја личних и друштвених фактора на перцепцију јавности о припремљености грађана за реаговање на биосферске катастрофе изазване епидемијама. Научни циљ представља научна дескрипција и експликација природе повезаности посматраних варијабли са циљем утврђивања импликација на процес управљања ризицима у таквим догађајима. Средином 2015. године спроведено је анкетирање грађана у деветнаест локалних заједница које су биле изабране због своје угрожености од последица катастрофа.

Слика 1 – Дистрибуција испитаника по локалним заједницама у Републици Србији (Извор: обрада аутора).

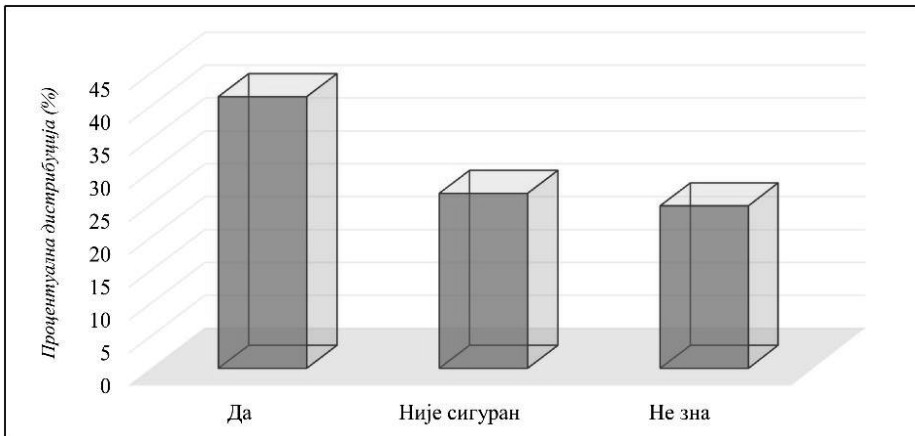
У овим општинама учесници су насумично били бирани при чему је број испитаника био сразмеран величини општине, чиме је био обезбеђен случајан избор и репрезентативан приступ узорку. Обухваћене су следеће урбане и руралне заједнице: Обреновац (178), Шабач (140), Крушевац (180), Крагујевац (191), Сремска Митровица (174), Прибој (122), Баточина (80), Свилајнац (115), Лапово (39), Параћин (147), Смедеревска Паланка (205), Сечањ (97), Лозница (149) Бајина Башта (50), Смедерево (145), Нови Сад (150), Краљево (141), Рековац (50) и Ужице (147) (слика 1). Од

укупног броја, 50,2% испитаника је женског и 49,8% мушког пола. Најзаступљенији су млађи испитаници (28,4%) док је просечна старост испитаника око четрдесет година. Поред тога, у односу на образовни ниво, најзаступљенији су испитаници са средњом стручном спремом. Представљени методолошки оквир истраживања је део обимнијег истраживања припремљености грађана за реаговање у природним катастрофама у РС (Цветковић, Филиповић, 2018; Цветковић, 2017).

Резултати и дискусија

Узимајући у обзир нарастајући број биосферских катастрофа изазваних епидемијама, доносиоци одлука на стратешком нивоу морају предузети све превентивне мере у циљу смањења ризика од настанка истих. При томе, једна од најзначајних превентивних мера јесте и подизање нивоа свести и знања грађана о епидемијама као предуслов свих осталих мера. У прошлости право на образовање о ванредним ситуацијама није било афирмисано и признато. Међутим, у 21. веку улога ове врсте образовања је постала недвосмислено јасна и призната. Значај образовања је до те мере признат у многим међународним конвенцијама и конференцијама, са јасним нагласком да школе, породице и локалне заједнице играју одлучујућу улогу у смањењу тежине последица таквих катастрофа кроз процес подизања свести и знања (Ivanov, Svetković, 2014). Сваки појединац има право да буде обавештен о потенцијалним ризицима и мерама приправности које постоје у области у којој живи или ради, а ако је потребно, треба да се омогући лак и ефикасан приступ овој врсти информација.

С обзиром на значај знања грађана о епидемији, а у циљу побољшања њиховог реаговања у ванредним ситуацијама, испитаницима су била постављена следећа питања: Да ли знате шта је епидемија и како да се заштитите од ње? Од укупног броја, 43,1% испитаника је изјавило да знају шта је епидемија и како да се заштите од ње, 26,6% није било сигурно, а 24,7% је одговорило не зна.

Графикон 2 – Процентуална дистрибуција испитаника у односу на ниво знања о биосферским катастрофама изазваним епидемијама

Мање од половине испитаника зна шта је епидемија и како да заштите себе. Резултати указују на озбиљан безбедносни проблем, узимајући у обзир да је знање неопходни предуслов за ефикасно реаговање у таквим ситуацијама. Абебе и сарадници (Abebe et al., 2010) су утврдили да је 83% испитаника чуло за туберкулозу. Такође, они су установили да људи који знају да читају и пишу имају већу вероватноћу да буду свесни о тој болести и да знају да је туберкулоза узрокована микроорганизмима. Мушкарци су више обавештени о узроку туберкулозе него жене. Крам и сарадници (Cramm et al., 2010) су утврдили да просечна оцена на тесту знања из болести туберкулозе износи 5.66 (где је највиша оцена 8). Такође, утврђено је да 54% испитаника сматра туберкулозу афричком болешћу.

Резултати Хи-квадрата теста независности показују да постоји статистички значајна корелација између знања о начину заштите од епидемије и следећих варијабли: пол, старост, ниво образовања, ниво образовања мајке, ниво образовања оца, брачно стање, родитељски статус, страх од несреће, лични инвалидитет, радни статус, висина примања у оквиру домаћинства, религиозност, претходно искуство, волонтирање, регулисани војни статус. С друге стране, не постоји таква корелација са варијаблом када особа живи са инвалидом (табела 1).

Табела 1 – Унакрсно табелирање знања и персоналних и срединских фактора

	<i>Value</i>	<i>Asymp. Sig. (2-sided)</i>	<i>Cramer's V</i>
Родна перспектива	19.94	.000**	.092
Године старости	103.82	.000**	.148
Ниво образовања	71.33	.000**	.123
Образовање мајке	66.60	.000**	.119
Образовање оца	46.83	.000**	.100
Брачни статус	87.59	.000**	.136
Статус родитељства	70.26	.000**	.173
Страх од епидемија	21.30	.000**	.067
Живот са инвалидом	1.45	.057	.021
Лични инвалидитет	13.12	.011*	.060
Статус запослења	38.61	.000**	.130
Ниво прихода	14.32	.026*	.057
Ниво религиозности	18.49	.018*	.090
Претходно искуство	18.21	.000**	.092
Волонтирање	6.66	.036*	.054
Војна обавеза	10.85	.004*	.072

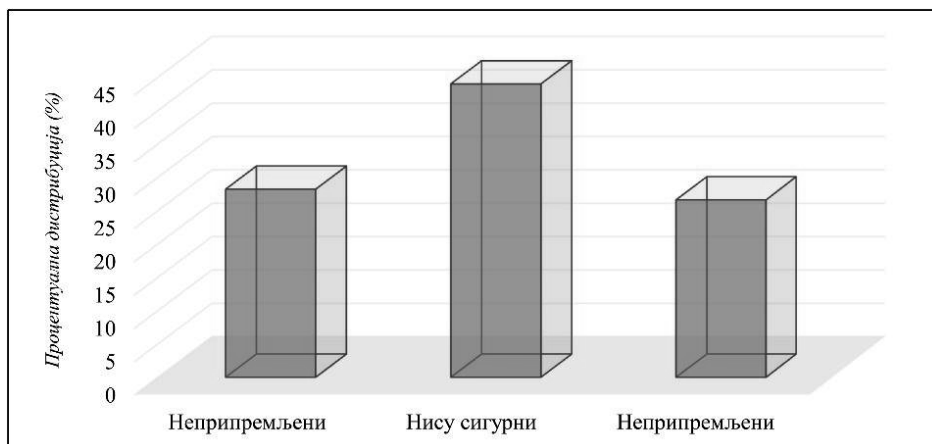
*Статистички значајна повезаност на 0.05 нивоу (2-tailed),

** Статистички значајна повезаност на 0.01 нивоу (2-tailed).

Полазећи од претпоставке да постоји повезаност између личних фактора и знања о начинима заштите од епидемија, утврђено је да у већем проценту знају шта је епидемија: жене (47,8%) у односу на мушкарце (43,5%); испитаници са високом стручном спремом (54%) у односу на оне који су завршили основну школу (34,9%); испитаници који су завршили средњу школу са одличним успехом (59%) у односу на оне који су завршили средњу школу са dobrим оценама (39%); испитаници чије мајке нису завршиле основну школу (58%) у односу на оне чије мајке су завршиле студије другог степена (25%); испитаници чији очеви нису завршили основну школу (56,7%) у односу на оне чији очеви имају високу стручну спрему (44%). Након тога, испитани су утицаји друштвених фактора на знање и утврђено је да у већој мери знање имају испитаници који су у браку (53,6%) у односу на оне који су сами (35,6%); испитаници који су родитељи (52%) у односу на оне који нису родитељи (35%); испитаници који нису онеспособљени за рад (47%) у односу на оне који су онеспособљени (28%); испитаници који су запослени (50,7%) у поређењу са онима који су незапослени (37,8%); испитаници који имају приходе преко 75.000 ди-

нара (54,9%) у односу на оне са приходима до 25.000 динара (42%); испитаници који су били добровољци (волонтирани) (51%) у односу на оне који нису били добровољци (44,2%). Такође, утврђено је да у већој мери имају знање грађани који осећају страх (50%) у односу на оне који не осећају страх (39%), и испитаници са претходним искуством (61,1%) у односу на оне који немају никакво претходно искуство (41,4%).

У научној литератури не постоји јасна сагласност о начину утицаја различитих фактора на припремљеност грађана за реаговање у ванредним ситуацијама. Фаупел и сарадници (Faupel, Kelley, Petee, 1992:6) описују припремљеност као планирање и учешће у активностима базираним на општем знању и информацијама које омогућавају појединачним домаћинствима да предузму одговарајуће мере реаговања на катастрофе. Последице ванредних ситуација немогуће је избећи. Међутим, адекватан систем управљања (ублажавање, спремност реаговања, опоравка) може их ублажити. Спремност грађана за ванредне ситуације је под утицајем различитих друштвених и индивидуалних фактора. На тај начин они директно или индиректно утичу на грађане да спроведу, преузму или развију мере приправности за реаговање у таквим ситуацијама. Разумевање њиховог утицаја је важан корак ка креирању разних начина подизања нивоа спремности грађана. Из тих разлога испитан је степен спремности грађана за реаговање у случају епидемија и постављена су им следећа питања: „На скали од 1 (апсолутно неприпремљени) до 5 (апсолутно спремни) процените ваш ниво спремности за реаговање у ванредним ситуацијама изазваним епидемијама. Резултати показују да је средња вредност спремности грађана за реаговање 2,98 од могућих 5. Описна статистичка анализа показује да је 28,2% испитаника одговорило да су неспремни да одреагују, 44% није било сигурно, а 26,6% да су спремни за реаговање (графикон 3). Веома мали број испитаника је изјавио да су спремни за реаговање у ванредним ситуацијама изазваним епидемијама.

Графикон 3 – Процентуална дистрибуција испитаника у односу на ниво перцепције припремљености за реаговање

Резултати Хи-квадрата теста независности показују да постоји статистички значајна корелација између спремности грађана на епидемије и следећих варијабли: пол, старост, ниво образовања, ниво образовања мајке, ниво образовања оца, брачно стање, родитељство, страх од несреће, инвалидитет, радни статус, висина примања у оквиру домаћинства, ниво религиозности, претходно искуство, живот са особом са инвалидитетом. С друге стране, не постоји таква корелација са варијаблама: волонтирање, регулисан војни статус (табела 3).

Табела 2 – Унакрсно табелирање перцепције јавности о индивидуалној припремљености и персоналних и срединских фактора

	<i>Value</i>	<i>Asymp. Sig. (2-sided)</i>	<i>Cramer's V</i>
Родна перспектива	57.34	.000**	.152
Године старости	61.67	.000**	.079
Ниво образовања	86.31	.000**	.093
Образовање мајке	63.02	.000**	.080
Образовање оца	96.28	.000**	.099
Брачни статус	185.13	.000**	.137
Статус родитељства	55.43	.000**	.150
Страх од епидемија	33.15	.000**	.082
Живот са инвалидом	42.44	.000**	.096
Лични инвалидитет	23.19	.003*	.078
Статус запослења	18.77	.001*	.089
Ниво прихода	52.41	.000**	.087
Ниво религиозности	59.92	.000**	.079

Претходно искуство	57.86	.000**	.153
Волонтирање	1.24	.064	.012
Војна обавеза	14.32	.058	.034

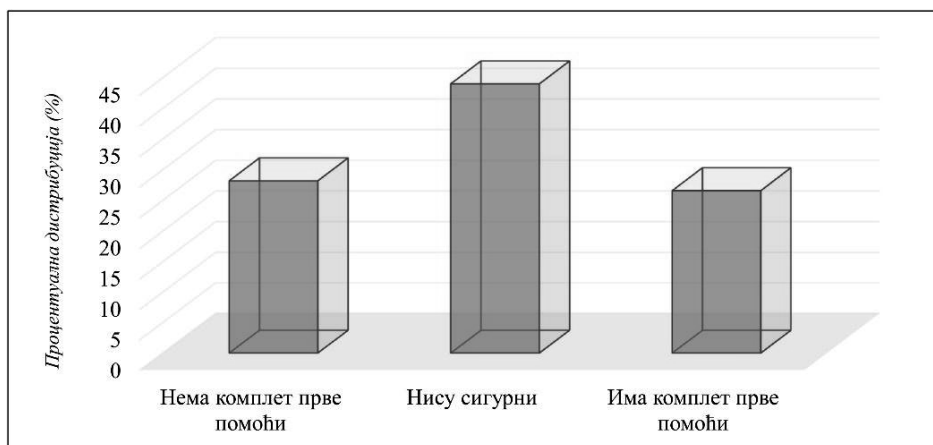
*Статистички значајна повезаност на 0.05 нивоу (2-tailed),

** Статистички значајна повезаност на 0.01 нивоу (2-tailed).

Резултати истраживања показују да су спремнији за реаговање мушкарци (32,4%) него жене (21,3%); испитаници са високом стручном спремом (29,4%) у односу на оне који су завршили средњу школу (22%); испитаници који су завршили средњу школу са врло добрим оценама (27,2%) у односу на оне са довољним оценама (21%); испитаници чије мајке имају високу стручну спрему (42%) у односу на оне које су завршиле основну школу (35%); испитаници чији су очеви су завршили мастер (50%) у односу на оне који су завршили само основну школу (32,4%); грађани са примањима преко 75.000 динара (37%) у односу на оне који имају примања до 25.000 динара (15,4%). Поред тога, када је реч о друштвеним карактеристикама, утврђено је да су спремнији грађани који су у везама (32,7%) у односу на оне који су удовице/удовци (18,3%); испитаници који нису родитељи (32%) у односу на испитанике који су родитељи (22%); испитаници који брину о инвалидној особи (34%) у односу на оне који не брину (25%); испитаници без инвалидитета (26,7%) у односу на оне који су са инвалидитетом (10%); незапослени испитаници (29%) у поређењу са оним који су запослени (22%); грађани који нису заузети (у вези) (30,2%) у односу на грађане који су удовице/удовци (19%); родитељи (31,7%) у односу на оне који то нису (21%). Такође, утврђено је и да су спремнији испитаници који осећају страх (29%) у односу на оне који не осећају (25%).

Многи аутори су се бавили испитивањем поседовања основних залиха за преживљавање различитих катастрофа. Примера ради, Лајт (Light, 2016) наглашава да недостатак основних ствари као што су храна, вода и лекови смањује дужину времена у коме би људи могли да остану код куће и повећава хитност у којој би влада и друге агенције требало да доставе намирнице. Капуку (Карису, 2008) је утврдио да 8 % свих испитаника има опрему са намирницама за случај несреће, која садржи довољно хране, воде и лекова који би омогућили породици да буде у склоништу три дана. Мори и сарадници (Mori et al., 2007) наглашавају потребу за

непрекидном/сталном залихом лекова за хроничне болеснике током и након катастрофе. Бетел и сарадници (Bethel et al., 2011) истичу да је мања вероватноћа да ће рањивије популације имати кућне ствари за припремљеност, али зато је вероватније да ће имати, наспрам осталих, сигурне залихе лекова. Полазећи од различитих последица ванредних ситуација изазваних епидемијама, испитали смо и ниво поседовања комплета за пружање прве помоћи у домаћинствима. Грађанима је постављено питање да ли поседују прву помоћ. Од свих испитаника, 47% има прву помоћ код куће, 37,8% није било сигурно, а 25,2% немају (графикон 3). Пејц и сарадници (Page et al., 2008) су утврдили да је 48% људи прибавило четири или више релевантних намирница у случају опасности. Такође, утврдили су да скоро половина (43,7%) испитаника није поседовала радио-батерије у датом тренутку, док 32,2% није прибавило у оквиру свог домаћинства средства за хигијену, санитарне залихе, лекове.

Графикон 4 – Унакрсно табелирање перцепције јавности о поседовању комплета прве помоћи и персоналних и срединских фактора

Резултати Хи-квадрата теста независности показују да постоји статистички значајна корелација између поседовања комплета прве помоћи код куће и следећих варијабли: узраст, ниво образовања, ниво образовања мајке, брачни статус, родитељство, страх од катастрофа, волонтирања, регулисаног војног статуса, радног статуса, висине прихода домаћинства, нивоа религиозности, живота са инвалидном особом. С друге стране, таква веза није ус-

постављена са варијаблама: пол, ниво образовања оца, лични инвалидитет, претходно искуства (табела 3).

Табела 3 – Унакрсно табелирање поседовања залиха за пружање прве помоћи и персоналних и срединских фактора

	<i>Value</i>	<i>Asymp. Sig. (2-sided)</i>	<i>Cramer's V</i>
Родна перспектива	3.55	.169	.040
Године старости	117.16	.000**	.161
Ниво образовања	36.90	.000**	.090
Образовање мајке	35.25	.000**	.080
Образовање оца	7.51	.822	.041
Брачни статус	70.14	.000**	.124
Статус родитељства	34.11	.000**	.123
Страх од епидемија	17.71	.001*	.063
Живот са инвалидом	10.89	.028*	.051
Лични инвалидитет	9.37	.059	.048
Статус запослења	9.46	.009*	.066
Ниво прихода	32.71	.000**	.087
Ниво религиозности	46.82	.000**	.103
Претходно искуство	.730	.694	.019
Волонтирање	46.57	.000**	.146
Војна обавеза	27.53	.000**	.116

*Статистички значајна повезаност на 0.05 нивоу (2-tailed),

** Статистички значајна повезаност на 0.01 нивоу (2-tailed).

Према добијеним резултатима утврђено је да у већој мери поседују комплет за пружање прве помоћи испитаници са универзитетским образовањем (55,4%) у односу на оне са основном школом (45,5%); испитаници који су завршили средњу школу са одличним успехом (56%) у односу на оне који су завршили средњу школу са довољним успехом (41%); испитаници чије су мајке завршиле постдипломске студије (75%) у односу на оне чије су мајке завршиле основну школу (47,3%); испитаници чији су очеви завршили постдипломске студије (57,1%) у односу на оне чији су очеви завршили основну школу (48,9%). Такође, у већој мери поседују комплет: разведени испитаници (53,7%) у односу на испитанике који нису заузети, односно који су слободни (46,4%); родитељи (54%) у односу на испитанике који нису родитељи (51%); испитаници који не живе са инвалидном особом (53,9%) у поређењу са онима који живе са неким ко има инвалидитет (45%); запослени испитаници (52%) у односу на незапослене (49%); испитаници који имају примања преко 75.000 динара (55,1%) у односу на

оне који немају (47%); испитаници који су добровољци (65,2%) у односу на оне који то нису били (47%). Што се тиче психолошких фактора, утврђено је да у већем проценту комплет за прву помоћ имају: испитаници који осећају страх (55%) у односу на оне који не осећају (43%); испитаници са претходним искуством (58%) у односу на оне без претходног искуства (50,7%).

Закључак

Иако су се грађани Србије у прошлости више пута суочавали са последицама разних епидемија, резултати истраживања показују да је само нешто мање од половине испитаника едуковано по питању епидемија. Недостатак свести и знања грађана о епидемијама може додатно закомпликовати управљање ризицима у ванредним ситуацијама, почевши од тога да грађани не знају које превентивне мере да предузму од тренутка добијања информације о ширењу заразне болести. Посебну забринутост изазива чињеница да је једна трећина грађана апсолутно неспремна да адекватно одговори на неки такав догађај. Адекватна спремност грађана да одговоре на такве догађаје може знатно смањити последице по живот и здравље људи. Један од најважнијих елемената спремности грађана за реаговање је знање о епидемијама и правом начину да се одреагује.

Студија је показала да је знање грађана о епидемијама под утицајем бројних персоналних и срединских фактора. Међутим, податак да ли је неко био волонтер или има регулисани војни статус нема утицаја на знање ове области. Ниво знања грађана о епидемијама такође је различито због карактеристика самих грађана. На пример, већи ниво знања о епидемијама имају грађани који су жене, универзитетски образовани/образоване или високо образовани/образоване са одличним успехом, ожењени/удати, без инвалидитета, запослени, имају приходе преко 75.000 динара, осећају страх и имају претходно искуство, чије мајке и очеви нису завршили основну школу. С друге стране, резултати показују да је ниво спремности грађана да одреагују на нижем нивоу него што се очекивало. Спремнији да одговоре јесу грађани који су: мушкарци, универзитетски образовани, веома добри студенти са приходима преко 75.000 динара, у везама, а да притоме нису родитељи, који се брину о инвалидима, незапослени и да осећају страх, чије су

мајке и очеви завршили постдипломске студије. Поред спремности грађана за реаговање, битно је поседовање одређених залиха које би ублажиле ефекте ванредних ситуација изазваних епидемијама. Утврђено је да само половина испитаника поседује комплет за прву помоћ, и ово упозорава да би то могло имати негативан утицај на само-спашавање или само-заштиту грађана од последица епидемије.

Полазећи од приказаних резултата истраживања, неопходно је да се осмисле кампање и програми у циљу побољшања знања људи, универзитетски необразованих грађана, грађана који нису завршили средњу школу са одличним успехом, неожењених/неудатих, незапослених, оних који немају приходе изнад 75.000 динара, који не осећају страх и немају никакво претходно искуство. Знање грађана може се побољшати кроз образовне телевизијске програме или радио-емисије које би обавестиле грађане о потенцијалним епидемијама и њиховим последицама, начинима деловања и модалитетима личне и породичне заштите.

Литература

1. Abebe, G., Deribew, A., Apers, L., Woldemichael, K., Shiffa, J., Tesfaye, M., Bezabih, M., (2010). Knowledge, health seeking behavior and perceived stigma towards tuberculosis among tuberculosis suspects in a rural community in southwest Ethiopia. *PLoS one*, 5(10), e13339.
2. Ackermann, E., (2006). Indicators of failed information epidemics in the scientific journal literature: A publication analysis of Polywater and Cold Nuclear Fusion. *Scientometrics*, 66(3), 451-466.
3. Alexander, G. C., Wynia, M. K., (2003). Ready and willing? Physicians' sense of preparedness for bioterrorism. *Health Affairs*, 22(5), 189-197.
4. Alexander, G. C., Larkin, G. L., Wynia, M. K., (2006). Physicians' preparedness for bioterrorism and other public health priorities. *Academic emergency medicine*, 13(11), 1238-1241.
5. Becker, P., (2011). Whose risks? Gender and the ranking of hazards. *Disaster Prevention and Management*, 20(4), 423-433. doi: 10.1108/09653561111161743.
6. Combs, J. P., Slate, J. R., Moore, G. W., Bustamante, R. M., Onwuegbuzie, A. J., Edmonson, S. L., (2010). Gender differences

- in college preparedness: A statewide study. *The Urban Review*, 42(5), 441-457.
7. Cramm, J. M., Finkenflügel, H. J., Møller, V., Nieboer, A. P., (2010). TB treatment initiation and adherence in a South African community influenced more by perceptions than by knowledge of tuberculosis. *BMC public health*, 10(1), 72. Faupel, C. E., Kelley, S. P., Petee, T., (1992). The impact of disaster education on household preparedness for Hurricane Hugo. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 10(1), 5-24.
  8. Cvetković, V., Roder, G., Öcal, A., Tarolli, P., & Dragičević, S. (2018). The Role of Gender in Preparedness and Response Behaviors towards Flood Risk in Serbia. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(12), 2761.
  9. Cvetković, V., Noji, E., Filipović, M., Marija, M. P., Želimir, K., Nenad, R., (2018). Public Risk Perspectives Regarding the Threat of Terrorism in Belgrade: Implications for Risk Management Decision-Making for Individuals, Communities and Public Authorities. *Journal of Criminal Investigation and Criminology*, 69(4), 279-298.
  10. Cvetković, V., Ristanović, E., Gačić, J., (2018). Citizens Attitudes about the Emergency Situations Caused by Epidemics in Serbia. *Iranian Journal of Public Health*, 47(8), 1213-1214.
  11. Cvetković, V., Kevin, R., Shaw, R., Filipović, M., Mano, R., Gačić, J., Jakovljević, V., (2018). Household earthquake preparedness in Serbia – a study from selected municipalities. *Acta Geographica*, 59(1).
  12. Cvetković, V. M., Filipović, M., (2018). The role of the family in reducing risks of natural disasters. *Nauka, bezbednost, policija*, 23(1), 71-85.
  13. Цветковић, В., Филиповић, М., Гачић, Ј., (2018). Теоријски оквир истраживања у области катастрофа. *Ecologica*, 25(91), 545-551.
  14. Cvetković, V., Filipović, M., Jakovljević, V., (2017). A survey of subjective opinions of population about seismic resistance of residential buildings. *J. Geogr. Inst. Cvijic*, 67(3), 265-278.
  15. Cvetković, V., Milašinović, S., Lazić, Ž., (2018). Examination of citizens' attitudes towards providign support to vulnerable people and voluntereeing during disasters. *Journal for social sciences, TEME*, 42(1), 35-56.

16. Цветковић, В., (2017). Утицај персоналних и срединских фактора на очекивање помоћи од интервентно-спасилачких служби и хуманитарних организација за време природних катастрофа, *Безбедност*, 59(3), 28-53.
17. FEMA. (2009). *Personal Preparedness in America: Findings from the Citizen Corps National Survey*.
18. Филипковић, М., (2018). Испитивање ставова грађана Пријепоља о појединим аспектима припремљености за ванредне ситуације изазване пожарима, *Војно дело*, 70(2), 240-252.
19. Furin, J., Mathew, T., (2013). Tuberculosis Control in Acute Disaster Settings: Case Studies from the 2010 Haiti Earthquake. *Disaster medicine and public health preparedness*, 7(02), 129-130.
20. Ivanov, A., Svetković, V., (2014). The role of education in natural disaster risk reduction. *Horizons – international scientific journal*, X (16), 115-131.
21. Иванов, А., Цветковић, В., (2016). Природне катастрофе – геопросторна и временска дистрибуција: Факултет за безбедност, Скопје.
22. Јаковљевић, В., Цветковић, В., Гачић, Ј., (2015). *Природне катастрофе и образовање*. Београд: Универзитет у Београду, Факултет безбедности.
23. Каруси, Н., (2008). Culture of preparedness: household disaster preparedness. *Disaster Prevention and Management*, 17(4), 526-535. doi: 10.1108/09653560810901773.
24. Kennedy-Clark, S., Thompson, K., (2011). What do students learn when collaboratively using a computer game in the study of historical disease epidemics, and why? *Games and Culture*, 6(6), 513-537.
25. Kondo, H., Seo, N., Yasuda, T., Hasizume, M., Koido, Y., Ninomiya, N., Yamamoto, Y., (2002). Post-flood—infectious diseases in Mozambique. *Prehospital and disaster medicine*, 17(3), 126-133.
26. Kouadio, I. K., Aljunid, S., Kamigaki, T., Hammad, K., Oshitani, H., (2012). Infectious diseases following natural disasters: prevention and control measures. *Expert review of anti-infective therapy*, 10(1), 95-104.
27. Ligon, B. L., (2006). *Infectious diseases that pose specific challenges after natural disasters: a review*. Paper presented at the Seminars in pediatric infectious diseases.

28. Marsden, A. W., (1998). Training railway operating staff to understand and manage passenger and crowd behaviour. *Disaster Prevention and Management*, 7(5), 401-405.
29. Morgan, O., (2004). Infectious disease risks from dead bodies following natural disasters. *Revista panamericana de salud pública*, 15(5), 307-312.
30. Mori, K., Ugai, K., Nonami, Y., Kirimura, T., Kondo, C., Nakamura, T., Kaji, H., (2007). Health needs of patients with chronic diseases who lived through the great Hanshin earthquake. *Disaster Management & Response*, 5(1), 8-13.
31. Oliveira, E., Narendran, S., Falcao, A., (2002). *Brazilian dental students' knowledge and attitudes towards HIV infection*. *AIDS care*, 14(4), 569-576.
32. Page, L., Rubin, J., Amlôt, R., Simpson, J., Wessely, S., (2008). Are Londoners prepared for an emergency? A longitudinal study following the London bombings. *Biosecurity and bioterrorism: biodefense strategy, practice, and science*, 6(4), 309-319.
33. Pathirage, C., Baldry, D., Seneviratne, K., (2010). Disaster knowledge factors in managing disasters successfully. *International Journal of Strategic Property Management* (4), 376-390.
34. Peterson, S., (2002). Epidemic disease and national security. *Security Studies*, 12(2), 43-81.
35. *Правилник о пријављивању заразних болести и других случаја предвиђеним законом* (Службени гласник Републике Србије, бр 98/05).
36. Ramzan, M., Ansar, A., Nadeem, S., (2015). Dengue epidemics: knowledge perhaps is the only key to success. *Journal of Ayub Medical College Abbottabad*, 27(2), 402-406.
37. Ristanović, E., (2015). Infectious agents as a security challenge: Experience of typhus, variola and tularemia outbreaks in Serbia, *Bezbednost*, Beograd, 57(2), 5-20.
38. Ristanović, E., Gligić, A., Atanasievska, S., Protić-Djokić, V., Jovanović, D., Radunović, M., (2016). *Smallpox as actual biothreat: lessons learned from its outbreak in ex-Yugoslavia in 1972*. *Annali dell'Istituto Superiore di Sanità*, 52(4), 587-597.
39. Spranger, C. B., Villegas, D., Kazda, M. J., Harris, A. M., Mathew, S., Migala, W., (2007). Assessment of physician preparedness and response capacity to bioterrorism or other public health emergency

- events in a major metropolitan area. *Disaster Management & Response*, 5(3), 82-86.
40. Tomio, J., Sato, H., Matsuda, Y., Koga, T., Mizumura, H., (2014). *Household and Community Disaster Preparedness in Japanese Provincial City: A Population-Based Household Survey*. *Advances in Anthropology*.
41. Towers, B., (2015). Children's knowledge of bushfire emergency response. *International Journal of Wildland Fire*, 24(2), 179-189.
42. Uscher-Pines, L., Chandra, A., Acosta, J., Kellermann, A., (2012). Citizen preparedness for disasters: are current assumptions valid? *Disaster medicine and public health preparedness*, 6(02), 170-173.
43. Иванов, А., Цветковић, В., (2016). *Природне катастрофе – геопросторна и временска дистрибуција*, Факултет за безбедност, Скопље.
44. *Закон о заштити становништва од заразних болести* (Службени гласник Републике Србије, бр. 15/2016).

Public Perception of Preparedness for Biospheric Disasters Caused by Epidemics: Implications for the Risk Management Process

Abstract: *Biospheric disasters, among them the first place of the epidemic, pose a serious threat to human security. Starting from the seriousness and characteristic of disasters caused by epidemics, the subject of research is the examination of the nature of the impact of personal and social factors on the perception of the public on the preparedness to respond to biospheric disasters caused by epidemics. Two thousand and five hundred citizens from the area of nineteen local communities were interviewed using multi-pass random sampling. According to the obtained results, it was determined that the level of preparedness of the citizens is at a low level and that they are more prepared men, more educated citizens, the unemployed and those who feel fear. The results of the research can be used to create educational campaigns aimed at raising the level of awareness and preparation of citizens.*

Keywords: *natural disasters, perception, epidemics, preparedness, risk management, Serbia.*

Проф. др Радосав РИСИМОВИЋ*
Криминалистичко-полицијски универзитет
Проф. др Александар БОШКОВИЋ
Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803026R

УДК: 343.575:004.738.5

Прегледни научни рад

Примљен: 19.10.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Неовлашћено стављање у промет опојних дрога злоупотребом интернета¹

Апстракт: Интернет је као један од симбола модерног доба и глобализације у великој мери допринео бољој информисаности људи, размени научних и других података, развоју привреде (нарочито маркетинга) и других области друштвеног живота. Са друге стране, интернет се злоупотребљава од стране учинилаца кривичних дела на различите начине. Дрога се преко интернета може рекламирати, купити, продати, могу се добити информације које се односе на дејство дроге, цену, начин конзумирања итд. У раду ћемо размотрити значај интернета за развој тржишта опојних дрога, односно неовлашћено стављање у промет опојних дрога злоупотребом интернета. Део рада се односи на феномен нових психоактивних супстанци. Осим тога, анализирали смо капацитет криптомаркета да утичу на конвенционално тржиште опојних дрога.

---

* radosav.risimovic@kpa.edu.rs

 ¹ NARCO-MAP; HOME/2015/ISFP/AG/TDFX/8742; Improving knowledge on NPS and opiates trafficking in Europe; Project developed with the financial support of the European Commission – Transnational initiatives to fight trafficking in drugs and firearms – DG Justice/DG Migrations and Home Affairs. Такође, рад је резултат реализовања научноистраживачких пројеката које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција* (бр. 179045), који реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду 2011-2018.

Кључне речи: *дрога, интернет, криптомаркет, дарк-нет, нове психоактивне супстанце.*

Увод

Глобализација и развој информационих технологија су променили начин живота савременог човека. Појавом интернета трговина и комуникација нису више ограничени физичким и географским баријерама (Griffiths et al., 2013:1701). Слободно кретање капитала, роба, идеја и људи доноси бројне погодности, што није потребно посебно образлагати. Међутим, развој информационих технологија проузрокује и одређене проблеме, о којима ће у излагањима која предстоје бити више речено. Између осталог, учиниоцима кривичних дела у вези са дрогама интернет омогућава једноставан приступ подацима о фармацеутским производима и медицинским истраживањима. На тај начин они идентификују супстанце које производе психоактивно дејство и које имају потенцијал да мењају трендове на тржишту дрога, избегавајући при томе кривично гоњење јер је реч о супстанцама које нису на листи контролисаних супстанци (Griffiths et al., 2013:1701). Неовлашћеним стављањем у промет ових супстанци доведен је у питање цео систем кривичног гоњења учинилаца кривичних дела у вези са дрогама, који је деценијама са више или мање успеха функционисао.

Злоупотреба интернета у циљу производње, продаје и рекламирања психоактивних контролисаних супстанци је један од основних проблема са којим се суочавају државе у последњих неколико деценија. Већ од тренутка када је интернет постао средство за масовну комуникацију, учесници на тржишту опојних дрога су почели да га злоупотребљавају. Злоупотребе врше појединци, али и организоване криминалне групе које се баве производњом и продајом опојних дрога. Реч је о глобалном проблему за чије решавање је потребна координација активности свих државних органа који се баве сузбијањем опојних дрога, али и сарадња са другим државама и међународним организацијама.

Интернет није само средство којим учиниоци неовлашћено стављају у промет опојне дроге, већ и средство које могу користити истраживачи ради прикупљања драгоцених података (тип дроге која се продаје путем интернета, државе из којих се дрога доставља, цена, просечна количина дроге која се продаје, рецензије

корисника криптомаркета итд.). Трансакције које се врше на интернету остављају дигиталне трагове, које истраживачи прикупљају коришћењем специјалних софтвера (“crawlers”) (Martin et al., 2018:2).

Према једном мишљењу, постоји пет разлога зашто научна заједница која се бави опојним дрогама треба своју пажњу да усмери на криптомаркете: прво, криптомаркети нам омогућавају да анализирамо понуду опојних дрога на знатно већем узорку; друго, криптомаркет није изоловано тржиште опојних дрога, већ је повезан са ланцима снабдевања дрогом који функционишу независно од интернета; треће, криптомаркети су значајни за праћење трендова на тржишту дрога; четврто, криптомаркети нам показују колико је тржиште на коме се продају дроге иновативно у покушају да избегне напоре надлежних државних органа да предузму кривично гоњење за кривична дела у вези са дрогама; пето, криптомаркети су места на којима долази до испуњења потреба корисника дрога (велики број различитих врста дрога, информација и савета итд.) (Barratt, Aldridge, 2016:1).

Појам и начин функционисања криптомаркета

Криптомаркет се дефинише као тржиште на интернету на коме анонимни продавци преко својих скривених веб-сајтова продају робе и услуге које се плаћају криптовалутама (нпр. биткоин), на коме се скупљају и показују коментари и оцене клијената (Barratt, Aldridge, 2016:1). Осим термина криптомаркет у литератури је у употреби термин дарк-нет (енг. dark net) и дип-веб (енг. deep web) (Barratt et al., 2014:774). Дип-веб је интернет садржај који није доступан коришћењем традиционалних претраживача (Bergman, 2001:1). Интернет садржаји који су доступни путем традиционалних претраживача се називају сурфејс-веб (енг. surface web) (EMCDDA, 2014:11). Једини начин приступа дип-вебу је путем претраге на појединим веб сајтовима (EMCDDA, 2014:11). На пример, библиотеке имају базе података које се могу сврстати у дип-веб, јер њихово претраживање није могуће путем традиционалних претраживача. Такође, интранет који се користи на универзитетима се може сврстати у дип-веб. Дарк-веб је део дип-веба, који је скривен и познат по илегалним активностима и анонимности учесника трансакција (EMCDDA, 2014:11).

Куповина дроге преко интернета је трансакција слична куповини било ког производа преко „Амазона” јер дозвољава купцима да врше „претраживање и упоређивање производа и продавца”, али се битна разлика огледа у скривању идентитета учесника трансакције, саме трансакције и физичке локације њихових сервера (Aldrige, Decaru-Hetu, 2016:7). За скривање наведених података кључни значај има специјални софтвер (нпр. Тор; енг. The Onion Router), који скрива ИП адресу рачунара (електронски код који има сваки рачунар на интернету) приликом приступа сајту за продају дроге (Barrat, 2014:774; Tzanetakis et al., 2016:58). Тор је развила америчка војска 2004. године, али његово коришћење није ограничено само на војне сврхе (омогућава заштиту личних података корисницима интернета, спречава цензуру итд.) (EMCDDA, 2014:11). Међутим, Тор је убрзо након тренутка када је постао оперативан злоупотребљен за вршење кривичних дела.

Куповина дроге преко криптомаркета захтева одређени ниво знања о рачунарима и интернету, опрему (рачунар или други сличан уређај), анонимни претраживач, УРЛ адресу, тј. веб-адресу, криптовалуту, проналажење продавца који жели да пошаље дрогу и адресу на коју коју ће дрога бити послата (Barratt, Aldridge, 2016:1). Криптомаркети су од значаја за трансакције између продавца и купаца, јер се у купопродајном односу појављују као трећа страна која обезбеђује поверење пружањем услуга (енг. escrow) и арбитражом спорова (Barratt, Aldridge, 2016:1). Пружање услуга подразумева да криптомаркет као трећа страна у трансакцији прима и исплаћује новац, уколико су испуњени услови који ће обезбедити остварење трансакције (на пример, новац се исплаћује тек када продавац добије потврду од купца да је примио дрогу). Ипак, спорови се најчешће односе на ситуације у којима дрога није испоручена или није плаћена (Van Hout, Bingham, 2014:187).

Корисници психоактивних супстанци могу купити неку од врста опојних дрога преко криптомаркета на исти начин као што преко интернета купују телевизор или ципеле. Криптомаркети се користе како за продају корисницима, тако и за снабдевање дилера. Интересантно је да се упркос развоју технологије и процесу глобализације снабдевање корисника и даље по правилу врши преко локалних дилера који продају дрогу познатим купцима, али треба нагласити да криптомаркети имају значајну улогу у снабдевању дилера. Другим речима, улога криптомаркета се може упоре-

дители са улогом брокера који повезује дилере који врше велепродају са дилерима дроге на терену (Aldridge, Decaru-Netu, 2016:8). Према томе, значај криптомаркета за снабдевање тржишта произлази из чињенице да дрогу која потиче са криптомаркета не користе само они који су директно купили психоактивне супстанце на илегалном интернет тржишту, већ и корисници који су дрогу купили од локалног дилера. У сваком случају, неопходно је да надлежни државни органи учине напор да спрече како велепродају, тако и малопродају дроге путем криптомаркета. Према емпиријским истраживањима, четвртина прихода које остварују криптомаркети је остварена велепродајом опојних дрога (Aldridge, Decaru-Netu, 2016:12). Раст велепродаје дрога путем криптомаркета указује на јачање утицаја интернет тржишта на конвенционално тржиште опојних дрога.

Када говоримо о мерама за сузбијање неовлашћеног стављања у промет опојних дрога, већина држава предузима активности које се не односе само на процесуирање учинилаца кривичних дела у вези са дрогама. Други начин реакције је строга казнена политика. САД деценијама воде рат против дилера дрогом у коме су потрошиле знатна финансијска средства и у коме су, према процени која преовладава, претрпеле потпуни неуспех, упркос строгој казненој политици (Fader, 2016:120). Слично томе, у нашој земљи се стално поопштрава казнена политика, што је кулминирало забраном ублажавања казне за кривична дела у вези са дрогама (члан 57, став 2 КЗ). Према концепту поопштравања казнене политике, учиниоци кривичних дела су рационални људи који ће се уздржати од продаје дроге под притиском могућности изрицања строге казне (Fader, 2016:127). Међутим, у нашој теорији кривичног права преовладава мишљење да забрана ублажавања казне није оправдана (Делић, 2010:242). Слично томе, истиче се да строга казнена политика не производи ефекте или производи веома скромне и привремене ефекте у односу на дилере дроге (Fader, 2016:128). Предност при одвраћању од вршења кривичних дела у вези са дрогама имају мере које предузима полиција (лишавање слободе, притвор итд.), јер не подразумевају значајан проток времена од извршења кривичног дела, у поређењу са строгом казненом политиком или прописивањем нових кривичних дела (Sherman, 1990:14). Сматрамо да ово становиште треба прихватити, јер сузбијање ове врсте кривичних дела није могуће строгом казненом

политиком, већ предузимањем мера ради откривања учинилаца, нарочито оних који се баве велепродајом дроге. Страх од казне неће утицати да се учиниоци уздрже од извршења кривичних дела у вези са дрогом. Супротно томе, извесност да ће бити откривени и процесуирани је од кључног значаја за спречавања ових кривичних дела.

Учиниоци кривичних дела у вези са дрогама предузимају низ мера да минимизују ризик од откривања и процесуирања. С обзиром да они не очекују да буду откривени и процесуирани, јасно је да строга казнена политика нема одлучујући утицај на сузбијање ове врсте кривичних дела. Једна од активности учинилаца која има за циљ минимизирање ризика од лишавања слободе је купопродаја дроге преко криптомаркета (Aldridge, Askew, 2017:102). Као што је већ речено, коришћење криптомаркета обезбеђује анонимност. За разлику од конвенционалног начина продаје дроге, који по правилу подразумева да се купац и продавац познају (тако смањују могућност лишавања слободе од стране полицијских службеника), приликом продаје дроге преко криптомаркета купац и продавац се не познају, не знају локацију ни било који податак који се односи на друго лице у трансакцији. То у великој мери отежава посао полицијским службеницима који треба да докажу постојање кривичног дела и открију идентитет учинилаца.

Конвенционално тржиште опојних дрога се дели на отворено и затворено. Отвореним тржиштем се сматрају случајеви продаје дроге на улици или неком другом јавном месту коме приступ има неодређен број лица (Coomber, 2015:26). Нема сумње да постоји вероватноћа да полицијски службеници затекну учиниоца при продаји дроге уколико се радња извршења кривичног дела предузима на отвореном тржишту. Са друге стране, затвореним конвенционалним тржиштем се сматра продаја дроге оним клијентима које учинилац лично познаје. Ради спречавања надлежних државних органа да открију активности дилера дрогом, може се рећи да преовладава продаја на затвореном конвенционалном тржишту. Криптомаркете можемо сврстати у отворено тржиште, јер приступ има неодређен број лица. Због анонимности учесника у трансакцијама преко криптомаркета, може се говорити о отвореним анонимним тржиштима дрога (Aldridge, Askew, 2017:102).

Осим тога, традиционални начин продаје дроге подразумева физички контакт учиниоца кривичног дела из члана 246 КЗ и

корисника дроге, док се на криптомаркетима неовлашћено стављање у промет опојних дрога врши у виртуелном свету, без физичког контакта. Тако долазимо до још једне особености продаје дроге на криптомаркетима: она се не предаје лично купцу, већ се доставља поштом или од стране компанија које врше испоручивање робе. Пошта и друге компаније које врше достављање не знају садржину пакета које достављају. Достављање поштом се често врши на лажно име (на правој адреси) или на лажну адресу, да би се сакрио идентитет купца (Tzanetakis et al., 2016:66; Van Hout, Bingham, 2013:388). То је још један начин да се у процесу неовлашћеног стављања у промет опојних дрога обезбеди анонимност и спречи откривање од стране полицијских службеника.

Предност криптомаркета је што трећа страна (администратор) може посредовати у евентуалном спору између продавца и купца дроге. На конвенционалном тржишту трећа страна на постоји и због тога се за тај облик тржишта везује честа појава насиља (насиље према купцима који нису платили дуг за дрогу, насиље према доушницима полиције итд.) (Coomber, 2015:21).

Друштвена опасност криптомаркета не постоји само због могућности да се опојне дроге неовлашћено стављају у промет путем тржишта на интернету, већ и због других активности које су инкриминисане одредбама кривичног законодавства. На пример, криптомаркети су места где учиниоци кривичних дела могу доћи до средстава извршења (нпр. ватреног оружја) (Van Buskirk et al., 2014:517).

Нове психоактивне супстанце и криптомаркети

Криптомаркети немају у истој мери капацитет да стављају у промет све врсте дрога. На пример, хероин и кокаин се по правилу продају на традиционалним тржиштима од стране локалних дилера. У прилог томе истичу се два разлога: 1. производња ових врста дрога подразумева сложен процес који има неколико фаза; 2. у областима у којима се производе ове дроге не постоји инфраструктура потребна за продају путем криптомаркета (рачунари, интернет, поштанске службе које гарантују одређене стандарде у погледу сигурности и приватности пошиљки итд.) (Aldridge, Decary-Netu, 2016:13; Јовановић, Радосављевић-Стевановић, 2016:74). Произлази да се путем криптомаркета стављају у промет прева-

сходно синтетичке дроге (нпр. екстази) и дроге које су биљног порекла али се производе у свим деловима наше планете (Aldridge, Decary-Netu, 2016:13).

Сходно томе, посебан значај криптомаркети имају за развој тржишта нових психоактивних супстанци. Реч је о супстанцама које нису на листи супстанци које су забрањене међународним конвенцијама (*Јединствена конвенција о опојним дрогама* из 1961. године) или кривичноправним одредбама појединих земаља (Hondebrink et al., 2015:109). Легална продаја НПС се врши у специјализованим продавницама, тзв. хед шоповима (енг. head shops) или од стране дилера на терену (Griffiths et al., 2013:1700). На амбалажи ових производа је често назначено „није за људску употребу“, јер на тај начин продавци избегавају одговорност због евентуалних штетних последица употребе НПС (Corazza et al., 2012:146; Dunne, 2015:25). Производи који садрже НПС се продају као средства за чишћење (соли за купатило) или за одржавање хигијене, али корисници знају да је реч о психоактивним супстанцама (Brandt, 2014:587).

Проблем је што о НПС има веома мало доступних информација у погледу њиховог дејства, начина употребе, дозирања итд. Ризици произлазе из природе ових супстанци, јер је често реч о новим производима који се креирају непосредно пре стављања у промет. Треба нагласити да чак и произвођачи у појединим случајевима нису свесни опасности сопственог производа. Штетне последице за здравље људи могу бити проузроковане не само због штетности које НПС купљене на криптомаркетима имају саме по себи, већ и због погрешног дозирања, мешања или начина употребе од стране корисника (Quintana et al., 2017:81). На пример, 2015. године је седамнаестогодишњи Белгијанац који је већ имао историју злоупотребе опојних дрога (кокаин) пронађен мртав у купатилу, након што је преко криптомаркета плаћајући биткоинима купио НПС. Смрт је наступила услед конзумирања (ушмркавањем) оцфентанила (аналог фентанила), НПС која припада групи опиоида, чије дејство је 90 пута снажније од дејства морфијума (Coorman, 2016:469).

Интернет се користи у производњи (на интернету су доступна упутства о начинима производње нових дрога), продаји и маркетингу (оглашавању) нових дрога. Интервјуисани корисник НПС је изјавио: „Уживам у томе да делим своја искуства на ин-

тернету и учим од других људи како конзумирати НПС“ (Soussan et al., 2018:75). Према резултатима једног истраживања, најчешћи начин на који су корисници долазили у посед НПС је куповина преко интернета (60,4%), од пријатеља (17,8%), од дилера (9,5%), у смарт шоповима (5,1%), добијањем бесплатног узорка (2,7%). Један број испитаника је одбио да одговори на питање о пореклу НПС (2,6%), док су неки од испитаника сами произвели НПС (1,9%) (Soussan, Kjellgren, 2016:79).

У тренутку стављања нове дроге на листу забрањених супстанци, дилери од произвођача који се најчешће налазе у Индији и Кини захтевају производњу „нове“ НПС. Произвођачи мењају молекуларну структуру забрањене дроге и тако стварају нову легалну дрогу која се доставља купцима курирском службом или поштом (Griffiths et al., 2013:1700). Нове дроге се легално продају све док их уз поштовање прописаних процедура надлежни државни органи не ставе на листу контролисаних супстанци. Проблем је што су произвођачи и продавци НПС увек за корак испред, што им омогућава да сталним изменама молекуларних структура забрањених психоактивних супстанци продају нове дроге без страха од кривичног гоњења. Постојећи репресивни систем је створен ради реаговања на релативно мали број дрога. Проблем је што он споро реагује на појаву нових дрога којих у овом тренутку има неколико стотина и стално се појављују нове – модификоване молекуларне структуре. Већина нових дрога је резултат радозналости хемичара који су их креирали током истраживања особина, дејства и састојака различитих хемијских једињења (Brandt, 014:587).

Нове дроге су веома често замена за корисницима добро познате дроге, које из различитих разлога не могу конзумирати. На пример, нова дрога „Спаис“ се користила као легална замена за марихуану, јер производи сличне ефекте. На интернет форумима корисници ове дроге размењују искуства о састојцима „Спаиса“, ефектима, савете о начину употребе итд. (Griffiths et al., 2013:1700). Метоксетамин се преко интернета продаје као легална замена за кетамин који је на листи контролисаних супстанци (Corazza et al., 2012:146). Према томе, интернет је од великог значаја за развој тржишта НПС и трендове на том тржишту.

Проблем нових дрога се не сме потценити, али са друге стране, погрешно је ширити непотребну панику и страх од овог феномена, што поједини медији из различитих разлога чине (сен-

зационализам, трка за тиражом итд.). Ширење појединих НПС на тржишту дрога траје деценијама. На пример, експериментална употреба МДМА је започела 60-их и 70-их година прошлог века, док је ова нова дрога доспела на тржиште тек током 80-их година (Brandt, 2014:587). Према томе, под НПС се не подразумевају само нове дроге у правом смислу те речи, већ и дроге које су познате стручној јавности деценијама, али су врхунац популарности достигле последњих неколико година. На крају, куповина дроге на криптомаркетима је само на први поглед потпуно једноставна, јер захтева инсталирање Тор-а, коришћење биткоина као средства плаћања, прихватање ризика од преваре и ризика од хапшења приликом достављања дроге поштом (Barratt, 2012:693). Ризик од преваре подразумева, између осталог, да је дрога плаћена али није испоручена. Продавци који су више од једног месеца активни на криптомаркету и имају према рецензијама више од 35 успешно изведених трансакција, могу захтевати од купаца да плате дрогу пре него што су примили поштанску пошиљку која садржи психоактивне супстанце. Тако се ствара могућност за преваре, јер поједини продавци свесно стварају добру репутацију међу купцима, да би се њихово ангажовање на криптомаркету завршило напуштањем овог тржишта дрога, на коме остављају велики број купаца који су платили пошиљке које никада неће бити испоручене (Van Hout, Bingham, 2014:184). Очигледно је да су бројни корисници дрога превазишли ове баријере и одлучили се за куповину на криптомаркетима. Уосталом, куповина дроге на конвенционалном тржишту захтева још већи ризик.

Један од највећих криптомаркета који је служио пре свега за продају дроге је силк-роуд (енг. silk road), чији оснивач је ухапшен 3. октобра 2013. године од стране ФБИ, а ово илегално тржиште је затворено. У истрази је утврђено да је овај криптомаркет користило неколико хиљада дилера који су стављали у промет дрогу, односно продавали дрогу купцима из различитих делова света (Barrat, 2014:774). Међутим, врло брзо је уследило формирање алтернативних криптомаркета (енг. Black Market Reloaded, Sheep Marketplace) (Van Buskirk, 2014:517). Криптомаркети се слично као хед шопови играју мачке и миша са надлежним државним органима, јер се одмах по затварању једног отварају нови који предстаљају алтернативна интернет тржишта опојних дрога. Према томе, нема сумње да криптомаркети имају одговоре на

напоре државних органа који покушавају да сузбију ова илегална тржишта НПС и других опојних дрога.

Однос криптомаркета и конвенционалног тржишта опојних дрога

Уколико говоримо о односу криптомаркета и традиционалног тржишта опојних дрога, заступљеност криптомаркета у укупном тржишту још није значајна. Међутим, утицај криптомаркета на традиционално тржиште у погледу цена, чистоће и доступности дроге је веома значајан, јер се дилери на криптомаркетима ослањају на рецензије купаца како би се прилагодили захтевима тржишта у будућим трансакцијама. У овом раду је већ речено да криптомаркети функционишу на сличан начин као „Амазон“, што значи да постоји механизам решавања евентуалних спорова; продавци и купци имају рејтинг на основу повратних информација после остварених трансакција (повратне информације се односе на чистоћу дроге, безбедност куповине, брзину достављања итд.); постоје форуми за дискусију на којима купци и продавци размењују искуства (Barrat, 2012:683). Позитивне рецензије утичу на стварање позитивне репутације дилера дроге и на тај начин повећавају његов капацитет да продаје психоактивне супстанце. Закључујемо да је утицај криптомаркета на традиционално тржиште опојних дрога већи од њихове заступљености у укупном тржишту. Осим тога, сматрамо да се потенцијал криптомаркета да у будућности повећају заступљеност у укупном тржишту опојних дрога не може довести у питање, што је још један разлог да надлежни државни органи већ сада своје активности усмере на сузбијање ових илегалних тржишта. Такође, криптомаркети нису усмерени само на малопродају опојних дрога, већ и на велепродају, што у знатној мери повећава њихов капацитет за наношење штете (Aldridge, Decary-Netu, 2016:8).

С обзиром да су млади редовни корисници интернета, закључујемо да су криптомаркети са својом понудом опојних дрога усмерени превасходно на ову популацију. Према истраживању које је извршено у Аустралији, 24% интервјуисаних студената је користило интернет ради сазнања различитих информација које се односе на опојне дроге (Miller, Sonderlund, 2010:1558). Радозналост младих је један од разлога зашто користе НПС, односно зашто

ове дроге купују на криптомаркетима. Због тога је превентивне мере потребно усмерити на ову категорију корисника, у циљу смањења потражње за НПС.

У овом раду је већ речено да су релативно лака доступност, повратне информације и редукција ризика предности криптомаркета у односу на традиционално тржиште опојних дрога. Једна од кључних предности је цена, јер иако се дрога купује „из фотеље“, цена по правилу није значајно већа. Понекад је јефтиније купити дрогу на криптомаркетима, у односу на цене по којима се исте дроге продају код уличних дилера (Dunne, 2015:25).

Стављање у промет опојних дрога на традиционалном тржишту је ограничено временом и простором. Иако на традиционалном тржишту постоји могућност продаје дроге непознатим купцима, продавцу је потребно одређено време да „провери“ купца, да се упозна са њим, да изврши предају дроге и наплату (Aldridge, Decary-Netu, 2016:8). Супротно томе, криптомаркети у том погледу немају никаква ограничења. Дилере дроге на традиционалном тржишту ограничава локална конкуренција и немогућност оглашавања. Криптомаркети немају просторних ограничења, а могућност оглашавања им свакодневно повећава потенцијал за продају дроге (Martin et al., 2018:1). Оглашавање подразумева постављање професионално израђених фотографија производа, опис производа, цене и квалитета, позитивне рецензије корисника итд. (Van Hout, Bingham, 2014:187).

Квалитет дроге је један од разлога зашто се корисници одлучују за куповину преко криптомаркета. Оцена квалитета зависи од личног искуства и намене купљене дроге (Bancroft, Reid, 2016:42). Квалитет може изражавати чистоћу, поузданост, јачину дроге, предвидиво дејство, сигурност снабдевања и финансијску вредност дроге (Bancroft, Reid, 2016:44). Перцепција корисника о квалитету дроге која се купује на криптомаркетима може бити заснована на рецензијама које се односе на продавца, јер продавац нема могућност да на уверљив начин докаже квалитет дроге коју продаје.

Важно је напоменути да се корисници по правилу одлучују за куповину дроге од криптомаркета који ће извршити достављање у оквиру једне државе јер међународне пошिल्ке подразумевају више времена за достављање, подразумевају ризик од губитка пошिल्ке, и на њих се примењују строже мере контроле које пове-

ћавају ризик откривања од стране полиције или царине (Martin et al., 2018:5). Пошиљке у којима се доставља дрога се пакују на начин да је царини и полицији, а понекад и самим корисницима тешко да открију где се дрога налази (у једном случају је ЛСД био скривен у честитки коју је корисник добио поводом новогодишњих празника) (Van Hout, Bingham, 2013:388).

Предност криптомаркета се огледа у брзини реаговања дилера на промене на тржишту, пре свега у погледу структуре потражње. Промене у потражњи се лако уочавају и логично је да ће дилери прилагодити своју понуду новим околностима. Дрога која се продаје на криптомаркетима потиче из личних лабораторија или се купује од дилера на традиционалном тржишту (до којих се долази преко личних контаката), или се купује од другог продавца на криптомаркету (Van Hout, Bingham, 2014:186).

Закључак

Криптомаркети су нови начин стављања у промет опојних дрога. С обзиром да је неовлашћено стављање у промет опојних дрога радња извршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246 КЗ, рад је намењен читаоцима које интересује материја кривичног права. Са друге стране, с обзиром да су разматрани узроци појаве криптомаркета, мотиви корисника дрога да се снабдевају на овим илегалним тржиштима, предности и мане криптомаркета у односу на конвенционална тржишта, и бројна друга питања која се односе на овај феномен, рад има криминолошки значај.

Специфичност криптомаркета се, између осталог, огледа у томе што се стављањем у промет опојних дрога на интернет тржиштима ланац снабдевања скраћује (Demant et al., 2018:256). На конвенционалном тржишту знатно је више посредника, а познато је да број посредника има велики утицај на малопродајну цену дроге. Сваки од посредника ће наплатити свој ризик учествовања у ланцу снабдевања, због чега већи број посредника значи скупљу дрогу.

Криптомаркети представљају још увек мали део укупног тржишта опојним дрогама, али ће несумњиво њихов значај у наредном периоду бити већи. Разлоге треба тражити у једноставној чињеници да криптомаркети нису ограничени у просторном смислу.

Интернет тржишта омогућавају учиниоцима да продају дрогу на местима на којима продаја конвенционалним путем не би била могућа или би доступност корисника била ограничена. Осим тога, мања је могућност насиља на криптомаркетима (нема физичког контакта, сваки од продаваца има рејтинг који зависи од оцена пружене услуге и квалитета дроге, постоји систем за решавање спорова итд.), иако насиље није искључено. Такође, корисник дроге који купује на криптомаркетима може бити преварен, изложен крађи или претњи да ће се јавности открити његов идентитет. Према томе, криптомаркети минимизују ризик од откривања (због обезбеђене анонимности при трансакцијама) и насиља у поређењу са конвенционалним тржиштем опојних дрога (Aldridge, Askew, 2017:101). Криптомаркети су анонимна отворена тржишта, за разлику од конвенционалног тржишта које је превасходно затворено, јер дилери продају дрогу углавном познатим купцима или новим купцима које упознају преко поузданог посредника (Aldridge, Askew, 2017:102).

Може се закључити да иако су криптомаркети мали део тржишта опојних дрога, имају значајан капацитет да утичу на укупно тржиште (утичу на промену образаца потрошње и распрострањеност појединих врста дрога, усмерени су на младе људе, брзо мењају трендове, користе се за велепродају дроге итд.). Предност криптомаркета је доступност дроге, јер корисници могу извршити куповину из било ког места, у било које време. Интересантно је да физичке карактеристике појединих врста опојних дрога (на пример, мирис) нису спречиле њихово стављање у промет путем криптомаркета, јер су на форумима за дискусију учесници информисани о посебним начинима паковања који прикривају мирисе дрога (Aldridge, Decary-Netu, 2016:13).

Мотивација корисника дрога да купују на криптомаркетима је тзв. интелигентно или одговорно конзумирање дрога, анонимност, селекција продавца на основу рецензија купаца, разноврсност и квалитет понуђених услуга, минимизација насиља, безбедна испорука дроге поштом и активности на форумима (расправља се о томе која је дрога квалитетна, како је доzirати итд.) (Van Hout, Bingham, 2014:184). Према томе, постоје сви предуслови да на нашем тржишту стављање у промет опојних дрога путем криптомаркета буде у експанзији. Због тога је потребно повећати капа-

цитет надлежних државних органа да се супротставе овом начину стављања у промет опојних дрога.

Литература

1. Aldridge, J., Decary-Hetu, D., (2016). Hidden wholesale: The drug diffusing capacity of online drug cryptomarkets, *International Journal of Drug Policy*, 35:7-15.
2. Aldridge, J., Askew, R., (2017). Delivery dilemmas: How drug cryptomarket users identify and seek to reduce their risk of detection by law enforcement, *International Journal of Drug Policy*, 41:101-109.
3. Bancroft, A., Reid, P. S., (2016). Concepts of illicit drug quality among darknet market users: Purity, embodied experience, craft and chemical knowledge, *International Journal of Drug Policy*, 35:42-49.
4. Barratt, M. J., (2012). Silk road: ebay for drugs, *Addiction*, 107 (3):683-683.
5. Barratt, M. J., Aldridge, J., (2016). Everything you always wanted to know about drug cryptomarkets (but were afraid to ask), *International Journal of Drug Policy*, 35:1-6.
6. Barratt, M. J., Ferris, J. A., Winstock, A. R., (2014). 'Use of Silk Road, the online drug marketplace, in the United Kingdom, Australia and the United States', *Addiction*, 109 (5):774–783.
7. Bergman, M. K., (2001). The Deep Web: Surfacing hidden value, *Journal of Electronic Publishing*, 7 (1):1-17.
8. Brandt, S. D., King, L. A., Evans-Brown, M., (2014). The new drug phenomenon, *Drug Testing and Analysis*, 6 (7-8):587-597.
9. Coomber, R., (2015). A Tale of Two Cities: Understanding Differences in Levels of Heroin/Crack Market-Related Violence – A Two City Comparison, *Criminal Justice Review*, 40(1):7-31.
10. Coopman, V., Cordonnier, J., De Leeuw, M., Cirimele, V., (2016). Ocfentanil overdose fatality in the recreational drug scene, *Forensic Science International*, 266:469-473.
11. Corazza, O. et al., (2012). Phenomenon of new drugs on the Internet: the case of ketamine derivative methoxetamine, *Human Psychopharmacology*, 27 (2):145-149.
12. Delić, N., (2010). Zabрана (isključenje) ublažavanja kazne u određenim slučajevima, *Crimen*, 2:228-245.

13. Demant, J., Munksgaard, R., Decary-Hetu, D., Aldridge, J., (2018). Going Local on a Global Platform: A Critical Analysis of the Transformative Potential of Cryptomarkets for Organized Illicit Drug Crime, *International Criminal Justice Review*, 28(3):255-274.
14. Dunne, F. J., Jaffar, K., Hashmi, S., (2015). Legal Highs - Not so new and still growing in popularity, *British Journal of Medical Practitioners*, 8 (1):25-33.
15. Fader, J. J., (2016). „Selling smarter, not harder”: Life course effects on drug sellers’ risk perceptions and management, *International Journal of Drug Policy*, 36:120-129.
16. Griffiths, P., Evans-Brown, M., Sedefov, R., (2013). Getting up to speed with the public health and regulatory challenges posed by new psychoactive substances in the information age, *Addiction*, 108 (10):1700-1703.
17. Hondebrink, L., Nugteren-van Lonkhuyzen, J., Van Der Gouwe, D., Brunt, T., (2015). Monitoring new psychoactive substances (NPS) in the Netherlands: Data from the drug market and the Poisons Information Centre, *Drug and Alcohol Dependence*, 147:109-115.
18. Martin, J., Cunliffe, J., Décarry-Héту, D., Aldridge, J., (2018). Effect of restricting the legal supply of prescription opioids on buying through online illicit marketplaces: interrupted time series analysis, *British Medical Journal*, 361:1-7.
19. Mounteney, J., (2014). *The Internet and drug markets*, Summary of results from an EMCDDA Trendspotter study.
20. Miller, P. G., Sønderlund, A. L., (2010). Using the internet to research hidden populations of illicit drug users: a review, *Addiction*, 105 (9):1557-1567.
21. Quintana, P., Ventura, M., Grifell, M., Palma, A., Galindo, L., Fornis, I., Gil, C., Carbon, X., Caudevilla, F., Farre, M., Torrens, M., (2017). The hidden web and the fentanyl problem: Detection of ocfentanil as an adulterant in heroin, *International Journal of Drug Policy*, 40:78-83.
22. Јовановић, М., Радосављевић-Стевановић, Н., (2016). Хероин – од лека до злоупотребе, *Безбедност*, 58 (2):74-108.
23. Sherman, L. W., (1990). Police Crackdowns: Initial and Residual Deterrence, *Crime and Justice*, 12:1-48.

24. Soussan, C., Andersson, M., Kjellgren, A., (2018). The diverse reasons for using Novel Psychoactive Substances – A qualitative study of the users' own perspectives, *International Journal of Drug Policy*, 52:71-78.
25. Soussan, C., Kjellgren, A., (2016). The users of Novel Psychoactive Substances: Online survey about their characteristics, attitudes and motivations, *International Journal of Drug Policy*, 32:77-84.
26. Tzanetakis, M., Kamphausen, G., Werse, B., Laufenberg, R., (2016). The transparency paradox. Building trust, resolving disputes and optimising logistics on conventional and online drugs markets, *International Journal of Drug Policy*, 35:58-68.
27. Van Buskirk, J., Roxburgh, A., Farrell, M., Burns, L., (2014). The closure of the Silk Road: what has this meant for online drug trading?, *Addiction*, 104 (4):517-518.
28. Van Hout, M. C., Bingham, T., (2013). 'Silk Road', the virtual drug marketplace: A single case study of user experiences, *International Journal of Drug Policy*, 24:385-391.
29. Van Hout, M. C., Bingham, T., (2014). 'Silk Road', the virtual drug marketplace: A single case study of user experiences, *International Journal of Drug Policy*, 25:183-189.

Unlawful Circulation of Narcotics through Internet Abuse

Abstract: *As one of the symbols of modern times and globalization, the Internet has greatly contributed to people being very well informed, the exchange of scientific and other data, the development of the economy (especially marketing) and other areas of social life. On the other hand, the Internet is being abused by the perpetrators of the offenses in various ways. Drugs can be advertised, bought, sold on the Internet, information related to the effects of drugs, price, manner of consumption etc. can be obtained through the Internet. In the article, we will consider importance of the Internet for the development of the market of narcotic drugs, or the unlawful circulation of narcotics by the abuse of the Internet. One part of the paper refers to the phenomenon of new psychoactive substances. In addition, we analyzed the capacity of the cryptomarket to influence the conventional drug market.*

Key words: *drugs, Internet, cryptomarket, darknet, new psychoactive substances.*

Доц. др Ивана П. БОДРОЖИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803043В

УДК: 341.24:355.216

Прегледни научни рад

Примљен: 22.10.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Инкриминисање ратовања у иностранству – аргументи *pro et contra*¹

Апстракт: *Измене и допуне корпуса кривичноправних одредаба једне државе требало би да подразумевају темељну расправу која им је претходила, али и накнадно постављање питања од стране посленика науке материјалног кривичног права шта је био ratio legis реформских захвата у кривичном праву и како се они могу оценити са аспекта поштовања основне функције кривичног права и његових фундаменталних принципа.*

Аутор у раду настоји да анализира потребу инкриминисања два релативно нова кривична дела: Учествовање у рату или оружаном сукобу у страниј држави из чл. 386а и Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у другој држави из чл. 386б Кривичног законика Србије, која су уведена Законом о допунама Кривичног законика из 2014, као и мотиве који стоје у основи увођења анализираних, актуелних законских решења.

У раду су аргументи подељени на оне који иду у прилог и оне који су против поменутих интервенција (pro et contra), а на крају рада аутор износи закључак да је спорно колико су поменути кривична дела била потребна у контексту државне реакције на нове облике криминалитета и означава их као део кривичноправног експанзионизма и непотребног оптређивања корпуса кривичноправних одредаба Републике Србије, који не иде у прилог ефикасној кривичноправној заштити и не може обезбедити гене-

---

* ivana.bodrozic@kpa.edu.rs

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту *Криминалитет у Србији и инструменти државне реакције*, који финансира и реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду, циклус научних истраживања 2015-2019. година. Руководилац пројекта проф. др Биљана Симеуновић-Патић.

ралну превенцију, која је истакнута као један од основних разлога њиховог усвајања.

Кључне речи: *Кривични законик Србије, учешће у рату или оружаном сукобу у страниј држави, организовање учешћа у рату у страниј држави, кривичноправни експанзионизам.*

Увод

Иако доследна примена начела *nullum crimen nulla poena sine lege* једино закон предвиђа као главни и непосредни извор кривичног права, значај, могућности и донети које наука кривичног права, као нормативна наука која изучава позитивно право једне државе, има у контексту развоја постојећег нормативног оквира, нису и не смеју бити занемарљиви, ако ни због чега другог, оно због потенцијала да својим ставовима утиче на стварање кривичног закона, односно законодавца, да *pro futuro* измени или допуни решења у складу са њеним ставовима.

Овај рад део је настојања аутора да указивањем на разлоге за и против увођења два релативно нова кривична дела: Учествовање у рату или оружаном сукобу у страниј држави из чл. 386а и Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у другој држави из чл. 386б *Кривичног законика Србије*, укаже на неке негативне криминално-политичке тенденције, које не представљају искључиво обележје српског кривичног законодавства, већ начелну особеност реформских процеса на европском нивоу када су у питању интервенције у оквиру кривичног законодавства.

Основа идеја рада је да се кроз аргументацију *pro et contra* анализираних инкриминација укаже на ограничења која хипертрофија инкриминација са собом носи и да у форми смерница законодавцу укаже на значај селективног приступа приликом преузимања било наднационалних било европских решења, уз перманентно вођење рачуна о културном и правном идентитету, концепцији првобитне верзије кривичног законика и општим принципима на којима почива демократски оријентисан кривичноправни систем норми.

Кривична дела Учествовање у рату или оружаном сукобу у страној држави, чл. 386а и Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у другој држави, чл. 386б Кривичног законика Србије

Кривични законик Србије (КЗ) који је усвојен 2005, а ступио на снагу 2006. године², у току своје досадашње примене више пута је (тачније шест пута) ревидиран и допуњаван.³ Оваква динамика промена кривичног законодавства није само особеност законодавног процеса у Републици Србији, већ је учестала појава и у бројним другим европским правним системима, највећма диктирана обавезама које државе пружају на међународном нивоу, са циљем унификације или усклађивања одредаба.⁴ Поменути процеси неретко су резултат кривичноправног популизма и ставова да се кривичним правом може далеко више постићи на плану превенције криминалитета него што је то суштински могуће. Поменути процесима погодује страх од последица појединих облика криминалитета, попут тероризма, радикализације, организованог криминалитета, те се заоштравање репресије, егземплярно кажњавање и наглашени кривичноправни експанзионизам стављају у први план, док се недовољно и занемарљиво води рачуна о основној

---

² Према оцени стручне јавности, *Кривични законик Србије* из 2006. представља прекретницу у развоју српског кривичног законодавства јер је он, према истим оценама, проглашен либерално оријентисаним, модерним кривичним законом, који је поред задржавања проверених и у пракси примењиваних решења увео низ нових решења, која су у складу са савременим достигнућима кривичноправне догматике и који је усклађен са тенденцијама присутним у релевантним упоредноправним кривичним системима. О значају који *Кривични законик* има за национално кривично право видети више: Ристивојевић, Б., Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства* (уредник Станко Бејатовић), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2012; Делић, Н., *Нова решења опитних института у КЗС*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.

³ Два пута у 2009, једном у 2012, 2013, 2014. и последњи пут у 2016. години.

⁴ О реформским процесима, као и различитим ставовима о адекватности државне реакције на криминалитет, те особеностима сваке од измена и допуна корпуса кривичноправних одредаба материјалног карактера опширније: Коларић, Д., Динамична фаза кривичног законодавства Републике Србије, *Правни живот*, 9/2016.

функцији кривичног права и реалности, приликом обликовања кривичноправне норме *in abstracto*.

Један од репрезентативних примера поменутих процеса у реформисању кривичног законодавства јесте и увођење две инкриминације којима се, у најширем смислу посматрано, забрањује и кажњивим предвиђа ратовање у иностранству.

У образложењу *Закона о допунама Кривичног законика* из 2014.⁵ као уставни основ за доношење закона наводи се чл. 34, ст. 2 и чл. 97, т. 2 *Устава Републике Србије*⁶ у којима је предвиђено одређивање кривичних дела и санкција законом, као и надлежност Републике Србије у процесу уређивања и обезбеђивања одговорности и санкција у случајевима повреде основних слобода и права грађана прокламованих *Уставом* и у случају повреде закона.

У истом образложењу под насловом „Разлози за доношење закона“ апострофирана је негативна појава у нашој средини – организовано или самостално придруживање паравојним формацијама изван Републике Србије, из лукративних или из *pro bono* мотива, која због опасности потенцијалне радикализације поменутих лица и друштвено штетног потенцијалног утицаја на друга лица представља основ за инкриминисање.⁷

⁵ Службени гласник Републике Србије, бр. 108/14.

⁶ *Устав Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006.

⁷ Страх од промовисања радикалних политичких и идеолошких опција као генератора тероризма користи се као основа за медијске манипулације јавним мњењем, у којима се виšekратно помињање одређене активности као потенцијално опасне по безбедност друштва користи као основ и оправдање дубљих захвата у оквиру корпуса посебног дела кривичног законодавства. На тај начин се нова кажњива понашања одређују као друштвено опасна, те се постизање вишег степена безбедности поставља као задатак кривичног права. Тиме се замењује теза о утилитаризму, односно заштитној функцији кривичног права безбедносном функцијом, која у први план ставља постизање вишег степена безбедности, а не заштиту друштва од криминалитета.

Повратници са ратишта, пореклом са Балкана, препознати као „бела Ал-каида“, због своје европске физиономије, представљају опасност по државну и националну безбедност, што се јавља као основ кривичноправне реакције и померањено тежиште у предзону угрожавања заштићеног добра. „Джихадисти су претња по безбедност Србије“, www.Intermagazin.rs/opasnost-dzihadisti-su-opasnost-po-bezbednost-srbije, доступно 27. 10. 2013.

Највећи број новинских наслова који су пратили усвајање поменутих измена категорисао је поменуте интервенције као: „српски плаћеници темпирана бомба“, „пси рата на удару закона“, „усвојен закон о плаћеницима“ итд., иако се,

Овако наведена и образложена друштвена опасност поменутих активности имплицира, према мишљењу законодавца, прописивање поменутих делатности као кривичних дела, односно кажњивих понашања у мери која је нужна за њихово сузбијање. Поменуте инкриминације требало би да у првом реду генерално – превентивно делују на потенцијалне учиниоце да их *pro futuro* не врше.

Ратовање у иностранству предвиђено је као кажњиво кроз две одвојене инкриминације, које су према одабраном систематизационом критеријуму категорисане у Глави XXXIV *Кривичних дела против човечности и међународног права*, коју карактерише доминантно чињеница да сва кривична дела из ове главе представљају тешке повреде норми међународног права и то пре свега међународног ратног и хуманитарног права.⁸

У оквиру поменуте главе, а након кривичног дела из чл. 386, под називом Агресивни рат, допуњен је КЗ кривичним делима **Учествовање у рату или оружаном сукобу у страниј држави** из чл. 386а и **Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у страниј држави** из чл. 386б.

Кривично дело Учествовање у рату или оружаном сукобу у страниј држави чини држављанин Србије који учествује у рату или оружаном сукобу у страниј држави као припадник војних или паравојних формација страна у сукобу, а није држављанин те стране државе, као ни припадник званичне мисије међународне организације чији је Србија члан, за шта је запређена казна затвора од шест месеци до пет година. Дело добија свој тежи вид, уколико је учињено у саставу групе, у ком случају је запређена казна од једне до осам година.

Кривично дело Организовање учествовања у рату или оружаном сукобу у страниј држави подразумева врбовање или подстицање других лица на извршење кривичног дела из чл. 386а, организовање групе или обуку другог лица или групе за извршење тог дела, опремање или стављање на располагање опреме ради из-

---

како ће накнадно у раду бити указано, ове инкриминације само у једном свом делу могу односити на појам плаћеништва, онакав каквим га предвиђа релевантни међународни документ, *Међународна конвенција против регрутовања, коришћења, финансирања и обуке плаћеника*.

⁸ Стојановић, З., Делић, Н., *Кривично право – Посебни део*, Правна књига, Београд, 2014, стр. 347.

вршења дела из чл. 386а и давање или прикупљање средстава за извршење тог дела, при чему све наведене радње морају бити предузете у намери извршења дела из чл. 386а. У ставу 2 члана 386б предвиђено је кажњавање и кад лица која су организована нису држављани Републике Србије.

Без улажења у детаљнију анализу обележја бића наведених кривичних дела у наредном делу рада биће изложени аргументи *pro et contra* ових инкриминација, што ће представљати основу за потоње извлачење закључака у оквиру завршних разматрања.

Аргументи *pro*

Више је разлога који могу бити коришћени као аргумент *pro* увођења нових инкриминација, међу којима првобитно треба истаћи усклађивање кривичноправних одредаба са измењеним друштвеним амбијентом, у смислу постојања потребе да се новим законским описима кривичних дела обухвате сегменти оних понашања која су у тој мери постала друштвено опасна да изискују употребу кривичног права, потом потреба успостављања нарушеног степена кохерентности корпуса кривичноправних одредаба, до које долази када измене и допуне првобитног текста законика, у некој од претходних интервенција, нису на консеквентан начин спроведене и на крају, као одраз потребе усклађивања одредаба националног законодавства са међународно преузетим обавезама инкриминисања понашања која су на регионалном или наднационалном нивоу препозната као друштвено штетна.⁹

Полазећи од претпоставке да су допуне **результат усклађивања кривичноправних одредаба са измењеним друштвеним амбијентом**, односно констатације да је степен друштвене опасности појаве учествовања једног броја држављана Републике Србије у рату или оружаном сукобу у иностранству држави до те мере изражен да представља материјалну легитимацију ових инкрими-

---

⁹Обавеза инкриминисања одређених међународно забрањених понашања представља један од основних захтева који међународно кривично право поставља пред националне правне системе, при чему постоје различите форме у којима је ова обавеза предвиђена. О различитим начинима и ефектима предвиђања међународних кривичних дела и обавеза видети опширније: Мајић, М., *Примена међународног кривичног права у националним правним системима*, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 156-176.

нација, поменуто би требало тумачити као аргумент који иде у прилог њиховом предвиђању. Легитимитет ове норме требало би, међутим, ценити у односу на чл. 3 КЗ, који као основ и границе кривичноправне принуде истиче заштиту човека и основних друштвених вредности, као и у односу на ставове теорије, нпр. став Зорана Стојановића који наглашава да би се „инкриминисање могло дозволити само у погледу друштвено опасних понашања која наносе озбиљну штету (повреду или угрожавање) оним друштвеним добрима и интересима који у крајњој линији служе егзистенцији човека и друштва и њиховом даљем напретку, а који се на други начин, тј. другим средствима и другим облицима друштвене реакције не могу ефикасно неутралисати, односно контролисати, и у вези са којима употреба кривичног права не доноси више штете него користи“.¹⁰

Будући да је основна идеја ових инкриминација спречавање пропагандног деловања и подстицања других лица на учешће у ратним или оружаном сукобима у другим државама, односно радикализација у ширем смислу, поставља се питање да ли учествовање у рату или оружаном сукобу у другој држави има потенцијал да повреди или угрози основна добра човека и друштвене вредности у тој мери да то угрожава егзистенцију човека и даљи напредак друштва.¹¹

Чини се да је реч о веома превентивно оријентисаној инкриминацији, која потенцијалну опасност од будуће радикализације једног броја грађана Републике Србије изједначава са опстанком и друштвеним напретком друштва као целине, те да је више у

---

¹⁰ Игњатовић, Ђ., Криминално-политичке идеје у радовима професора Зорана Стојановића, *Crimen*, 3/2017, *Ревија за криминологију и кривично право*, 2-3/2017, стр. 342.

¹¹ Реч је, дакле, о односу легитимитета кривичног права у односу на ограничење основних слобода и права човека која криминализација ратовања у иностранству у себи садржи. *Ultima ratio* принцип има своју спољашњу и унутрашњу димензију. Спољашња димензија може се посматрати у односу на друге друштвене механизме спречавања ратовања у иностранству, док унутрашња подразумева однос између кривичноправне норме и осталих кривичноправних норми (Melander, S., *Ultima Ratio in European Criminal Law*, *Oñati Socio-legal Series*, Volume 3, No. 1/2013, pp. 42-61, <http://ssrn.com/abstract=2200871>, доступно 1. 9. 2018).

складу са безбедносном функцијом кривичног права, него са његовом основном заштитном функцијом.¹²

У односу на други могући разлог за измене и допуне кривичног законодавства, **потребу успостављања нарушеног степена кохерентности корпуса кривичноправних одредаба**, он не би могао да се посматра као разлог за усвајање поменутих кривичних дела, будући да она до тада нису ни постојала у КЗ, те да мотиви нису били њихова неусклађеност са осталим нормама или лош легислативно-технички модел.

У односу на трећи разлог потенцијалних интервенција у оквиру актуелних законских решења, **потребу усклађивања одредаба националног законодавства са међународно преузетим обавезама** мора бити истакнуто следеће.

Иако поменута кривична дела којима се забрањује ратовање у иностранству на први поглед делују и у ширем делу нестручне јавности јесу препозната и означена као кривична дела којима се инкриминише плаћеништво, релевантни међународноправни извор који регулише сузбијање плаћеништва, *Међународна конвенција против регрутовања, коришћења, финансирања и обуке плаћеника*¹³, појам плаћеника дефинише кроз низ кумулативно предвиђених услова, од којих се као доминантан јавља лукративни мотив за учешће у рату или оружаном сукобу у иностранству,¹⁴

---

¹² Чисто декларативно позивање на генералну превенцију кроз позивање на чл. 42, став 2 КЗ, који подразумева утицање на друге да не врше кривична дела, не може ниједној, па ни обрађиваним инкриминацијама обезбедити жељени превентивни учинак, већ то мора претходно бити обезбеђено кроз поштовање проверених правнодогматских принципа и обезбеђивање пуног легитимитета, на нивоу апстрактног неправда. Са друге стране, ни беспрекорна легалност не може норми која није у довољној мери нужна и оправдана обезбедити легитимност, а тиме и жељени ефекат сузбијања криминалитета.

¹³ *Закон о потврђивању Међународне конвенције против регрутовања, коришћења, финансирања и обуке плаћеника*, Службени гласник РС - Међународни уговори, бр. 23 од 15. децембра 2015).

¹⁴ Под појмом плаћеника подразумева „лице које је посебно регрутовано у земљи или у иностранству за борбу у оружаном сукобу, које је мотивисано да учествује у непријатељствима ради остваривања личне користи и коме је заправо, у име или од стране учеснице у сукобу, обећана материјална накнада, која је значајно већа од накнаде обећане или исплаћене борцима сличног ранга или положаја у оружаним снагама те стране, које није држављанин стране у сукобу нити има пребивалиште на територији коју контролише стана у сукобу, које није припадник оружаних снага стране у сукобу, и које није упутила држава

док инкриминација из чл. 386а ни у базичном језичком значењу не помиње било какву материјалну накнаду или компензацију сличне врсте.¹⁵ Ово кривично дело, као *delicta propria*, које може учинити само држављанин Србије, не помиње мотиве, односно побуде које стоје иза радњи учествовања у рату или оружаном сукобу.

Између осталог поменуто конвенцију ратификовала је бивша СР Југославија, а будући да је Србија њен правни сукцесор, поставља се питања зашто је било потребно да је Србија 2015. године поново ратификује. Између осталог, чињеница да је Србија 2014. године увела кривична дела ратовање у иностранству у свој КЗ говори о томе да ова конвенција није била основ за поменуте инкриминације.¹⁶

Поређењем наведене дефиниције плаћеништва из Међународне конвенције против регрутовања, коришћења, финансирања и обуке плаћеника и појма извршиоца код кривичног дела из чл. 386а невосмислено се изводи закључак да је кривично дело учествовања у рату или оружаном сукобу далеко **шире одређено**, те да није реч, односно да **није искључиво реч о инкриминисању плаћеништва** одредбама кривичног законодавства.

која није страна у сукобу, по службеној дужности, као припадника својих оружаних снага. Плаћеником се сматра и лице које је у било којој другој ситуацији посебно регрутовано, у земљи или у иностранству, с циљем учествовања у организованом акту насиља, усмереном ка: свргавању владе или подривању уставног поретка државе на било који други начин или подривању територијалног интегритета земље, мотивисано да учествује у сукобу превасходно ради остварења значајне личне користи и подстакнуто обећењем, односно исплатом материјалне накнаде, које није држављанин, нити има пребивалиште у држави против које је такав акт усмерен, које није упућено од стране државе по службеној дужности и није припадник оружаних снага државе на чијој територији се врши такав акт (Fallah, K., Corporate actors: the legal status of mercenaries in armed conflict, *International Review of the Red Cross*, Volume 88, No. 863, 2006, стр. 609).

¹⁵ Чак су и документи – претече ове конвенције (чл. 47, став 2 Допунског протокола I уз Женевске конвенције из 1977) инсистирали на мотивима који најамнике покрећу, односно на материјалној накнади за учешће у оружаном сукобу (Вуковић, И., Прилагођавање српског кривичног законодавства међународним стандардима у погледу плаћеника у оружаним сукобима, *Harmonius*, Београд, 2014, стр. 377).

¹⁶ Стојановић, З., *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2016, стр. 1065.

Аргумент да је реч о усклађивању домаћих прописа са релевантним одредбама није дакле могуће искористити, будући да је реч о томе да је законодавац само делимично предвидео одређено понашање као кажњиво на основу обавезујућег међународног документа, а у криминализацији отишао знатно даље, односно отишао даље од стандарда и решења из међународног документа.

Аргументи *contra*

Уколико се пође од разлога које је законодавац навео као основ за усвајање анализираних инкриминација, а то је у првом реду генерална превенција, онда је потребно размотрити да ли је екстензивно конципирана кривичноправна заштита она која може да обезбеди генералну превенцију. Како је према ставу Цезара Бекарија (*Cesare Beccaria*), за генералну превенцију потребно да је казна извесна, довољно строга и брза¹⁷, онда се поставља питање да ли ће једно широко постављено кривично право моћи довољно ефикасно да се примењује, јер би то подразумевало додатно оптерећење и усложњавање иначе гломазног државног апарата.

У прилог немогућности остваривања ефикасне кривичноправне заштите у условима њених широко постављених граница треба поћи од става који заступа З. Стојановић да су њене могућности обрнуто пропорционалне њеној ширини.¹⁸ Дакле, допуњавање одредаба посебног дела КЗ двома инкриминацијама, које за основни циљ имају генерално превентивни учинак, није у складу ни са ограниченим могућностима грађана да познају кривичне законе, јер они немају и не могу имати капацитет да прате све измене и допуне у оквиру посебног дела, које би им омогућиле да своје понашање ускладе са тако широко постављеном кривичноправном заштитом.

Други аргумент који је *contra* предвиђања ових кривичних дела јесте питање остваривања основне функције кривичног права, односно заштитне функције. Ефикасну заштиту друштва од криминалитета може да остварује само оно кривично право које је у својој основи легитимно, односно нужно и оправдано посматра-

---

¹⁷ Игњатовић, Ђ., *op. cit.*, стр. 344.

¹⁸ Стојановић, З., *Границе, могућности и легитимност кривичноправне заштите*, Београд, 1987, стр. 5.

но са аспекта потребе и садржине кривичноправне заштите. Уколико се пође од објекта који се жели заштитити, он код анализираних инкриминација није неспоран, будући да их законодавац систематизује у групу кривичних дела против човечности и међународног права, али из њиховог законског описа није сасвим јасно шта представља заштитни објекат код ова два кривична дела, односно којим добрима се пружа кривичноправна заштита њиховим прописивањем. Одређивање објекта заштите као материјалног критеријума за постављање граница кривичноправне заштите и њених домета није само значајно у контексту легитимирања предвиђања понашања као кривичних дела, него је у сваком случају примене норме *in concreto* важан критеријум приликом њеног тумачења.

Трећи аргумент *contra* је повезан са практичним проблемима које ове инкриминације у себи садрже. Оне на одређени начин представљају кршење и ограничавање основних слобода и права грађана, јер грађани имају права да како због идеолошких мотива, тако и због порекла, или пак остваривања права на рад и зараду учествују у војним формацијама и у оружаном сукобу, са или без накнаде, уколико тиме не крше одредбе *ius in bello*.¹⁹

Као четврти аргумент против може се навести и временска неадекватност инкриминисања у односу на реалну потребу допуне КЗ почетком 2012. године када је започет грађански рат у Сирији и када је била приметна активност једног броја наших држављана на страни сиахиста. Индикативно је да се моменат усвајања поменутих кривичних дела поклапа са моментом у реалном времену у којем један број наших држављана одлази да се бори у Украјини против украјинске Владе. Ово оставља простора за разматрање утицаја дневнополитичких интереса са циљевима криминалне политике, што не би требало да буде случај.

Следећи аргумент *contra* јесте онај који се везује за могућност изигравања норме од стране потенцијалних учинилаца, јер овако постављену норму лако може пратити немогућност примене

¹⁹ Односно, правила о вођењу рата која представљају скуп норми међународног права којима су уређени односи за време трајања непријатељства, тако што су у одређеној мери ограничена средства и методи ратовања, а одређеним категоријама лица и објеката пружена одговарајућа заштита (Кривокапић, Б., *Лексикон међународног права*, Радничка штампа, Институт за упоредно право, Београд, 1998, стр. 171).

због проблема са доказивањем. У првом реду наш држављанин може тврдити да је из неких других разлога, туристичких, образовних или других присутан у држави у којој се води оружани сукоб или рат, а у крајњој линији може тражити пријем у држављанство државе на чијој страни се борио, те то користити као лични основ искључења кажњивости.

Закључак

Након изложене аргументације у вези са инкриминисањем ратовања у иностранству путем два кривична дела из Главе XXXIV *Кривичних дела против човечности и међународног права* констатујемо да је већи број аргумента који не гледају фаворабилно на њихово увођење, посматрано са више аспеката.

Реч је недвосмислено о политичком проблему, који је противно провереним правнодогматским принципима о супсидијарном карактеру кривичног права и његовом *ultima ratio* карактеру овде коришћен у функцији политичког инструмента, што одређује и квалитет и домете овако постављених норми.

Принцип *less can be more*²⁰, који подразумева изузетност кривичноправне заштите и њено конципирање само као крајњег средства друштва, којим се штите најважнија добра и вредности од најтежих облика повреде и угрожавања, представља опозит овако конципираној заштити, које је спорна како са аспекта објекта којем се пружа кривичноправна заштита, тако и са аспекта легитимности.

Настојања да се кривичним правом интервенише увек онда када такве интервенције буду сугерисане законодавном активношћу на наднационалном, а најпре на европском нивоу, доводе кривичноправни систем норми у позицију „таоца политике и инструмента у рукама владајућих структура“.²¹ Прихватање експанзионистичких тенденција и заоштравања репресије које је диктирано,

---

²⁰ Политика минималне криминализације подразумева максимизацију права и слободе избора и минималну употребу кривичног права, као најснажнијег инструмента друштвене реакције на криминалитет, како његови ефекти не би били девастирани (Ashworth, A., *Principles of Criminal Law*, Oxford, 1992, стр. 55).

²¹ Коларић, Д., Реформски процеси и кривично материјално законодавство Србије, *Ревизија за криминологију и кривично право*, 2-3/2017, *Crimen*, 3/2017, стр. 457.

неретко, документима на нивоу ЕУ, мора бити под посебном лу-пом научне и стручне јавности и у неким будућим изменама ограничено свешћу о томе да преширока и преоштра кривичноправна репресија води штетним последицама по појединце и друштво, те да осим слабљења ефикасности кривичноправног система не остварује ни изражену превентивну функцију. Много веће могућности на плану сузбијања криминалитета могу се остварити уколико репресија буде извесна и умерена, него уколико буде пренаглашена и егземпларна, јер је ниво њених превентивних могућности изузетно низак.²²

На крају, приликом усклађивања норми посебног дела кривичног законодавства, ради хармонизације са релевантним упоредним првним системима, увек би требало поћи од либерално оријентисаних начела савремене кривичноправне доктрине, како се првобитни дух КЗ не би квариио решењима која би нарушавала његову кохерентност или била у супротности са домаћом правном терминологијом, општима начелима и правном и културном традицијом наше земље.

Литература

1. Ashworth, A., (1992). *Principles od Criminal Law*, Oxford.
2. Бодрожић, И., (2017). Негативне криминално-политичке тенденције и кривична дела тероризма у законодавству Немачке. *Српска политичка мисао*, 55(1):213-227.
3. Вуковић, И., (2014). Прилагођавање српског кривичног законодавства међународним стандардима у погледу плаћеника у оружаним сукобима, *Harmonius*, 376-398.
4. *Закон о изменама и допунама Кривичног законика*, Службени гласник Републике Србије, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014.
5. *Закон о потврђивању Међународне конвенције против регрут-овања, коришћења, финансирања и обуке плаћеника*,

---

²² Бодрожић, И., Негативне криминално-политичке тенденције и кривична дела тероризма у законодавству Немачке, *Српска политичка мисао*, 1/2017, Београд, стр. 225.

- Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 23 од 15. Децембра 2015.
6. Игњатовић, Ђ., (2017). Криминално-политичке идеје у радовима професора Зорана Стојановића, *Ревуја за криминалогију и кривично право*, 2-3, *Crimen*, 3:340-355.
  7. Коларић, Д., (2016). Динамична фаза кривичног законодавства Републике Србије, *Правни живот*, 9:641-667.
  8. Коларић, Д., (2017). Реформски процеси и кривично материјално законодавство Србије, *Ревуја за криминалогију и кривично право*, 2-3, *Crimen*, 3:442-460.
  9. Кривокапић, Б., (1998). *Лексикон међународног права*, Радничка штампа, Институт за упоредно право, Београд.
  10. Мајић, М., (2009). *Примена међународног кривичног права у националним правним системима*, Службени гласник, Београд.
  11. Melander, S., (2013). Ultima Ratio in European Criminal Law, *Oñati Socio-legal Series*, 3(1): 42-61, <http://ssrn.com/abstract=2200871>, доступан 1. 9. 2018.
  12. Ристивојевић, Б., (2012). Актуелна питања садашњег стања материјалног кривичног законодавства Србије, у: *Актуелна питања кривичног законодавства, нормативни и практични аспект*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд.
  13. Стојановић, З., (1987). *Границе, могућности и легитимност кривично правне заштите*, Београд.
  14. Стојановић, З., Коларић, Д., (2012). Нова решења у Кривичном законнику Републике Србије. *Безбедност*, 54(3): 7-32.
  15. Стојановић, З., Делић, Н., (2014). *Кривично право – Посебни део*, Правна књига, Београд.
  16. Стојановић, З., (2016). *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд.
  17. Fallah, K., (2006). Corporate actors: the legal status of mercenaries in armed conflict. *International Review of the Red Cross*, 88(863): 599-611.
  18. *Устав Републике Србије*, Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006.

19. *Джихадисти су претња по безбедност Србије*, www.Intermagazin.rs/opasnost-dzihadisti-su-opasnost-po-bezbednost-srbije, доступан 27. 10. 2013.

Criminalization of Participation in War or Armed Conflict in Foreign Country – Arguments pro et contra

Abstract: *The anticipation of Participation in war or armed conflict in foreign country and Organizing participation in war or armed conflict in foreign country, as punishable behavior in Serbia's criminal code, leaves room for the subsequent debate on the need for their incrimination, from the aspect of the basic function of criminal law and some legal principles.*

The author gives the argumentation in respect of the above mentioned crimes, eventually pointing out that they constitute indisputable part of the criminal-law expansionism at the normative level, that they do not support effective criminal law protection and cannot provide general prevention, which has been pointed out to be one of the main reasons for their adoption.

Key words: *Criminal Code of Serbia, Participation in war or armed conflict in foreign country, Organizing participation in war or armed conflict in foreign country, criminal law expansionism.*

Др Катарина РАДОЈКОВИЋ ИЛИЋ*

Правни факултет Унверзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803058R

УДК: 371.3:351.74.:811:81'276.6

Прегледни научни рад

Примљен: 26.10.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Значај учења страног језика за стручно усавршавање и професионално напредовање припадника полиције

***Апстракт:** Циљ истраживања је утврђивање утицаја познавања страног језика на професионално напредовање и стручно усавршавање припадника полиције. У раду се наводе подаци о организовању различитих течајева француског језика струке/језика за посебне намене за припаднике Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Приказани су неки од кључних елемената програма наставе, израђених у складу са препорукама Заједничког европског референтног оквира за језике, као и резултати које су ученици постигли на независним језичким тестовима. У раду се приказују резултати акционог истраживања спроведеног у циљу испитивања ефикасности оваквих програма наставе, израђених на основу потреба ученика како са аспекта језичких постигнућа, тако и са аспекта утицаја знања француског језика на напредовање у каријери. Резултати добијени након лонгитудиналног истраживања и упоређивања података добијених различитим инструментима путем поступка тријангулације указују на значај познавања страног језика за стручно усавршавање и професионално напредовање припадника полиције и требало би да допринесу креирању сличних програма и за друга стручна усмерења.*

***Кључне речи:** страни језик струке, страни језик за посебне намене, француски језик, Заједнички европски референтни оквир за језике, професионално напредовање.*

---

* katarina.radojkovic@ius.bg.ac.rs

Увод

У времену у коме живимо постоји све већа потреба за познавањем и коришћењем језика у професионалном окружењу. Нестајање граница између европских земаља довело је до интензивирања комуникације у свим областима, од трговинске и културне сарадње, размене сазнања у образовној и научној области, преко сарадње у области безбедности, борбе против тероризма и организованог криминала, до заједничких размишљања око тема као што су очување животне средине и заштита здравља људи. Стога се у области безбедности појавила све већа потреба за познавањем страних језика како за потребе сарадње са иностраним колегама, тако и за потребе обуке и стручног усавршавања припадника снага безбедности.

Европска образовна језичка политика, усмерена ка образовању плурилингвалних појединаца који су способни да комуницирају на више страних језика, који познају више културних заједница и који могу да успостављају интеркултурне дијалоге и сарадњу у свим сферама друштвеног и професионалног живота, извршила је велики утицај на наставу језика у професионалном контексту и допринела порасту интересовања дидактичара за ове специфичне видове наставе страног језика, за које се некад користи назив језик струке а некад језик за посебне намене. Како су предмет овог истраживања били управо ови различити видови наставе, потребно је најпре објаснити разлике између ова два појма. Како наводе дидактичари, разграничење између наставе страног језика струке и наставе страног језика за посебне намене заснива на логици понуде и потражње (Mangiante, Parpette, 2004:17). Код наставе француског за посебне намене полазна тачка је потражња, односно захтев неке установе да се у одређеном року обави обука одређених ученика са одређеном наменом (као што је припремна настава француског језика за одлазак припадника жандармерије на обуку у Румунију описана у делу овог истраживања). Таква настава организује се у кратком временском периоду и обухвата само оне елементе који су неопходни ученицима за сналажење у будућој, унапред прецизно одређеној професионалној ситуацији. Насупрот томе, код француског језика струке, који обухвата ширу професионалну област, полазна тачка је понуда: на пример, нека школа језика нуди специјализоване течајеве као што су ”францус-

ки за правнике” или ”пословни француски”. Овом моделу одговара и настава језика струке на високошколским установама. Другим речима, француски језик струке одговара глобалном приступу једној дисциплини или професионалној области (медицина, банкарство, право, безбедност итд.), и намењен је широј публици, док се француски за посебне намене односи на посебне случајеве, на наставу организовану за одређену групу чије су потребе прецизно дефинисане. У том смислу може се рећи да је настава језика за посебне намене ужи појам од наставе језика струке. С друге стране, међутим, ако посматрамо предмет наставе, можемо да закључимо да је француски за посебне намене шири појам јер је његово подручје често шире од подручја једне струке. Дobar пример је настава на неком факултету која, поред осталог, има за циљ оспособљавање студената да наставе мастер или докторске студије на неком иностраном факултету. Будући да веома често није могуће организовати посебан течај за сваки смер на факултету, тако да настава није смештена у одређену професионалну област, таква настава обухвата развој различитих компетенција као што је усмено разумевање, хватање бележака, читање текстова и усмено излагање¹.

Занимљив је и став аутора који сматрају да се француски језик струке може сматрати неком врстом институционализације француског за посебне намене (Carras et al., 2007:21), будући да је у неким областима постојање потражње за наставом за одређену публику довело до тога да се формира понуда наставе за одређене струке. Тако су првобитни програми за посебне намене послужили за израду програма наставе језика струке. Коначно, треба напоменути да сам појам језика струке подразумева хетерогени скуп веома различитих дискурса: разговор између два лекара о стању неког пацијента веома се разликује на дискурзивном плану од чланка у медицинском научном часопису. Када бисмо упоредили предавање из области права, текст пресуде, говор у судници и разговор двојице адвоката изван суднице, видели бисмо да је реч о потпуно различитим дискурсима и да сличност постоји само на лексичком нивоу.

---

¹ У том смислу одговарала би подручју које поједини дидактичари називају наставом за универзитетске намене – *français sur objectifs universitaires* – FOU (Динић, 2011; Цакелић, 2011; Mangiante, Parpette, 2011).

У оквиру билатералне сарадње унутрашње безбедности између Службе за међународну техничку сарадњу полиције амбасаде Француске у Београду и МУП-а Републике Србије, од 2002. године организују се бројне заједничке обуке и здружене вежбе припадника српских и француских органа безбедности, као и размена француских и српских експерата у различитим областима безбедности. Стога се указала потреба, ради боље сарадње и ефикасније комуникације у оквиру ових активности, да се организују и течајеви француској језика за припаднике МУП-а Републике Србије. У протеклих 15 година организовано је више течајева од којих су неки течајеви језика струке док други више одговарају описаном моделу наставе француског језика за посебне намене.

Прву врсту течајева представљају екстензивни течајеви француског језика струке за припаднике различитих служби МУП-а. Полазници су били потпуни почетници а намера је била да у дужем временском периоду, са фондом часова од 90 сати наставе годишње, достигну ниво В2 према Заједничком европском референтном оквиру². У оквиру овог пројекта касније је организована и индивидуална настава за високе функционере МУП-а са фондом од 60 сати годишње. Наставу, која је обухватала најпре елементе општег језика, а почев од нивоа А2 укључивала и елементе језика струке, финансирала је Влада Француске, а полазници су имали могућност да по завршетку нивоа полажу DELF испите према Заједничком европском референтном оквиру.

Поред тога, организовани су и су интензивни течајеви за припаднике Специјалне антитерористичке јединице (САЈ) и Противтерористичке јединице (ПТЈ). Ове јединице имају дугогодишњу сарадњу са Француском у области унутрашње безбедности. Реч је о размени експерата из француских јединица RAID и GIGN, као и одвијању заједничких вежби у области одбране од терористичког напада, решавања талачких ситуација, масовних убистава итд. Обуке се врше уз помоћ стручних преводилаца, али је за пот-

² А1 – почетни ниво или откривање (*Breakthrough, niveau introductif ou de découverte*), А2 – средњи ниво или ниво преживљавања (*Waystage, niveau intermédiaire ou de survie*), В1 – праг знања (*Threshold, niveau seuil*), В2 – напредни ниво (*Vantage, niveau avancé ou utilisateur indépendant*), С1 – самостални ниво или компетенција ефективне оперативности (*Effective Operational Proficiency, Niveau autonome ou de compétence opérationnelle effective*), С2 – владање језиком (*mastery, maîtrise*) (Conseil de l'Europe, 2001:25).

ребе боље комуникације а посебно ефикасности на вежбама оцењено да је потребно да полазници познају француски језик. У овом случају организовани су течајеви француског језика за посебне намене, према програмима који су израђени на основу анализе потреба и профила ученика и који су превасходно били усмерени на развијање компетенције усменог разумевања и, делимично, усмене продукције. Окосницу програма чинило је оспособљавање припадника ових јединица да разумеју излагања франкофоних инструктора и да комуницирају са њима, као и да користе стручну терминологију везану за наоружање, опрему и техничка средства.

Слични течајеви француског језика организовани су и за припаднике Сектора за ванредне ситуације, који остварују успешну сарадњу са Генералном дирекцијом за цивилну заштиту и кризно управљање³ при Министарству унутрашњих послова Француске од 2008. године када је започета специјалистичка обука наших тимова за претрагу и спасавање. Представници Сектора за ванредне ситуације реализовали су обуку за брзи одговор у случају поплава када је формиран специјалистички тим за спасавање и рад на води. Припадници специјалистичких тимова завршили су више обука са француским експертима у Србији и Француској. Године 2009. реализована је и специјалистичка обука тимова МУП-а Републике Србије за спасавање из рушевина, коју су водили стручњаци француског Министарства унутрашњих послова.

Пример наставе француског језика за посебне намене у правом смислу речи били су течајеви за припаднике жандармерије који су имали за циљ да припреме офицере да прате стручну обуку из области одржавања јавног реда и мира и командовања међународним снагама безбедности која се реализовала искључиво на француском језику и одржавала у Школи за офицере жандармерије у месту Рошу у Румунији,⁴. Течајеви француског језика су организовани у малим групама (четири до осам официра) са намером да се по завршетку течаја изврши селекција тако да један или двојица који постигну најбоље резултате из познавања француског језика буду упућени у Румунију, а да се остали врате свакодневним активностима и евентуално наредне године поново конкуришу за одлазак.

---

³ Direction Générale de la Sécurité Civile et de la Gestion des Crises – DGSCGC

⁴ Ecole d'Application des Officiers de la Gendarmerie Roumaine

Као што је већ поменуто, за сваку од ових група био је израђен посебан план наставе у односу на временски рок, расположиви фонд часова, профил и потребе ученика. Планирање наставе језика струке/језика за посебне намене је веома сложен процес који обухвата детаљно анализирање циља наставе, профила и потреба ученика, избор компетенција, језичких и нејезичких елемената, анализу дискурса, прикупљање наставног материјала и израду наставних активности (Mangiante, Parpette, 2004; Qotb, 2009; Cargas et al., 2007) и од њега у великој мери зависи успешност наставе. Овде ће бити приказани најважнији елементи програма наставе који је коришћен у раду са официрима жандармерије.

Приказ програма наставе француског језика за официре жандармерије

Анализа профила ученика показала је да је група хомогена по питању професионалног усмерења, образовања и старости (већина је завршила Полицијску или Војну академију, старост је између 28 и 30 година). Полазну тачку за анализу потреба представљала је листа за проверу из четвртог поглавља Заједничког европског референтног оквира (Conseil de l' Europe, 2001:46) са циљем да се утврди које задатке ће ученици у Румунији извршавати, које теме ће обрађивати, са киме ће комуницирати, у ком хијерархијском односу и у којим условима, које ће предмете користити и која општа знања ће им бити потребна. Анализа је показала да ученици треба да буду у стању да: разумеју општа упутства која се односе на живот у центру за обуку (време, место одржавања часова, информације у вези са оброцима и другим манифестацијама); разумеју предавања и хватају белешке (највероватније на матерњем језику); разумеју писани наставни материјал који ће бити предмет рада на часу или подељен ученицима за самостални рад после часа; разумеју друге писане документе у вези са обуком и животом у центру (предмети које треба да понесу, одећа итд.); разумеју документе чија је тема правни оквир интервенције; могу да пруже основне информације о себи и својој земљи (будући да ће са већином полазника из других земаља комуницирати на француском језику); да наведу опште информације о функционисању жандармерије и полиције у нашој земљи; искажу своје мишљење о конкретним примерима обезбеђивања јавних манифестација; учествују у

дискусији о предложеним решењима тако што предлажу своја решења или коментаришу решења које су предложили други учесници; да попуне упитнике са личним и професионалним информацијама по доласку у Румунију и да у оквиру завршног рада израде план интервенције у ситуацијама нарушавања јавног реда и мира.

Прикупљајући аутентични наставни материјал стекли смо увид у типове дискурса са којима ће се полазници сусретати: у оквиру усменог дискурса издвојили смо интеракцију коју обухвата свакодневни говор (интеракција официра са колегама, особљем и предавачима), припремани монолог (предавања инструктора, презентације, излагања полазника), као и дебату на часу (у вези са одређеном стручном проблематиком). Такође смо као посебну врсту издвојили дискурс који се одвија на полигону за обуку. У оквиру сваког од ових дискурса издвојили смо карактеристичне елементе, као и његов прагматски циљ. Анализом прегледаног видео материјала запажено је да је дискурс који се одвија на полигону за обуку преваходно перформативног карактера (инструктор даје инструкције и упутства), праћен демонстрирањем и великим бројем невербалних елемената, па се претпоставило да ће бити лакши за разумевање. Коначно, излагања ученика ослањаће се на писмену припрему те ће имати одлике припреманог монолога. Пошто се претпостављало да ће се ученици ретко сретати са писаним дискурсом, већа пажња посвећена је анализи усменог дискурса тако да се писани дискурс који смо узели у обзир свео на писмена обавештења и званичне документе као што су наредба, план интервенције, или различите информативне популарне текстове (чланци из новина, одломци из уџбеника).

Имајући у виду да је циљ наставе био оспособљавање официра да прате стручну обуку на француском језику, предност је дата развоју компетенције усменог разумевања и усменој интеракцији. Писмена продукција се због недостатка времена свела на попуњавање једноставног формулара или писање кратких порука. Када је реч о писменом разумевању, оно је обухватило разумевање кратких текстова као што су распоред часова, ред вожње, писана обавештења и кратке поруке, али и разумевање различитих текстова о стручним темама.

У оквиру елемената лексичке компетенције, поред лексике потребне за реализацију општих комуникативних функција, програм је обухватио лексику из области наоружања, опреме и уни-

форми, лексику која се односи на масовна окупљања, демонстрације и конфликте, као и основну терминологију из области права и безбедности. Развој граматичке компетенције био је потпуно у функцији наведених циљева и обухватио само оне елементе који су неопходни за комуникацију у професионалном окружењу. Тако је, на пример, императиву, прилозима за место и будућем времену посвећена већа пажња него прошлим временима, јер ће се ти граматички елементи чешће користити. Елементи социолингвистичке компетенције обухватили су превасходно језичка обележја правила учтивости: званично обраћање старешинама, неформално обраћање колегама и упознавање са особеностима професионалног жаргона.

Опис истраживања

У циљу провере ефикасности оваквог програма наставе и значаја познавања страног језика за стручно усавршавање и професионално напредовање припадника полиције спроведено је акционо истраживање које пружа могућност комбиновања квалитативних и квантитативних елемената, коришћење више различитих извора података и упоређивање података добијених различитим инструментима. Иако је првобитно настао у оквиру медицинске струке као процес посматрања симптома, прикупљања података добијених испитивањем, примене закључака у лечењу и вредновање резултата лечења (Markowitz, 2011:14), концепт акционог истраживања све је заступљенији у педагошким истраживањима због снажне повезаности између теорије и праксе и могућности да се дубински посматрају унутрашњи процеси наставе и учења и на основу добијених података предузму даље акције. Према једној од дефиниција, акционо истраживање се може описати као критички, саморефлексижни и систематични приступ истраживању сопственог наставног контекста (Burns, 2010:5). Другим речима, акционо истраживање је испитивање сопствене наставне праксе путем акције и размишљања, а према моделу који су израдили Кемис и Мектагарт основне етапе тог динамичног процеса – планирање, акција, посматрање и размишљање међусобно се преплићу и најчешће спирално понављају: етапа планирања неке промене или увођења другачије праксе води ка акцији и истовременом посматрању ефеката те акције, које води ка размишљању о уоченим

ефектима и евентуалном поновном планирању (Kemmis, McTaggart, 1988). Други разлог због кога смо се одлучили за овај приступ је што је, за разлику од традиционалног истраживања, могуће комбиновати квалитативне и квантитативне елементе. Архивски извори информација (постигнуће на тестовима, подаци о похађању наставе, референтни материјали, наставни планови) комбинују се са подацима прикупљеним помоћу инструмената за прикупљање података које израђује наставник-истраживач (анкете, интервјуи, фокус групе, портфолији, дневници) (Sagor, 2000; Markowitz, 2011:20). У оквиру оваквог истраживања инсистира се на више извора података и на упоређивању података добијених различитим инструментима применом поступка тријангулације.

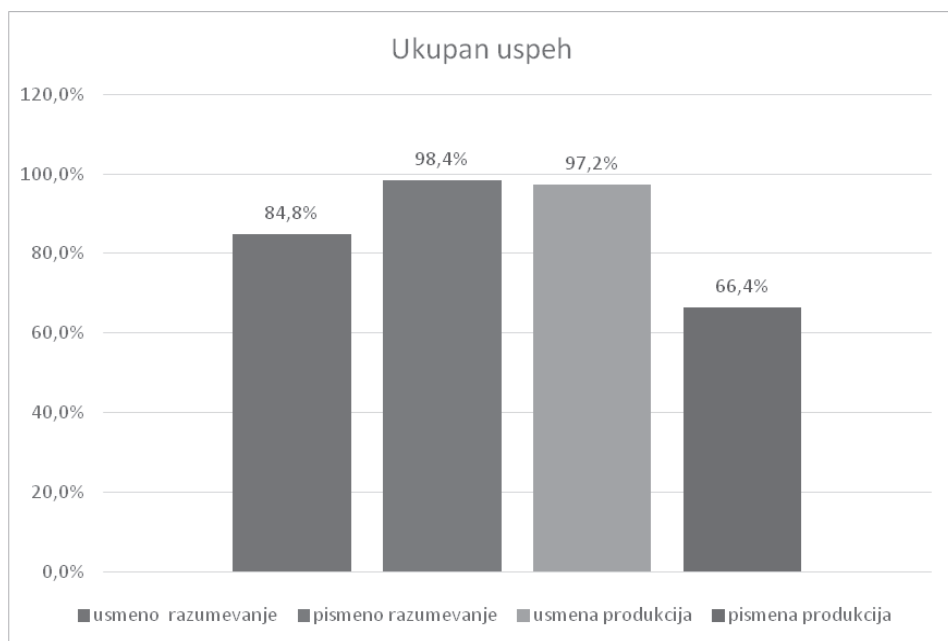
Пошто је сарадња између Министарства унутрашњих послова Републике Србије и француских и румунских институција трајала више година, овакав контекст омогућио је да се спроведе лонгитудинално истраживање, односно да се дугорочно прате постигнућа и врше анкете и интервјуи са ученицима у различитим групама. Овде ће бити приказани подаци сакупљени из интервјуа који су у том периоду вршени са ученицима интензивних и екстензивних течајева, резултати тестова које су вршили независни испитивачи у Београду за групу која је похађала екстензивне течајеве од нивоа А1 до В2, резултати тестова које су припадници жандармерије полагали у Румунији (А1 до В1), као и резултати такозване евалуације на терену.

Резултати истраживања

У складу са договором између институција које су организовале наставу француског језика у Србији и центра за обуку у Румунији, полагање DELF тестова било је обавезно за све ученике и вршило се у Румунији од стране независних испитивача. Свих 18 официра успешно су у Румунији положили нивое А1 и А2, као што је било предвиђено договором, четири официра положила су ниво В1, један официр положио је и ниво В2 по повратку у Београд.

Ученици који су похађали екстензивне течајеве у Београду такође су могли да верификују стечено знање на испитима DELF које организује Француски институт у Београду. Сви ученици који су се пријавили за полагање за нивое А1 и А2 су положили

тестове, од 26 ученика који су се пријавили за полагање за ниво В1, 25 је са успехом положило тест. Од 10 ученика који су се пријавили за полагање нивоа В2, осам ученика је успешно положило, а једна ученица је положила чак и ниво С1. Овде су приказани резултати на испиту А2 зато што најбоље илуструју однос постигнутих резултата и фаворизованих компетенција у складу са програмом наставе. Из приложеног графика се види и да су сви ученици положили тест са веома добрим резултатом (сви су имали између 80 и 100 поена од максималних 100), а највише бодова постигли су на вежбањима писменог разумевања и усмене продукције што је било очекивано будући да је програм наставе фаворизовао ове компетенције.

Успех полазника на испиту DELF A2

За разлику од наставе општег језика која се обично евалуира тестом ученикових језичких постигнућа, најзначајнија евалуација наставе језика за посебне намене одвија се доста касније, у реалној ситуацији у којој се показује да ли је ученик способан да извршава задатке који укључују употребу језика или није. У том погледу дидактичари сматрају да треба разликовати интерну или

институционалну евалуацију и евалуацију на терену (Carras et al., 2007:50). Евалуација на терену одвија се када се ученик нађе у ситуацији да примени знање које је стекао. Стога се може сматрати да је програм наставе за посебне намене постигао циљ уколико је ученик у стању да по завршетку наставе обавља професионалне задатке: обука студената који ће пратити наставу на страном факултету може се сматрати успешном ако њихов ниво знања језика омогућује да разумеју предавања, напишу задатке и комуницирају са другим студентима на страном језику (Carras et al., 2007:50); настава за припаднике САЈ-а може се сматрати успешном ако су полазници успели да комуницирају на француском језику са инструкторима и колегама током обука и заједничких вежби, да разумеју неопходне информације и да успешно изврше све задатке. Другим речима, успешност наставе мери се могућношћу ученика да извршавају задатке које је обухватао циљ наставе. У том смислу, веома су нам индикативни документи о постигнутим резултатима и мишљења која надлежне старешине и инструктори у центру за обуку у Румунији по завршетку обуке шаљу амбасади Француске. За сваког полазника шаљу се два документа. Први документ садржи бројчане и описне оцене које је официр добио на завршном тесту. Елементи који се оцењују су познавање рада у команди, руковођење операцијама, писање групног рада, усмено представљање рада и усмено излагање на нивоу командног официра. Иако је реч о тесту на коме се евалуирају професионалне способности, ове оцене су и одлични показатељи језичких компетенција будући да без познавања језика на одговарајућем нивоу ученици не би могли да покажу своје професионалне способности. Други документ садржи укупну евалуацију постигнућа ученика у односу на целу групу. На тој листи могу добити једну од следећих пет оцена: међу најбољима на обуци, у групи изнад просека, у просеку, у доњој половини просека и испод просека. Евалуирају се штабне способности, уклапање ученика у средину, његово понашање и учествовање на курсу. Ови показатељи такође показују да ли су ученици стекли потребне језичке компетенције да би комуницирали у франкофоном професионалном окружењу. На крају тог документа оцењује се и да ли, на основу професионалних способности и знања језика, ученик може да буде ангажован на руковођењу међународним снагама или не. Ученици су били оцењени на следећи начин: 17 од 18 официра оцењено је да задовоља-

вају потребне професионалне и језичке способности да буду ангажовани на командовању међународним снагама безбедности, четири ученика оцењена су да су у групи најбољих на обуци, 13 ученика оцењени су изнад просека, један ученик као просечан. Ови подаци такође показују да су ученици били способни да извршавају све професионалне задатке који укључују употребу језика.

Пошто је циљ истраживања, поред провере способности ученика да активно користе језик у свом професионалном окружењу, било и утврђивање њиховог мишљења о корисности учења страног језика и утицаја на њихову даљу каријеру, истраживање је употпуњено анкетним упитницима и интервјуима. Ради бољег увида у индивидуална становишта ученика о корисности познавања језика, утицају на професионално напредовање и квалитету саме наставе, коришћен је полуструктурирани интервју који се састојао од шест отворених питања, како би се отворила могућност да ученици одговарају и на сва друга питања покренута током разговора. Поред питања која су се односила на оцењивање адекватности програма наставе у односу на њихове професионалне задатке који укључују употребу језика, у упитник су увршћена питања везана за њихов глобални увид у корисност учења језика у професионалном контексту, у којој мери она може бити фактор професионалног или личног напредовања и могућности које им је знање француског језика пружило за даље професионално напредовање. Резултати су показали да су испитаници веома свесни значаја учења страних језика у професионалном контексту и да сматрају познавање страних језика веома значајним за професионално напредовање. У групи која је похађала екстензивне течајеве 69 од 80 испитаника оценило је да им је знање језика веома корисно за потребе њихове професије, девет испитаника да им је корисно, само два да им није посебно корисно. Када је реч о професионалном напредовању, 66 испитаника сматра да је познавање страних језика изузетно значајан фактор за каријерно напредовање, 12 да је значајно, а два испитаника оцењују да није посебно значајно у њиховој струци. У групи официра жандармерије свих 18 ученика оценило је да им је знање француског језика изузетно користило. У образложењима су неки од њих навели занимљиво мишљење да им је одлазак на обуку у Румунији био кориснији због тога што су научили језик, упознали колеге из других европских земаља и начине функционисања њихових служби и стекли могућност да захваљујући

знању језика похађају и друге курсеве, него због самог стручног садржаја те обуке. Напоменули су и да је већина од њих по повратку у Београд напредовала тако што су због завршене обуке унапређени у виши чин. Такође су оценили да им је познавање француског језика омогућило да оду на друге течајеве у иностранству или се укључују у друге аспекте међународне сарадње у области безбедности. Један официр је навео да је, захваљујући познавању француског језика, већ следеће године после ове обуке у Румунији завршио курс за руковођење операцијама високог ризика у Вићенци у Италији. Три официра навела су да су годину дана пошто су завршили курс у Румунији били ангажовани у центру за обуку у мировној мисији на Хаитију као инструктори, где су чак сами држали обуку на француском језику. Већина полазника овог интензивног курса навела је и да је по повратку у Србију наставила да усавршава француски језик и прикључила се или неким од екстензивних течајева који су организовани у МУП-у или течајевима у Француском институту у Београду и Нишу. Коначно, један од полазника је неколико година након повратка из Румуније захваљујући, између осталог, и познавању француског језика, именован за полицијског аташеа у амбасади Србије у Паризу.

Закључак

На основу резултата прикупљених описаним инструменти-ма могу се донети закључци о ефикасности оваквих програма наставе израђених на основу прецизне анализе професионалних потреба ученика, о предностима примене одређених методолошких поступака, као и о свести испитаника о значају учења страног језика у савременом европском контексту и корисности познавања страних језика за стручно усавршавање и професионално напредовање. Ефикасност програма наставе, мотивисаност и успешност припадника полиције на овим течајевима потврђују постигнути резултати на језичким тестовима, али још више резултати евалуације на терену који показују да су ученици били у стању да извршавају професионалне задатке који укључују употребу језика.

Подаци прикупљени анкетним упитницима и путем интервјуа показују да припадници МУП-а сматрају да је познавање страног језика значајан фактор за професионално напредовање и да пружа велике могућности за стручно усавршавање. Одговарају-

ћи на питања која су се односила на сврсисходност учења страног језика у професионалном контексту, испитаници су навели неколико веома значајних разлога због којих им је учење француског језика било корисно, међу којима су посебно индикативни одговори официра жандармерије који су захваљујући познавању француског језика били унапређени у виши чин, успешно завршили обуку за командовање међународним снагама безбедности, добили могућност да одлазе на различите стручне обуке на француском језику, а неки од њих чак и да сами изводе наставу на француском језику.

У данашњем друштву, у коме нестају границе између држава, када је готово немогуће замислити развој било које професионалне области без успостављања међународне интеракције, настава страног језика струке/језика за посебне намене добија све већи значај. Учење језика за професионалне сврхе одражава се и на друге сегменте живота, доприноси развоју свести о плурилингвалном и плурикултурном богатству Европе и бољем разумевању како другачијих културних идентитета, тако и поимању сопственог идентитета. Стога би у будућности требало посветити више пажње настави језика струке/језика за посебне намене и креирању сличних програма наставе који имају за циљ да одговоре на специфичне потребе ученика како за француски, тако и за друге језике и за друга професионална усмерења.

Литература

1. Burns, A., (2010). *Doing action research in english language teaching*, Routledge, London.
2. Цакелјић, В., (2011). *Нови изазови у настави француског пословног језика*, у: Зборник радова „Језик струке, изазови и перспективе“, Друштво за стране језике и књижевност Србије, Београд, стр. 631-639.
3. Carras, C., Kohler, P., Sjlilagy, E., Tolas, J., (2007). *Le français sur Objectifs Spécifiques et la classe de langue*, CLE International, Paris.
4. Conseil de l'Europe, (2001). *Cadre européen commun de références pour les langues- Apprendre, enseigner, évaluer*, Didier, Paris.

5. Динић, Т., (2011). *Француски језик за универзитетске намене*, у: Зборник радова „Језик струке, изазови и перспективе“, Друштво за стране језике и књижевност Србије, Београд, стр. 624-630.
6. Kemmis, S., McTaggart, R., (1988). *The action research planner*, Deakin University Press, Victoria, Australia.
7. Mangiante, J-M., Parpette, Ch., (2004). *Le Français sur Objectif Spécifique*, Hachette, Paris.
8. Markowitz, A., (2011). *Акцијска истраживања учитеља у настави: другачији поглед*, Акцијско истраживање и професионални развој учитеља и наставника, Агенција за одгој и образовање, Загреб, стр. 11-27.
9. Qotb, H., (2009). *Vers une didactique du français sur objectifs spécifiques médié par Internet*, Publibook, Paris.
10. Sagor, R., (2000). *Guiding School Improvement Through Action Research*, ASCD, Washington.

Importance of Foreign Language Learning for Professional Development and Career Advancement of Police Officers

Abstract: *The subject of this study is to analyze how foreign language knowledge can improve the possibilities for professional training and career advancement of police officers. The first part of the paper provides information on different professional trainings and French language courses organized for employees of the Ministry of Interior Affairs. Some elements of these LSP curricula created according to recommendations of the Common European Framework of Reference for Languages are also represented in this paper. The central part of the paper describes research methods and represents the results of an action research undertaken in order to verify the efficiency of these courses and the impact of the French language knowledge on professional development and career advancement of police officers. The results of this longitudinal research offer insights into the officers' experience and their attitudes towards the importance of foreign language knowledge and confirm that language learning can be a key to career advancement.*

Key words: *language for specific purposes, vocational language, French language, Common European Framework of Reference for Languages, career advancement*

Др Станимир ЖИВАНОВИЋ* пензионисани радник МУП-а
Проф. др Новица СТАЛЕТОВИЋ Универзитет Унион – Никола
Тесла, Факултет за екологију и заштиту животне средине
Проф. др Драган МЛАЂАН
Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803073Z

УДК: 551.68:614.8.084

Прегледни научни рад

Примљен: 23.1.2018. године

Ревизија: 25.11.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Елементи од значаја за процену угрожености људи од ефеката пожара на отвореном и посебно шумском простору¹

***Апстракт:** На подручју Србије све је учесталија појава претњи по људе, животну средину и материјална добра од катастрофалних пожара на отвореном простору, а посебно у шумама. Ватрогасци-спасиоци и грађани, учесници акција гашења пожара и спасавања на отвореном простору, а посебно код шумских пожара, изложени су утицајима више деструктивних фактора пожара. У периоду од 2009. до 2015. године од ефеката деструктивних фактора пожара на отвореном простору дошло је до морбидитета 57 ватрогасаца и 267 осталих лица и морталитета 53 остала лица. Разумевањем појава и врсте деструктивних фактора пожара и ризика по људе и животну средину лакше се планирају и обезбеђују мере заштите. Поступак смањења угрожености људи од деструктивних фактора пожара на отвореном простору заснива се на идентификацији, анализи и процени потенцијалних ризика и претњи. У раду је обрађен утицај дес-*

---

* zivannn@mts.rs

¹ Рад је део пројекта *Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција* (бр. 179045) и део пројекта *Истраживање климатских промена и њиховог утицаја на животну средину: праћење утицаја, адаптација и ублажавање* (бр. 43007) који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије – Циклус научних пројеката 2011-2017.

труктивних фактора пожара на отвореном простору и посебно у шумским пожарима, као и морталитет и морбидитет за време и непосредно након пожара на територији Републике Србије. Такође, у раду су предложени и квантификовани у три ранга и шест врста (гориве материје, величине пожара, места настајања, интензитет пожара, конфигурација терена, температура ваздуха, количина падавина, релативне влажности ваздуха и јачине ветра) тежински индекси – елементи од значаја за оцењивање нивоа ризика. На основу предложеног начина процене угрожености и ризика од шумских пожара, надлежне службе могу сагледати нивое опасности и предузети потребне мере за заштиту здравља учесника акција гашења пожара и спасавања.

Кључне речи: *пожар у природи, шумски пожари, деструктивни фактори пожара, ризик од пожара, морталитет, морбидитет, фактори значајности.*

Увод

Пожар на отвореном простору, а посебно у природи је сложен процес који прате различита термодинамичка и аеродинамичка догађања. Интензитет пожара и величина површине захваћене пожарима на отвореном простору у знатној мери зависи од вредности метеоролошких елемената. Пожари на отвореном простору, а посебно у природи, често захватају велике површине, тако да је за њихово гашење потребно ангажовање великог броја извршилаца ватрогасаца-спасиоца током дужег периода времена (Lukić et al., 2013). У зависности од гориве материје која је захваћена пожаром, интензитета сагоревања и других утицаја различите су опасности по живот и здравље становништва и учесника у акцијама гашења пожара на отвореном простору. Оштећења од деструктивних (штетних и опасних) фактора пожара на отвореном простору могу бити изазвана директно или индиректно, привремено или трајно, и то удисањем штетних продуката који том приликом настају или директним контактом са отвореним пламеном пожара. Појединци имају различиту толеранцију за ризик од пожара те је различита и рањивост. У тим случајевима генеришу се различити нивои ризика од пожара. Зато је неопходно да се ти ризици благовремено идентификују, анализирају и процене како би се успоставили одговарајући механизми контроле (Staletović, 2009).

На подручју Србије шумски пожари су најчесталији пожари на отвореном који врло често имају размере природне катастрофе (Lukić et al., 2013). На основу дефиниције природних катастрофа и класификација које су наведене у годишњем статистичком прегледу Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) (Debarati et al., 2016:50) шумски пожари се сврставају у групу климатолошких природних катастрофа. Нека спроведена истраживања и аутори (Ćurčić et al., 2013; Živanović et al., 2015; Живановић, 2015; Живановић, 2017) указују на подударност највећег броја пожара на отвореном простору и посебно у природи са периодима са високим температурама ваздуха и смањеним садржајем влаге у земљишту и горивом материјалу. Неповољни временски услови, као што су јак ветар и/или високе температуре ваздуха, убрзавају сагоревање гориве материје што отежава поступак гашења пожара на отвореном. Погоршање квалитета ваздуха због ефеката пожара на отвореном често није само локални проблем већ специфични атмосферски услови могу да преносе продукте сагоревања стотинама и више километара далеко (Sapkota et al., 2005; Lanki et al., 2006; Yao et al., 2014), створе измаглицу, угрозе људе, биљни и животињски свет на веома широком простору и градовима, а понекад угрозе и безбедност и доведу до немогућности одвијања ваздушног саобраћаја. Особље ангажовано на гашењу пожара ватрогасци-спасиоци, као и други учесници у гашењу пожара могу бити изложени различитим врстама ризика (Дуцић et al., 2007). Потребна су детаљна сазнања о метеоролошким елементима који могу неповољно да утичу на појаву опасности од пожара у природи и опасности по живот и здравље учесника у гашењу пожара на отвореном како би се ризици ограничили (смањили или елиминисали).

Циљ овог истраживања је био да се развије једноставан и проактиван модел за анализу метеоролошких елемената у функцији процене безбедносне угрожености људи и ватрогасаца-спасиоца од деструктивних фактора пожара на отвореном, а посебно у природи.

Материјал и метод истраживања

Србија се налази у југоисточној Европи између 18° 39' и 23° 01' на источној ширини и 41° 51' и 46° 11' северне географске

дужине. Република Србија покрива 88.361 km² са просечном надморском висином од 470 m. Покривеност шумом у Србији је око 29,1% територије, са доминантном листопадном шумом. Зиме у Србији су кратке и хладне, а лета су топла.

Истраживање процене безбедносне угрожености од деструктивних фактора пожара на отвореном, а посебно у шумским пожарима, у раду је усклађено са процесом процене ризика у складу са стандардом *SRPS ISO 31000: 2015 Risk management – Principes and guidelines* и стандардом *ISO 16732 Fire safety engineering – Guidance on fire risk assessment*.

На основу постављеног циља истраживања, уследили су следећи задаци: дефинисање контекста, концепта, дијаграма тока идентификације, вредновања утицаја специфичних метеоролошких елемената на безбедност људи од ефеката пожара на отвореном а посебно у шумским пожарима.

За овако постављен циљ коришћене су следеће методе истраживања: метода опште теорије система и системског приступа; метода анализе теорије и праксе и дескриптивна метода запажања и описивања пожара на отвореном, а посебно шумских пожара.

За ова истраживања коришћени су статистички подаци Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије (Сектор за АТИТ) и Сектора за ванредне ситуације МУП-а РС о регистрованом броју пожара на отвореном простору на подручју територије Републике Србије. Статистички подаци броја пожара на отвореном простору су класификовани у шест група (шумски пожари; пожари жита; пожари ливада и пашњака; пожари воћњака; пожари депонија смећа (отпада); остали пожари на отвореном простору). Процена безбедносне угрожености људи од ефеката пожара на отвореном простору и посебно у шумама је урађена за период од 2009. до 2015. године. Након обраде статистичких података о регистрованом броју пожара на отвореном простору, а посебно шумских пожара, и броја повређених (морбитет) и погинулих/смртно страдалих (морталитет), могуће је дефинисање нивоа ризика за подручје Републике Србије. Резултати обраде квантитативних података су приказани текстуално, табеларно и графички. Период анализе је довољно дуг да даје задовољавајућу поузданост анализе и процену угрожености људи од деструктивних фактора пожара на отвореном а посебно у природи.

Резултати истраживања Апсолутни показатељи безбедности у пожарима на отвореном простору

Број страдалих и повређених лица у пожарима на отвореном простору је основни показатељ ризика од ефеката пожара. У табели 1 је приказан укупан број пожара на отвореном простору и пожара по групама у оквиру отвореног простора у току периода 2009-2015. године. Ова анализа показује да је највећи број пожара (43,63%) у групи „Остали пожари на отвореном простору“, број страдалих 11 (20,75%), број повређених ватрогасаца седам (12,28%) и број повређених – остала лица 92 (34,45%), што онемогућава свеобухватнију анализу. У наредном периоду је потребно урадити детаљнију класификацију ове групе догађаја, чиме би се добила већа могућност анализе. Са друге стране, шумски пожари представљају у укупном броју мањи број пожара на отвореном, али по величини и последицама имају често карактер катастрофа. На временску дистрибуцију појаве пожара свакако утичу метеоролошке прилике. Година 2012. се сматра за једну од најтоплијих година у Србији. У већини места у Србији јул 2012. године је био најтоплији откада постоје метеоролошка мерења. Количине падавина у већем делу Србије према расподели перцентила биле су у категоријама врло сушно до екстремно сушно (<http://www.hidmet.gov.rs>). Година 2014. је једна од највлажнијих у току пожарног периода, те је број пожара најмањи, а тиме су и штетни ефекти врло мали.

Анализом показатеља за период од 2009. до 2015. године уочава се да постоје велика одступања у броју пожара по годинама (на пример, број пожара на отвореном у 2011. и 2012. много је већи у односу на друге године), при чему су на погодност настанка пожара утицале и метеоролошке прилике (висока температура ваздуха, брзина ветра). У укупном броју пожара у Републици Србији пожари на отвореном чине, посебно у годинама када су повећане вредности температуре ваздуха и смањене количине падавина у дужем временском периоду, значајан број (на пример, од укупног броја пожара (35.000) у 2012. години, пожари на отвореном (25.455) чине 72,7%. Већина катастрофалних пожара је настала у временском периоду повећане брзине локалног ветра.

Према месту настајања пожара, око 90% је макија (ниско растиње), 2% у четинарској шуми, 3% у мешовитој шуми и 5% у лишћарској шуми (период 2009-2012. год.). Последице од ефеката пожара на отвореном, а посебно у природи, могу се одредити на основу доступних информација исхода познатих догађаја или низа догађаја у којима су људи били угрожени.

Табела 1 – Број пожара на отвореном простору, страдалих и повређених за период 2009-2015. (Извор: Сектор за АТИТ)

Погинули/повређени (ватрогасци-спасиоци/остала лица)	Пожари на отвореном простору (број/година)							Укупно
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Укупно	12.14	8.31	21.93	25.45	12.96	7.74	15.95	104.51
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	0
Погинуло: остала лица	5	4	20	16	3	2	3	53
Повређено: ватрогасаца	3	2	18	29	3	1	1	57
Повређено: остала лица	16	22	59	79	35	18	38	267
Пожари шума	408	254	734	1.321	384	165	401	3.667
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	/	/	2	3	1	/	1	7
Повређено: ватрогасаца	1	1	8	10	1	/	1	22
Повређено: остала лица	1	/	7	16	1	3	1	29
Пожари житарица	286	98	721	416	228	65	112	1.926
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	/	1	2	/	/	/	/	3
Повређено: ватрогасаца	1	/	/	1	1	/	/	3
Повређено: остала лица	2	1	7	2	1	/	/	13
Пожари траве,	4.159	2.78	9.814	11.66	4.596	2.04	4.835	39.907

ПРЕГЛЕДНИ НАУЧНИ РАДОВИ

ливаде		9		5		9		
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	2		4	5	/	/	/	9
Повређено: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Повређено: остала лица	4	2	3	6	1	1	3	20
Пожари воћњака	129	70	332	349	109	24	103	1.116
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	1	/	2	1	/	/	/	4
Повређено: ватрогасаца	/	/	1	/	/	/	/	/
Повређено: остала лица	3	/	3	4	1	/	7	18
Пожари депоније смећа (отпада)	1.212	755	1.671	1.663	948	2.717	997	9.963
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	/	/	/	/	/	/	/	/
Повређено: ватрогасаца	/	/	1	1	/	/	/	2
Повређено: остала лица	1	/	1	/	2	/	/	4
Остали пожари на отвореном простору	5.947	4.349	8.659	10.041	6.701	2.728	7.182	45.607
Погинуло: ватрогасаца	/	/	/	/	/	/	/	/
Погинуло: остала лица	2	1	3	2	1	1	1	11
Повређено: ватрогасаца	1	/	/	5	/	1	/	7
Повређено: остала лица	2	14	15	27	14	6	14	92

Негативне последице на безбедност људи се сагледавају бројем погинулих и повређених од штетних ефеката пожара на отвореном, посебно шумских пожара (табела 1) (Извор: Сектор за АТИТ).

Према расположивим информацијама, већим шумским пожарима најчешће је било угрожено подручје јужне и централне Србије (Прокупље, Куршумлија, Лесковац, Ниш, Врање, Краљево и Крушевац), затим источне Србије (Пирот, Зајечар и Бор) и западне Србије (Ужице, Бајина Башта и Прибој). Поред присутне материјалне штете, пожарима на наведеним подручјима значајно је уништен екосистем. Узрок значајног броја пожара на отвореном простору (посебно шумских и на стрним усевима) је људски фактор (немарности при коришћењу отвореног пламена – при спаљивању стрњике, суве траве, ниског растиња и смећа, немарно бацање неугашених опушака цигарета и др.). Због одговорности за пожаре на отвореном простору, од 2012. до 2015. године поднето је 58 кривичних и 260 прекршајних пријава (Извор: Сектор за АТИТ).

Анализа броја страдалих и повређених лица у пожарима на отвореном упућује на следећи закључак: у годинама када у укупном броју пожара и експлозија у Републици Србији има највећи број пожара на отвореном, тада има и највећи број страдалих и повређених у тим догађајима (на пример у 2012. години је од укупног броја (95), 29 страдало у пожарима на отвореном, а од тога је 10 у шумским пожарима). Сагледавајући податке (табела 1) уочава се да је највећи број људи погинуо од ефеката шумских пожара у току 2011. године (29%), а најмањи број 2014. године (0%). Највише повређених ватрогасаца било је у току 2012. године (52%), а најмање 2014. године (0%). У извештајном периоду (2009-2015) није било погинулих ватрогасаца-спасилаца. Резултате статистичке анализе ризика од пожара и експлозија у Републици Србији треба користити приликом израде процене угрожености за планове заштите од пожара и планове заштите и спасавања у ванредним ситуацијама.

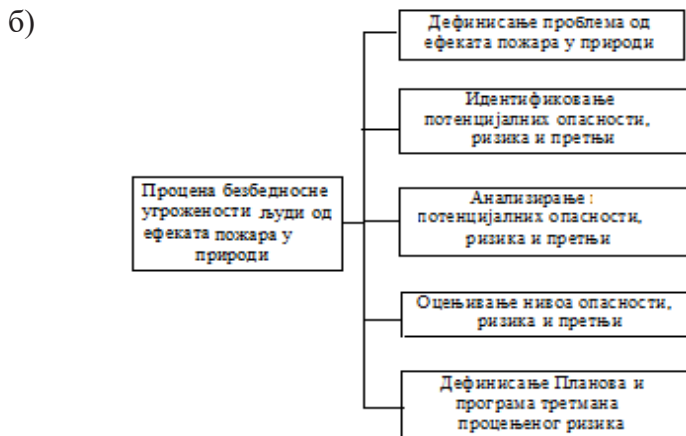
Процена безбедносне угрожености људи од ефеката деструктивних фактора пожара на отвореном

Спознаја потенцијалних опасности, штета и ризика од деструктивних фактора пожара на отвореном, а посебно у шумским пожарима, је полазна основа у успостављању механизма контроле ризика и предузимања потребних мера на заштити здравља учесника на гашењу пожара. На основу безбедносне процене ефе-

ката деструктивних фактора пожара може се донети одлука за смањење нивоа ризика (ублажавање или елиминисање опасности). Процедуре процене безбедносне угрожености од ефеката деструктивних фактора пожара на отвореном су представљене на слици 1, што је у складу са стандардима *SRPS ISO 31000: 2015 Risk management – Principes and guidelines*, *ISO 16732 Fire safety engineering – Guidance on fire risk assessment* и Упутством о *Методологији за израду процене угрожености од елементарних непогода и других несрећа и планова заштите и спасавања у ванредним ситуацијама* (Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2017). На слици 1 се уочава да су фазе сукцесивно повезане и зависе једна од друге.

а)

Слика 1 – Процедуре или фазе којима се третирају опасности, претње и ризици

а) принципијелно

б) конкретно од појаве ефеката пожара на отвореном

Дефинисање проблема који се јављају услед појаве ефеката деструктивних фактора пожара у природи је полазна основа за даљи ток безбедносне процене угрожености људи од ефеката деструктивних фактора тих пожара. *Деструктивни фактори пожара* (штетни и опасни) који утичу на људе, њихову имовину и средину која их окружује су: пламен и варнице; топлотни флуks; повишена температура ваздуха; повишена концентрација токсичних продуката горења и топлотног распадања; смањена концентрација кисеоника; смањена видљивост у диму.

С обзиром да је тешко предвидети тачно место настанка, интензитет и правце развоја пожара на отвореном, веома је тешко тачно дефинисати деструктивне факторе пожара у овим условима. Развој пожара на отвореном је динамична појава у простору и времену, условљена сагоревањем нових количина гориве материје. Понашање пожара на отвореном је динамично у смислу да се његова брзина ширења мења у функцији времена, чак и код непроменљивих параметара вредности као што су топографски и вегетациони услови или брзина ветра. Самим тим, деструктивни фактори пожара у природи су променљиве вредности у простору и времену.

Зону утицаја деструктивних фактора пожара у природи чини зона горења, топлотног деловања (енергија топлотног флуksа)

и задимљавања. Зона горења је простор у коме је дошло до паљења, горења, испаравања и распадања чврсте материје. Зона горења је одређена количином гасова који су ограничени слојем пламена над површином која гори. Зона топлотног деловања је део простора који окружује зону горења. Уколико се у зони топлотног дејства налазе гориве материје, онда постоје и услови за реалну могућност ширења пожара. Зона задимљавања је део простора који окружује зону горења. Простор је запоседнут димом, гасовима и честицама гориве материје. Зона задимљавања код неких пожара у природи се поклапа са зоном топлотног дејства, а у неким случајевима заузима само један њен део.

Зона утицаја деструктивних фактора код сваког пожара је различита по величини, форми и карактеру (слика 2). Величина зоне утицаја деструктивних фактора зависи од вредности следећих параметара: површине захваћене пожаром, температуре пожара, интензитета сагоревања гориве материје, јачине ветра, линијске брзине ширења пожара, интензитета зрачења и висине пламена. Зона топлотног дејства и зона задимљавања се мењају током трајања самог пожара у зависности од врсте, густине и влажности гориве материје, као и јачине ветра. Дим из пожара у природи је најзначајнији продукт сагоревања. Дим има огромно значење због визуелног, физичко-хемијског, токсиколошког и психолошког ефекта. Својом густином дим смањује видљивост до најнижих граница видљивости отежавајући евакуацију и интервенцију гашења пожара. Услед смањене видљивости долази до дезоријентације у простору, панике и успоравања кретања учесника у гашењу пожара. Поред штетног дејства у погледу видљивости, у диму су још присутне смеше различитих гасова чије количине и концентрација зависе од читавог низа фактора. Поред наведених штетних продуката пожара, у диму су присутне и смеше других гасова од којих поједине могу бити јако штетне по људско здравље (Harrison et al., 1995; Naeher et al., 2007; Fox et al., 2008; Johnston et al., 2012; Averett, 2016; Williamson et al., 2016). Ниво издвајања штетних продуката сагоревања се мења током трајања самог пожара у зависности од врсте, густине и влажности гориве материје, количине кисеоника, температуре сагоревања, као и јачине ветра (Fox et al., 2008). Највећа деструктивна дејства дима на људе налазе се у облаку димног гаса у непосредној близини пожара. У шумским пожарима већи број људи страда од деструктивног ефекта дима,

него од ватре. Наиме, највећи број жртава шумских пожара страда од тровања димом. Процењује се да је 50-80% страдалих од пожара страдало од удисања деструктивних ефеката дима, а не од опекотина (United States Environmental Protection Agency, 2008). Дим може да покрије велике површине отвореног простора и насељена места и тиме може да изазове здравствене проблеме код великог броја људи.

Различите популације становништва имају различите толеранције на ризик од деструктивних фактора шумских пожара. Деца, старије особе и труднице могу бити у већем ризику од деструктивних фактора шумских пожара. Особе са респираторним проблемима су под највећим ризиком од ових фактора шумских пожара. Упала синуса, инфекције горњих респираторних путева, ларингитис, као и иритација очију, су често евидентирани здравствени поремећаји након изложености диму из пожара у природи (Obradović-Arsić et al., 2013). Особе са респираторним проблемима могу осетити деструктивне ефекте дима раније од других.

Reid истиче да је неколико студија пријавило и асоцијације између загађења пожара и повећаних респираторних инфекција, али опет, потребно је додатно истраживање пре него што истраживачи могу утврдити узрочну везу. Исто тако, преглед је пронашао само недоследне доказе о ефектима загађења пожара на кардиоваскуларне болести, ментално здравље и перинатално здравље (Reid CE et al., 2016). Радници често раде у густом диму до 16 сати дневно током неколико дана или недељама, у којима су у ризику да прекораче нормиране и/или препоручене границе изложености за радне услове за угљенмоноксид, респираторне честице и алдехиде (Harrison et al., 1992). Већина здравствених проблема нису дугорочни, те се употребом личне заштитне опреме и благовременом ротацијом учесника у гашењу пожара могу умањити штетне последице пожара у природи. С обзиром да је у Србији дуг период могућих настанка пожара у шуми (Живановић, 2015) и да су поједини ватрогасци-спасиоци и више од 35 дана у сезони ангажовани на гашењу пожара у природи, може се претпоставити да деструктивни фактори пожара могу да произведу озбиљне физиолошке ефекте. Време изложености овим факторима од шумских пожара треба да буде краће за особе које су у првој линији гашења пожара због концентрације опасне по здравље људи. Изложеност опасностима и штетностима од шумских пожара је најнижа међу

ватрогасцима који врше почетну акцију гашења у раним фазама развоја пожара (Reinhardt et al., 2004).

Дуже излагање дејству високих температура пожара доводи до акутног оштећења организма, које се манифестује топлотним ударом, топлотном исцрпљеношћу и топлотним грчевима. Опасностима су често изложене и особе које професионално раде у заштитној одећи (ватрогасци-спасиоци). Пожари у природи су узроци повреда људи и услед опекотина, под којима се подразумева тешко оштећење коже и евентуално дубљег ткива, изазвано деловањем екстремне топлотне енергије – топлотног флукса.

Критично време за сваки деструктивни фактор пожара одређује се као време постизања максимално дозвољене вредности тог деструктивног фактора на путевима евакуације на висину до 1,7 m.

Максимално дозвољене вредности (критеријум безбедности²) деструктивних фактора пожара су (Михайлова, 2014:224): за повећање температуре окружујећег ваздуха – максимално 70°C; за интензитет флукса топлотног зрачења – за ватрогасце-спасиоце са заштитном опремом максимално 4,2 kW/m², а становништво 1,5 kW/m² (услед повећања температуре околине и топлотног зрачења

---

² Апсолутне безбедности нема. Увек постоји неки резидуални (преостали) ризик, као и ризик који се на некој етапи научног и економског развоја може усвојити као прихватљив ризик (са аспекта теорије безбедности овај (прихватљив) ризик се назива *стање безбедности* и дефинише се *критеријумима безбедности*). *Критеријум безбедности* – то је нека величина (параметар/критеријум) која представља горњу/дозвољену границу дејства деструктивних (опасних и штетних) фактора опасности у животној средини на објекат (човек, објекти, друштво, животна средина). За човека (као објекта опасности) постоји индивидуални критеријум безбедности; за друштво – социјални, правни, демографски, технички и други критеријуми безбедности; за животну средину – биолошки, еколошки, географски и др. критеријуми безбедности. *Индивидуални критеријуми безбедности* (медицински, санитарно-хигијенски) представљају горњу/дозвољену границу деструктивног деловања животне средине на човека (енергија, материја и информација). Као индивидуални критеријуми безбедности користе се опште познате величине, као што су максимално дозвољена концентрација (ограничава токсично деловање опасних хемијских материја, дима, прашине), дозвољена (ефективна) доза топлотног зрачења и радијацијског дејства и др. Критеријуми безбедности се установљавају на основу стратегија одрживог развоја (цивилизације – Рио де Жанерио, 1992; Република Србија 2008-2017), циљева социјално-економског развоја и циља безбедности и принципа прихватљивости (прихватљиви ризици).

настају опекотине различитог степена, од лаких, преко средњих и тешких, до критичног степена, када је више од 60 % захваћена површина тела (Stoll et al., 1969)); за смањену видљивост – максимално 20m; за смањени проценат кисеоника – максимално 0,226 kg/m³; за сваки од најчешћих токсичних гасовитих продуката горења: CO₂ – 0,11 kg/m³; CO – 1,16·10⁻³ kg/m³; HCl – 23·10⁻⁶ kg/m³.

Потенцијална опасност, претња и ризик од пожара на отвореном, а посебно у природи, се може анализирати на основу зоне деструктивног утицаја. Различити фактори, сталних и променљивих вредности, утичу на просторно и временско одређење зоне утицаја од деструктивних фактора пожара у природи.

Одређени метеоролошки елементи обезбеђују повољне услове развоја пожара на отвореном, а посебно у природи, као и дефинисање правца ширења зоне деловања деструктивних фактора. Интензитет и величина површине захваћене пожарима-зона горења у природи у знатној мери зависи од вредности метеоролошких елемената.

Температура ваздуха, падавине и ветар утичу на стање горивог материјала и тиме на стварање погодних услова за настанак и ширење пожара у природи. Периоди високе температуре ваздуха представљају јако изражену и велику опасност за настанак пожара у природи (Živanović et al., 2015). Зависно од експозиције и нагиба површине на којој се налази вегетација, различито је трајање и интензитет сунчевог зрачења, а самим тим и услови сушења горивог материјала. Најмање вредности интензитета сунчевог зрачења су на површини оријентисаној ка северној страни, а највеће ка јужној страни. У нашој земљи постоје значајна истраживања о учешћу сунчеве активности на настанак и развој шумских пожара (Радовановић et al., 2008:162; Živanović et al., 2017). У току пожара долази до промене температуре и садржаја воде у ваздуху. Промене релативне влажности и температуре ваздуха имају изражен минимум и максимум у току дана (Колић, 1988:397). У ноћним сатима долази до хлађења ваздуха и повећања релативне влажности близу тачке засићења (Милосављевић, 1990). Формирање измаглице и росе условљава успоравање брзине горења.

Интензитет горења и развој пожара на отвореном а посебно у природи је различит у току 24 часа. Најкритичнија фаза при деловању пожара је фаза потпуно развијеног пожара када се развијају највише температуре и ослободе највеће количине топлотне

енергије у јединици времена. Пожар на отвореном, а посебно у природи се развија бурно у периоду од 10 до 18 часова, када су штетни утицаји најизраженији.

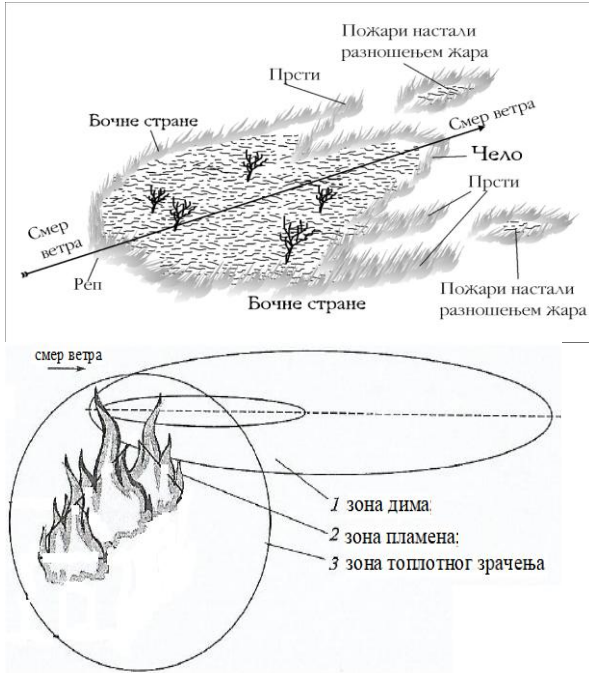
Најјача снага пожара је током периода од 12 до 16 часова (Живојиновић, 1958:388; Васић, 1984; Ђорђевић, 2012). Након заласка Сунца долази до постепеног смањивања развоја пожара, тиме и стварања продуката сагоревања. Ширење пожара је најмање, или га нема, у периоду од 04 до 06 часова, да би се од 06 до 10 часова поново повећало. Најспорији развој пожара је у временском периоду од 04 до 06 часова (Васић, 1984), када су и утицаји деструктивних фактора пожара најслабији.

Температура ваздуха се мења у току дана са израженим минимумом и максимумом. Запажа се да јачина ветра прати пораст и смањење температуре ваздуха у току дана (табела 2). У табели 2 се види да се са снижењем температуре ваздуха смањује брзина ветра и обрнуто.

Табела 2 – Корелација температуре ваздуха и јачине ветра у току дана

Временски период	Температура ваздуха	Ветар
Од 10 до 18 сати	Висока температура ваздуха	Јак ветар
Од 18 до 04 сати	Температура се снижава	Ветар се стишава
Од 04 до 10 сати	Пораст температуре ваздуха	Појава ветра

Пожари у природи се најчешће обликују у кружни облик кад је терен раван, време без ветра, а гориви материјал хомоген. Елиптични облици настају када је терен стрм, ветар слабији, а гориви материјал хетероген. Неправилни облици пожара настају када је терен изломљен, ветар јачи, а гориви материјал хетероген (Vasić, 1984).

Слика 2 – Делови и зоне шумских пожара (извор: Ђорђевић, 2012; Мاستрюков, 2015)

Руже ветрова и тишине утичу на контуре фронта пожара, који ће бити кружни или елиптични. Уколико се благовремено открије пожар, површина захваћена њиме је приближног облика кружнице. Након 10÷15 минута од почетка развоја пожара присуство ветра утиче на формирање контуре неправилног облика, са јасно израженим главним правцем неконтролисаног ширења у смеру дувања ветра (Chandler et al., 1983:450). Поред главног правца ширења пожара, присутно је и бочно ширење, као и ширење супротно од правца дувања ветра. Интензитет и брзина горења горивог материјала захваћеног бочним ширењем и ширењем ка “уназад” зависи од конфигурације терена, брзине ветра и сл. Ветар најчешће не дува истом брзином, већ је са убрзаним кретањима и затишјима (Милосављевић, 1990). Промене у правцу и брзини ветра најчешће настају у периоду раног поподнева када су највише дневне температуре ваздуха. Изненадна промена правца ветра може променити правац чеоног фронта пожара и тиме угрозити

безбедност учесника у гашењу пожара и отежати локализовање пожара (Kimstač et al., 1984; Pyne et al., 1996).

Површински ветар, без обзира на брзину, усмерава пламен у правцу запаљивог материјала и убрзава сагоревање гориве материје. Постоји утврђена зависност брзине напредовања фронта пожара и интензитета горења у зависности од брзине ветра (Ratknić et al., 2006). Брзина ширења пожара је у директној зависности са јачином ветра (Pyne et al., 1996; Fendell et al., 2001; Russell et al., 2004; Cunningham et al., 2007). Најспорији развој пожара је за време тишине (кад нема ветра), а највећи при јаком ветру. Утицај ветра на брзину ширења пожара зависи и од количине гориве вегетације у јединичном волумену простора. Брзина ширења пожара расте на теренима са мањом густином вегетације. Сува трава омогућава највећу брзину ширења пожара, као и највеће убрзање распрострањања пожара у природи. Објашњење ове појаве је да ветар гура пламен према напред омогућавајући директан контакт пламена и гориве материје, као и да истовремено повећава зрачење са извора на пријемнике топлоте. При брзини ветра од 55km/h достиже се максимално напредовање фронта пожара од 0,74km/h а касније, при већим брзинама ветра, долази до опадања брзине напредовања фронта пожара. Ветар јачег интензитета (сматра се да је ветар јак уколико има брзину већу од 18km/h) смањује угао пламена „гурајући” пламен ближе земљи, што доводи до још бржег ширења пожара.

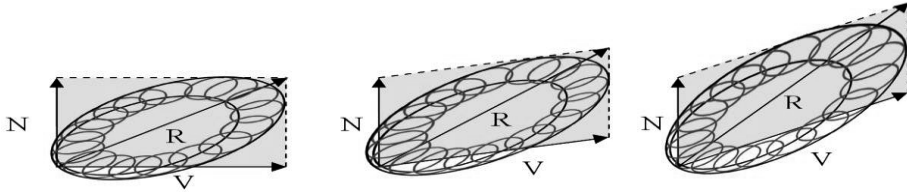
Брзина ветра утиче и на висину пламена пожара, тако да је при мањим брзинама ветра већа висина пламена пожара и обрнуто. Дата зависност је нарочито утицајна на могућност преношења пожара на удаљенија места од места пожара. Дужина прескока ватре, при брзини ветра од 21,6 km/h, код брзог ширења високих пожара, може износити и више десетина метара. Смер ветра и нагиб терена су векторске величине од утицаја на утврђивање доминантног правца ширења пожара (Ratknić et al., 2006). Нагиб терена може смањити утицај ветра али га, исто тако, може и повећати. Правац ширења пожара и продуката сагоревања у зависности од доминантног правца ветра и нагиба терена је приказан графички на слици 3 (Živanović, 2012).

У одређеним условима са већом брзином ветра ограничена је или потпуно онемогућена акција директног гашења пожара. Честе и изненадне промене у правцу и интензитету ветра утичу на

неконтролисано ширење пожара у простору и времену, тиме и на зоне штетног утицаја.

a) Ветар дува у правцу падине

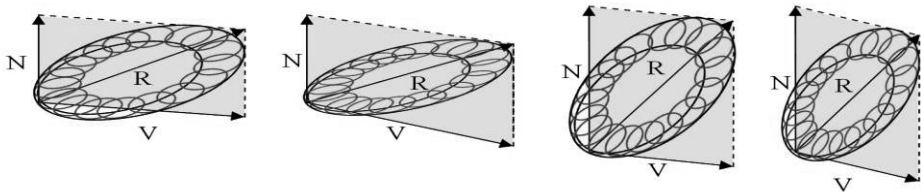
Доминантан утицај ветра

b) Ветар дува низ падину

Доминантан утицај ветра

Доминантан утицај нагиба

Слика 3 – *Правца ширења пожара и продукта сагоревања у зависности од доминантног правца ветра и нагиба терена; N- вектор нагиба, V-вектор ветра, R-резултанта правца ширења пожара и продукта сагоревања*

Идентификовање потенцијалних опасности се може сагледати статистичким показатељем броја регистрованих пожара на отвореном, а посебно у природи.

Појава пожара на отвореном простору на подручју Србије је различита од периода до периода (Aleksić et al., 2009; Живановић, 2015).

Анализом опасности од деструктивних фактора пожара на отвореном а посебно у природи, која се врши разматрањем предходно идентификованих опасности, могу се одредити последице од тих фактора.

Оцењивање нивоа ризика од деструктивних фактора пожара у природи по људе се сагледава на основу фактора значајности: гориве материје (ФЗГМ), величине пожара (ФЗВП), места

настајања (ФЗМН), интензитета пожара (ФЗИП), конфигурације терена (ФЗКТ), температуре ваздуха (ФЗТВ), количина падавина (ФЗКП), релативне влажности ваздуха (ФЗРВВ) и јачине ветра (ФЗВ). Квантификација тежинских индекса фактора, који утичу на стварање деструктивних фактора пожара, је одређена у три ранга (табела 3-11).

Табела 3 – Фактор значајности горивог материјала (ФЗГМ)

Гориви материјал	Процена дејства деструктивних фактора (ДФ) пожара	Оцена
Лишћари	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Мешовити састав	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Четинари	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 4 – Фактор значајности величине пожара (ФЗВП)

Величина пожара	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
Мали, $P=1\div 100m^2$	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Средњи, $P=100m^2\div 10km^2$	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Велики, $P>10km^2$	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 5 – Фактор значајности места настајања (ФЗМН)

Место настајања	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
Подземни	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Приземни	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Високи (крунски)	Очекује се изражено дејство ДФП пожара	3

Табела 6 – Фактор значајности интензитета пожара (ФЗИП)

Интензитет пожара	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
Слаб	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Средњи	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Јак	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 7 – Фактор значајности конфигурације терена (ФЗКТ)

Конфигурација терена	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
Раван	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Изломљен	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Стрм, $\alpha>15^\circ$	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 8 – Фактор значајности температура ваздуха (ФЗТВ)

Средња годишња температура ваздуха, °С	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
до 9	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1

Елементи од значаја за процену угрожености људи од ефеката пожара на отвореном и посебно шумском простору

9,1÷12,0	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
преко 12	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 9 – Фактор значајности количина падавина (ФЗКП)

Средња годишња количина падавина, mm/m ²	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
преко 1200	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
801÷1200	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
до 800	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 10 – Фактор значајности релативне влажности ваздуха (ФЗРВВ)

Средња годишња релативна влажност ваздуха, %	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
преко 80	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
71-80	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
до 70	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Табела 11 – Фактор значајности ветра (ФЗВ)

Ветар	Процена дејства ДФ пожара	Оцена
Без ветра	Очекује се мало дејство ДФ пожара	1
Слаб ветар	Очекује се средње дејство ДФ пожара	2
Јак ветар, v> 18km/h	Очекује се изражено дејство ДФ пожара	3

Ниво ризика од ефеката пожара у природи се израчунава као збир значајности појединих фактора, и то:

$$P = (\Phi ZGM + \Phi ZVP + \Phi ZMN + \Phi ZIP + \Phi ZKT + \Phi ZTV + \Phi ZKP + \Phi ZRVV + \Phi ZV). \quad (1)$$

На основу ове класификације ранг ризика (P) се може одредити према следећем:

$$\begin{aligned}
 P = 9 & \quad \text{Мали ризик од пожара} \\
 9 < P \leq 18 & \quad \text{Средњи ризик од пожара} \\
 18 < P \leq 27 & \quad \text{Велики ризик од пожара}
 \end{aligned}$$

Помоћу обрасца (1) оцењују се нивои опасности, ризика и претњи по људе од деструктивних фактора пожара у природи. На основу овог метода надлежне службе могу сагледати нивое опасности по људе и предузети потребне мере на заштити здравља учесника на гашењу пожара и становништва.

Дефинисање планова и програма третмана процењеног ризика од деструктивних фактора пожара у природи је последњи

корак оквира за управљање ризиком у складу са стандардом SRPS ISO 31000: 2015. Овим кораком се усмерава развој и спровођење стратегије управљања за смањење ризика. Важно је да се осигура да сви погођени делови друштвене заједнице буду укључени за смањење ризика и у развоју и оптимизацији стратегије заштите од пожара. Надлежне службе које се баве заштитом шума од пожара и заштитом јавног здравља морају да у сваком моменту располажу релевантним информацијама који су ризици од деструктивних фактора пожара присутни и које су мере заштите од пожара примењене. Свакако да поред идентификације опасности од деструктивних фактора пожара, мора да се изврши и идентификација људи у опасности.

Закључак

Природни процеси, као што су пожари у природи, не могу се потпуно избећи. Последице пожара се у великој мери могу ублажити предузимањем одговарајућих превентивних мера и припремањем субјеката система заштите за одговор на њихове деструктивне ефекте. Препознавање опасности је полазна основа за предузимање потребних мера безбедности приликом гашења пожара у природи. Идентификацији и анализи опасности од деструктивних фактора пожара потребно је посветити максималну пажњу, јер на тај начин се може оценити ниво ризика и претњи и могу се донети одговарајуће одлуке за заштиту учесника на гашењу пожара и становништва. Разумевање потенцијалних здравствених ефеката деструктивних фактора пожара може да подстакне ватрогасце-спасиоце да доносе одлуке о употреби средстава за заштиту дисајних органа. Најнеповољнији период за учеснике у акцији гашења пожара је од 10 до 18 сати. Изложеност деструктивним факторима пожара је највећа код ватрогасаца који врше директан напад на пожарној линији. Потребно је за радно место ватрогасац ограничити време излагања пожару, јер ово радно место спада у категорију радних места са повећаним ризиком по здравље и безбедност на раду. Оваквим приступом потенцијални ризик од деструктивних фактора пожара на отвореном, посебно при шумским пожарима, би био мањи и/или у границама које су прихватљиве и подношљиве.

Програми стручног усавршавања, практичне провере знања и вештина, као и опште образовање из области заштите од пожара мора да садржи и неопходне мере прве помоћи у случају гушења штетним састојцима дима или повређивања, као што су опекотине. Институције за заштиту јавног здравља треба да усмере активности на пружање благовремених упозорења и савета код великих шумских пожара, као и на подизање свести о негативним здравственим ефектима дима (пожара) и потреби да се спречи појава пожара. Мерама прве и хитне медицинске помоћи код опекотина треба поклонити посебну пажњу. У зонама штетног утицаја пожара у природи морају се поштовати правила понашања свих лица, јер је на основу њих могуће смањити или елиминисати штетне последице по здравље људи.

Избор тактике за гашење пожара у природи, тиме и смањење штетних ефеката, мора да се изврши на основу специфичних метеоролошких података и краткорочне временске прогнозе. Процена ширења и развој пожара током одређеног временског периода мора да се врши у зависности и од метеоролошке ситуације. За пожаре површине 5-10ha прогноза се ради за 2 до 3 наредна часа, а за веће пожаре за дуже време, у зависности од реалних могућности за њихово елиминисање.

На основу у раду дефинисаног, проактивног и свеобухватног модела процене ризика од пожара у природи, субјект за управљање ванредним ситуацијама у могућности је да: прихвати и одобри политику управљања ризиком од пожара; обавести све заинтересоване стране о процењеном ризику од пожара у природи; дефинише механизме контроле процењеног ризика од пожара; обезбеди расподелу потребних ресурса за управљање процењеним ризиком од пожара; обезбеди усклађеност са захтевима стандарда SRPS ISO 9001: 2015 i ISO 16732; обезбеди усклађеност са законском и подзаконском регулативом из области заштите од пожара.

Предложени модел процене ризика од пожара у природи могуће је да примене и други субјекти заштите од пожара које желе да планирају, успоставе, одржавају и побољшавају свој систем управљања заштитом од пожара или у комбинацији са другим системима управљања квалитетом, безбедности и здравља на раду и др., јер се он заснива на анализи, процени и управљању ризицима.

Литература

1. Aleksić, P., Krstić, M., Jančić, G., (2009). Forest fires – ecological and economic problem in Serbia. *Botanica Serbica*. 33 (2): 169-176.
2. Chandler, C., Cheney, P., Thomas, P., Trabaud, L., Williams, D., (1983). *Fire in forestry vol.I Forest Fire: Behavior and Effects*, USA, p. 450.
3. Colleen, E., Reid, M. B., Fay, J., Jerrett, M., Balmes, R.J., Elliott, T. C., (2016). *Critical review of health impacts of wildfire smoke exposure*. *Environ Health Perspect* 124(9):1334-1343 doi: 10.1289/ehp.1409277.
4. Cunningham, P, Linn, R. R., (2006). *Numerical simulations of grass fires using a coupled atmosphere-fire model:dynamics of fire spread*. *J Geophys Res* 2007, 112: D05108, doi:10.1029/2006jd007638.
5. Ćurić, M., Živanović, S., (2013). Dependence between Deficit and Surplus of Precipitation and Forest Fires, *Disaster Advances*, 6(6): 64-69.
6. Debarati, G. S., Hoyois, P., Below, R., (2016). *Annual Disaster Statistical Review 2015 The numbers and trends*, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED), p. 50.
7. Дуцић, В., Миленковић, М., Радовановић, М., (2007). Географски фактори настанка шумских пожара у Делиблатској пешчари, *Глобус*, 38 (32): 275-290.
8. Ђорђевић, Г., (2012). *Управљање ризиком у заштити шума од пожара*, докторска дисертација, Факултет безбедности, Београд.
9. Fay, H., Johnston, S., Henderson, B., Yang, C., Randerson, T. J., Marlier, M., DeFries, S. R., Kinney, P., Bowman, D. M. J. S., Brauer, M., (2012). Estimated global mortality attributable to smoke from landscape fires. *Environ Health Perspect* 120(5):695–701 doi: 10.1289/ehp.1104422.
10. Fendell, F. E., Wolff, M. F., (2001). Wind-aided fire spread. In: Johnson, E. A., Miyanishi, K., eds. *Forest Fires: Behavior and Ecological Effects*. New York, NY, USA: Academic Press; pp. 171-223.
11. Fox, D. G., Riebau, A. R., (2008). *Wildland Fires and Air Pollution Chapter 7 Effects of Forest Fires on Visibility and Air*

- Quality, *Developments in Environmental Science Volume 8*, pp. 171-195.
12. Harrison, R., Materna, B., Rothman, N., (1995). Respiratory health hazards and lung function in wildland firefighters. *Occupational Medicine: State of the Art Reviews*. Philadelphia, Hanley and Belfus, Inc., Philadelphia, Pennsylvania. 10:857-870.
  13. *ISO 16732 Fire safety engineering – Guidance on fire risk assessment*.
  14. Kimstač, I., Devlišev, P., Evtjuškin, N., (1984). *Taktika požarotušenija*, Stroizdat Moskva.
  15. Колић, Б., (1988). *Шумарска еоклиматологија са основама физике атмосфере*, Научна књига, Београд.
  16. Lanki, T., Hartog, J. J., Heinrich, J., Hoek, G., Janssen, A. H. N., Peters, A., Stölzel, M., Timonen, L. K., Vallius, M., Vanninen, E., Pekkanen, J., (2006). Can We Identify Sources of Fine Particles Responsible for Exercise-Induced Ischemia on Days with Elevated Air Pollution? The ULTRA Study, *Environmental Health Perspectives*, 114(5): 655-660.
  17. Lukić, T., Gavrilov, B. M., Marković, B. S., Komac, B., Zorn, M., Mlađan, D., Đorđević, J., Milanović, M., Vasiljević, A. Đ., Vujičić, D. M., Kuzmanović, B., Prentović, R., (2013). Classification of natural disasters between the legislation and application: experience of the Republic of Serbia. *Acta geographica Slovenica*, 53-1: 149-164. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS53301>
  18. Мастрюков, Б. С., (2015). *Безопасность в чрезвычайных ситуациях*, Издательский центр „Академия“, Москва.
  19. Михайлова, Л. А., (2014). *Пожарная безопасность*, учебник для судентов вузов, обучающихся по направлениям подготовки Педагогическое образование, 2-е изд., стер. Академия, Москва, 224 с.
  20. Milosavljević M., (1980). *Klimatologija*, Naučna knjiga, Beograd
  21. Nancy: Smoke Signals: Teasing Out Adverse Health Effects of Wildfire Emissions, *Environ Health Perspect*. 2016 Sep; 124(9): A166.
  22. Obradović-Arsić, D., Filipović, D., (2013). Zdravstveni efekti prirodnih katastrofa, Health Effects of Natural Disasters, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, Sveska XCIII, Br. 2.

23. Pyne, S. J., Andrews, P. L., Laven, R. D., (1996): *Introduction to Wildland Fire 2nd edition*, John Wiley and Sons, Inc, NY, 769 pp.
24. Радовановић, М., Гомес, Ј. Ф., (2008). *Сунчева активност и шумски пожари*, Београд. Српска академија наука и уметности, Географски институт „Јован Цвијић“. Посебна издања / књ.71
25. Раткнић, М., Ракоњац, Љ., Матовић, М., Билибајкић, С., Брауновић, С., (2006). *Развој експертног система за заштиту шума од пожара у националном парку Тара*, Зборник радова са научне конференције „Газдовање шумским екосистемима националних паркова и других заштићених подручја“, Јахорина НП Сутјеска, стр. 381-388.
26. Reinhardt, T. E., Ottmar, R. D., (2004). Baseline measurements of smoke exposure among wildland firefighters. *Journal of Occupational and Environmental Hygiene*, 1(9): 593-606.
27. РХМЗ – Републички Хидрометеоролошки завод Србије <http://WWW.hidmet.gov.rs>, доступан 10. 4. 2017.
28. Russell, T., Graham, S., McCarffey, Jain, B. T., (2004). *Science Basis for Changing Forest Structure to Modify Wildfire Behavior and Severity*, U. S. Department of Agriculture Forest Service, Tech. Rep. RMRS – GTR -120.
29. Sapkota, A., Symons, J. M., Kleissl, J., Wang, L., Parlange, M. B., Ondov, J., Breyse, P. N., Diette, G. B., Eggleston, P. A., Buckley, T. J., (2005). Impact of the 2002 Canadian forest fires on particulate matter air quality in Baltimore City Environ. *Sci. Technol.* 39, pp. 24-32.
30. Сектор за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије (Сектор за АТИТ) и Сектор за ванредне ситуације МУПа РС – Архива – подаци
31. *SRPS ISO 31000: 2015 Risk management – Principes and guidelines*
32. Staletović. M. N., (2009). Estimate of OH&S risks in terms of preventive engineering and integrated management systems (QMS/EMS/OHSAS); *Tehnika – Menadžment*, 59 (3): 8-14.
33. Stoll, A. M., Chianta, M. A., (1969). *Method and Rating System for Evaluation of Thermal Protection*, Aerospace Medicine.
34. *Упутство о Методологији за израду процене угрожености од елементарних непогода и других несрећа и планова заштите*

- и спасавања у ванредним ситуацијама* (Службени гласник Републике Србије, бр. 18/2017).
35. United States Environmental Protection Agency. (2008). *How smoke from fires can affect your health*. <https://www3.epa.gov/airnow/smoke/Smoke2003final.pdf>
  36. Vasić, M., (1984). *Zaštita šuma od požara*, Nolit, Beograd.
  37. Williamson, J. G., Bowman, D. M. J. S., Price, O. F., Henderson, B., Johnston, F. H., (2016). *A transdisciplinary approach to understanding the health effects of wildfire and prescribed fire smoke regimes*, Environ. Res. Lett., 11, 125009.
  38. Yao, J., Henderson, S. B., (2014). *An empirical model to estimate daily forest fire smoke exposure over a large geographic area using air quality, meteorological, and remote sensing data* J. Expo. Sci. Environ. Epidemiol. 24, 328-35.
  39. Živanović, S., (2012). Modelovanje pravca širenja šumskog požara u cilju predikcije, *NBP*, 17(2): 163-171.
  40. Живановић, С., (2015). Методологија идентификације периода ризика шума од пожара, *Шумарство*, (1-2): 175-184.
  41. Живановић, С., Гоцић, М., Ивановић, Р., Мартић-Бурсаћ, Н., (2015). Утицај температуре ваздуха на ризик шумских пожара у општини Неготин, *Гласник Српског географског друштва*, 95 (4):67-76, DOI:10.2298/GSGD1504067Z
  42. Živanović, S., (2017). *Impact of drought in Serbia on fire vulnerability of forests*, Int.J. Bioautomation, 21(2), 217-226.
  43. Живојиновић, С., (1958). *Заштита шума*, Научна књига, Београд.

Essential Elements for Estimating Threat to Humans Caused by Effects of Wildfire and Forest Fire in Particular

***Abstract:** There has been an increase in the occurrence in the threats to life, environment and property caused by disastrous wildfires, and especially forest fires in the territory of Serbia. Firefighters- rescue service members are citizens taking part in fire extinguishing and rescue operations are exposed to multiple destructive factors involved in such situations. In the period between 2009 and 2015, these destructive effects of fire caused morbidity in 57 firefighters and 267 citizens and mortality in of 53 citizens. It is therefore necessary to comprehend the origin and type of destructive*

factors and risks to humans and the environment in order to foresee and provide measures for protection against fire more easily. The procedure for alleviating threats to humans related to destructive factors involved in wildfire and especially forest fires is based on identifying, analysing, and estimating potential risks and threats. The paper focuses on the influence of destructive factors of fire and forest fire in particular, as well as morbidity and mortality rates in the course and immediately after the fire in the territory of the Republic of Serbia. Authors have suggested a systematization of severity indexes – elements essential for assessing the risk levels – which have been categorised into three ranks and six types (flammable substances, scope of fire, location of origin, fire intensity, surface layout, air temperature, rainfall, relative air humidity and wind intensity). Based on the proposed method of assessing risks and threats from forest fires, responsible services can establish the levels of danger and take necessary measures for the protection of persons participating in extinguishing fires and rescue operations.

Key words: *wildfire, forest fire, destructive factors, fire risk, mortality, morbidity, significant factors.*

Доц. др Саша М. МАРКОВИЋ*

Криминалистичко-полицијски универзитет

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803100M

УДК: 351.74:343.62(497.11)

Прегледни научни рад

Примљен: 27.8.2018. године

Ревизија: 27.9.2018. године

Ревизија: 22.11.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији¹

Апстракт: Док војна стратегија може бити усмерена на одбрану или напад, криминалистичка стратегија је усмерена на репресију или превенцију. У области породичног насиља полицијска стратегија у Србији је била првенствено усмерена на репресију, а од примене Закона о спречавању насиља у породици (ЗСНП или Закон) тежиште се у основи мења. Превенција – спречавање насиља у породици постаје основно криминалистичко стратешко усмерење. Главни циљ је прекинути насиље, ако је до истог дошло, заштитити жртву и спречити да до насиља дође у будућности. Репресивне мере према учиниоцу насиља се стављају у други план, тј. предузимање превентивних мера у циљу заштите жртве су у првом плану полицијског поступања. Поставља се питање да ли је дошло до смањења породичног насиља након примене новог стратешког усмерења? Број евидентираних догађаја насиља у породици је повећан од примене новог Закона. То „*de facto*” не значи да је породично насиље ескалирало већ може значити да је поверење жртва у полицију порасло, а самим тим тамна бројка смањена. На основу реализованог истраживања закључено је да: 1) јавни ризик од насиља у породици није исти у подручним полицијским управама, па сходно томе треба планирати активнос-

---

* sasamarkovic975@gmail.com

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту МПНТР Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција, бр. 179045.

ти; 2) полиција не примењује овлашћења на јединствен начин на целој територији Србије па постоји потреба прописивања обавезног начина полицијског поступања; 3) специјализована обука за спречавање насиља у породици се не спроводи континуирано, а постоји потреба за међусобном разменом искустава између надлежних полицијских службеника.

Кључне речи: насиље у породици, стратешко усмерење, превенција, репресија.

Увод

У Србији до почетка овог века није постојала стратегија спречавања и сузбијања насиља у породици. Као посебно кривично дело, насиље у породици је уведено у кривичноправни систем наше државе 2002. До тада на учиниоце таквих дела могле су се применити бројне друге класичне инкриминације, а чињеница да је насиље учињено према члану породице могла се узети као отежавајућа околност (Марковић, 2015:109).

Када је држава одлучила да предузме одређене конкретне мере на ограничавању ове друштвено негативне појаве, прво стратешко усмерење је било да се репресивним кривичноправним мерама сузбије насиље. Кључну улогу у репресивном деловању преузели су полиција, јавно тужилаштво и кривични судови. Међутим, ако анализирамо тај период, можемо закључити да репресивне мере нису дале очекиване резултате. Стратегија у овој области се зато мењала. Битно је истаћи и супсидијарни карактер кривичног права јер је кривично право *ultima ratio* и долази у обзир само када се другим гранама права не може обезбедити довољно ефикасна заштита (Стојановић, 2012:559).

Убрзо затим долази и до породичноправне заштите од насиља у породици. Да ли то значи да кривичноправна заштита није била довољна и да ли је *Породичним законом* омогућена бржа и потпунија заштита оштећене/жртве насиља у породици? Убрзо постаје јасно да ове две врсте заштите не искључују једна другу. Породичноправна заштита од насиља у Србији доношењем *Породичног закона* (ПЗ) и његовом применом од 1. јануара 2006. Регулисана је тако што законодавац: изричито забрањује насиље у породици, члановима породице пружа право на заштиту од насиља у породици (члан 10), прописује мере породичноправне заштите и

услове под којима се оне одређују (чл. 197-200) и предвиђа и уређује посебан поступак по чијим се правилима поступа у парници која се води ради заштите од насиља у породици (чл. 283-289) (Петрушић, 2006:27). Одредбе ПЗ су јавном тужилаштву доделиле превентивну улогу. До тада оно је имало само репресивну улогу – гоњење учинилаца казних дела, како је уосталом и прописано *Уставом*.² ПЗ, поред оштећеног члана породице, његовог законског заступника и органа старатељства, предвиђа и јавно тужилаштво као странку која је овлашћена за покретање поступка, тј. Подношење тужби у парничном поступку за одређивање мера заштите од насиља у породици (чл. 284). Занимљиво је да ПЗ полицији није доделио никакву улогу у заштити од насиља у породици.

Резултати многобројних истраживања говоре да спречавање и сузбијање насиља у породици мерама које су предузимане по одредбама ова два закона нису дале задовољавајуће резултате. Насиље у породици је све више евидентирано, а растао је и број чланова породице који су лишени живота у породичном насиљу. Полиција је 2007. године поднела 2553 кривичне пријаве за насиље у породици, 2008 – 2980, 2009 – 3333, 2010 – 3675, 2015 – 5344, а 2016. чак 6231 (Марковић, 2018:193). При томе, 2007. је осуђено 1312 учинилаца овог кривичног дела, 2010 – 1059, а 2016 – 2065 (Марковић, 2018:198). Условна осуда је санкција која је донета у 66% осуда. Примећујемо да је број условних осуда растао у том периоду. У 2007. је изречено 887, 2014 – 1041, 2015 – 1193, а 2016 – 1301 (Марковић, 2018:207). Ако анализирамо стање ове врсте криминалитета по подручним полицијским управама за период 2007-2017, видећемо да је највећи број кривичних пријава евидентиран у ПУ Београд – 7582, али је на том подручју једанаестогодишња квота криминалитета међу најмањим у Србији – 457. Тако је у истом периоду на подручју ПУ Бор евидентирано само 1704 кривична дела насиља у породици, али је квота криминалитета била највећа у Србији – 1363 (Марковић, 2018:196-17). Да ли то значи да грађанин Бора има три пута већу шансу да постане жртва насиља у породици него грађанин Београда?

У међувремену, 2011. донета је *Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици* (у даљем тексту: Истанбулска конвенција или Конвенци-

---

² Видети: *Устав Републике Србије*, члан 156.

ја). Она представља први регионални међународно-правни инструмент, донет на нивоу Европе, за борбу против насиља над женама и насиља у породици. Њен свеобухватни циљ је заштита права жртава насиља, превасходно жена, али и осталих жртава насиља у породици. Највероватније због лоших резултата који су постигнути у сузбијању насиља у породици применом дотадашњих прописа, али и неопходности испуњавања преузетих обавеза потписивањем (4. априла 2012), ратификовањем (21. новембра 2013) и ступањем на снагу (1. августа 2014) *Истанбулске конвенције*, законодавац усваја ЗСНП заснован на *pre-crime* концепту који надлежним државним органима даје шире надлежности у односу на оне које имају у традиционалном *post-crime* концепту (Лазих, Ненадић, 2017:493). Тако, усвајањем овог закона полиција у надлежност добија нова овлашћења за лишавање слободе, тј. превентивно довођење и задржавање грађана од којих прети опасност да ће у будућности учинити насиље у породици. Задржавање може трајати најдуже осам часова. ЕСЈП у својим пресудама из 2013. Истиче да довођење лица у полицијску станицу против његове воље и задржавање представља лишење слободе, чак и уколико је трајало релативно кратко, и уколико није стављен у ћелију, односно није физички ограничен у кретању и нису му стављене лисице³ (Коларић, Марковић, 2018:55). *Упутство о поступању према доведеним и задржаним лицима*⁴ у члану 13 предвиђа да „довођење се по правилу врши службеним возилом полиције“ и „приликом транспорта лице се везује средствима за везивање“. То значи да се према грађанима који се превентивно лишавaju слободе употребљавају и средства принуде предвиђена *Законом о полицији* (ЗП). Јавно тужилаштво и одредбама ЗСНП добија превентивну улогу, подноси суду предлог за продужење хитних мера, тако да учествује у поступку спречавања насиља у породици.

³ Видети: Case of Ostendorf v. Germany, Application no. 15598/08, Judgment Strasbourg, 7 March 2013; Case of M. A. v. Cyprus, Application no. 41872/10, Judgment Strasbourg, 23 July 2013.

⁴ Министарство унутрашњих послова Републике Србије, 01 бр. 7989/12-10 од 10. децембра 2012, Београд.

Улога полиције у спречавању насиља у породици

Усвајањем и применом ЗСНП полиција добија нову, јасно дефинисану превентивну улогу у борби против насиља у породици. Централни значај у спречавању насиља и заштити жртава у првим тренуцима када се дошло до сазнања да постоји опасност од насиља у породици има надлежни полицијски службеник који у датом тренутку мора да предузме све мере да заштити жртву и спречи насиље. Полиција је у овој фази поступка најчешће једини државни орган који је у непосредном контакту са свим учесницима догађаја. У поступку који се води по овом закону јавно тужилаштво и суд опште надлежности најчешће доносе одлуке на основу списка предмета који је формиран од стране полиције.

Закон о спречавању насиља у породици прописује обавезу полицији да полицијски службеници (у статусу овлашћених службених лица) одмах реагују на сваки пријављени случај насиља у породици, да благовремено интервенишу на лицу места, зауставе насиље ако је до њега дошло, односно спрече свако ново насиље, прикупе што више података неопходних за вршење процене ризика од насиља у породици. Полицијски службеници дужни су да **одмах** обавесте надлежног полицијског службеника (даље НПС) о сваком насиљу у породици или непосредној опасности од њега, без обзира како су за то сазнали. Обавештавање НПС је почетак превентивног поступка. Међутим, поставља се питање, како полицијски службеници могу доћи до сазнања да постоји непосредна опасност од насиља у породици. Закон је дефинисао да она постоји када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици, и иста се утврђује од стране НПС у јасно предвиђеном поступку, проценом ризика. У ставу 3, члана 16 ЗСНП је прописано да ако НПС установи постојање опасности која није непосредна, сва доступна обавештења о насиљу у породици или опасности од њега и своју процену ризика доставља основном јавном тужиоцу и центру за социјални рад. То значи да полицијски службеници који нису од стране руководиоца полицијске управе одређени као надлежни за поступање на спречавању насиља у породици не могу утврђивати постојање непосредне опасности од насиља у породици, а самим тим не могу ни обавештавати о томе НПС. Сматрамо да је законо-

давац у ставу 1 овог члана направио пропуст и да је морао да га дефинише на следећи начин: „Полицијски службеници у статусу овлашћених службених лица дужни су да одмах обавесте надлежног полицијског службеника о сваком насиљу у породици или опасности од њега...“

Даље, НПС може наредити довођење могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције, ради вођења поступка.⁵ У овим одредбама ЗСНП се види доминантна улога НПС у односу на остале полицијске службенике када је реч о спречавању насиља у породици. Ова норма их поставља на „виши степен и хијерархијској лествици“. Значи, постоји обавеза обавештавања НПС о сваком насиљу у породици, при чему НПС има и овлашћење да захтева довођење могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције, ради вођења поступка. ЗП предвиђа разлоге за примену овлашћења довођење без писаног налога (чл. 83). ЗСНП уводи нови разлог за довођење, а самим тим и задржавања лица, тј. полиција може довести лице за које се претпоставља да у будућности може бити учинилац насиља у породици – могући учинилац. Ако узмемо у обзир да, у контексту дефиниције насиља у породици, свако лице може бити „могући учинилац“ насиља у породици, полицији се даје овлашћење за превентивно довођење сваког лица за које постоји индиција да може учинити насиље у породици, односно може се довести сваки члан породице који је пријављен за насиље (Коларић, 2017:48). Могући учинилац насиља у породици је шири појам од учиниоца насиља у породици. То је лице од којег прети опасност да по први пут може учинити насиље, али и оно које је већ учинило насиље а постоји опасност да понови насиље у породици (Марковић, 2017:253).

ЗСНП није дефинисао термин задржавање. Неспорно је то да је задржавање осумњиченог на основу казних закона (нпр. по одредбама *Законика о кривичном поступку* –ЗКП или *Закон о прекршајима* – ЗоП) врста лишења слободе. На исти начин можемо посматрати и примену овлашћења „задржавање могућег учиниоца насиља у породици“, између осталог и због тога што се лице након довођења против своје воље задржава и не може самовољно напустити просторије организационе јединице полиције у којима је задржавање одређено. То повлачи за собом гарантовање

⁵ Видети: ЗСНП, члан 14 и *Закон о полицији*, члан 85.

свих права која се иначе гарантују лицу лишеном слободе. Јасно је да је законодавац имао велики проблем код дефинисања начина „обезбеђења“ могућег учиниоца за време вођења поступка по ЗСНП. Поставља се питање како ограничити слободу кретања лица за које не постоји сумња да је учинило казнио дело већ се задржава из превентивних разлога за време процене ризика од насиља у породици.

Закон о полицији у члану 64 прописује полицијска овлашћења, а задржавање је једно од њих. ЗСНП у члану 14 предвиђа обавезу да полиција могућем учиниоцу који се задржава због вођења поступка омогући контакт и коришћење браниоца и правне помоћи у складу са *Уставом* и законима Републике Србије.⁶ При томе, ЗП прописује да у случају задржавања полицијски службеник мора да одложи сва даља поступања до доласка браниоца, и то најдуже за два часа од како је лицу пружена могућност да обавести браниоца (члан 87 ЗП). Практични проблем представља то што ЗСНП не прописује процедуру задржавања, а ЗП предвиђа да се доношење решења о задржавању и поступање по жалби на доњето решење врши у складу са законом на основу којег је задржавање одређено (члан 86), а *Устав* прописује да свако ко је лишен слободе има право жалбе суду, који је дужан да хитно одлучи о законитости лишења слободе и да нареди пуштање на слободу ако је лишење слободе било незаконито. Самим тим, отежава се примена одредби ЗСНП које се односе на задржавање. Наглашавамо да *Правилник о полицијским овлашћењима*⁷ прописује да полицијски службеници задржавају лице у службеним просторијама полиције за задржавање или у за то одређеним просторијама надлежних органа правосуђа. Изузетно, полицијски службеници лице могу задржати и у другим службеним просторијама полиције или у посебно прилагођеном простору возила, али не дуже него што је потребно да се изврши превоз или други задаци полиције. Да ли се на овај начин у наше законодавство поново уводи превентивно лишење слободе (довођење и задржавање)?⁸

---

⁶ Видети: *Устав Републике Србије*, члан 27 и 29.

⁷ *Правилник о полицијским овлашћењима*, Службени гласник Републике Србије, бр. 54/2006.

⁸ Видети: *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела*, Службени гласник Републике Србије, бр. 42/2002, 27/2003, 39/2003, 60/20003,

Ако анализирамо одредбе ЗСНП, закључићемо да у поступку спречавања насиља у породици лице које има статус „могућег учиниоца“ (чланови 14-16) може прећи у фазу „учиниоца“ (члан 17) само уколико је доведено и ако се након процене ризика установи непосредна опасност од насиља у породици.⁹ Ако се процени да опасност од насиља у породици није непосредна, „могући учинилац“ не прелази у фазу „учинилац“ (Коларић, Марковић, 2018:58). Идентификовање ризика од насиља у породици је процес препознавања опасности свих врста којима може да буде угрожена безбедност и интегритет чланова породице, што подразумева и препознавање услова (хазарда) који погодују опасностима (конкретне врсте насиља), на одређеном простору (општина, град, управни округ, Република) (Субошић, Стевановић, 2018:27). Треба имати у виду да појам „учинилац“ из овог закона не подразумева оно што је традиционално садржано у појму „учинилац“¹⁰ у *Кривичном законнику* (КЗ). Остаје да на овом месту закључимо да је законодавац предвидео четири фазе у статусу лица које је пријављено или препознато као „могући учинилац“ насиља у породици. Наиме, ЗСНП поред термина „могући учинилац“ и „учинилац“, користи и појмове „лице коме је хитна мера изречена“ и „лице коме је хитна мера продужена“ (Коларић, Марковић, 2018:58).

Значи, чланом 17 ЗСНП је прописано да ако после процене ризика установи непосредну опасност од насиља у породици, НПС доноси **наређење** којим изриче хитну меру **учиниоцу** који је доведен у надлежну организациону јединицу полиције, а чланом 15 истог закона да се хитне мере за спречавање насиља у породици могу изрећи **могућем учиниоцу** ако после процене ризика установи непосредну опасност од насиља у породици. Одредбе ЗП (чл. 73-74) и *Правилника о полицијским овлашћењима* (чл. 4-5) прописују полицијско овлашћење – наређење. Наречењем се одређује шта ко мора да учини или од које чинидбе мора да се уздржи и какве мере ће бити предузете према ономе ко се не буде понашао по наређењу.

67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011, 101/2011, 32/2013, члан 15б који је брисан изменама – Службени гласник Републике Србије, 58/2004.

⁹ Видети: ЗСНП, члан 3, став 2.

¹⁰ Извршиоца, саизвршиоца, подстрекача и помагача кривичног дела.

Имајући у виду да се полицијско наређење, које је ограничено на 48 часова, на предлог јавног тужиоца у судском поступку може продужити на још 30 дана, постављамо питање да ли се овде ради о управном одлучивању у коме је донета одлука у форми наређења. Наведено поступање НПС испуњава све законске услове који одређују да се ради о управном одлучивању, јер наређење којим се изричу хитне мере има сва обележја управног акта сходно члану 4 *Закона о управним споровима*. Да ли онда можемо закључити да је свако наређење које изрекне полицијски службеник управни акт? Примена полицијског овлашћења наређења је уствари управно одлучивање којим НПС као представник државног органа у вршењу јавних овлашћења решава у управним стварима, и на основу одредби ЗСНП будуће понашање странке (могућег учиниоца) ауторитативно правно одређује – решава се о његовим обавезама, тј. изриче му једну или обе законом предвиђене хитне мере. У том смислу, наређење НПС можемо дефинисати као управни акт позитивног карактера, формалан, конститутиван и једноставни акт са ограниченим трајањем који се доноси по службеној дужности а не по захтеву странке. Треба нагласити да инстанциона заштита донетог наређења није предвиђена, суд може на предлог јавног тужиоца само продужити хитне мере које су наређењем изречене али не може укинути или поништити наређење НПС.

Улога браниоца у поступку спречавања насиља у породици

Поставља се питање која је улога браниоца у поступку који се води по одредбама ЗСНП у надлежној организационој јединици полиције када полиција, нити други државни орган (јавно тужилаштво, суд) у каснијој фази не учествују у казном поступку, тј. није јасно у каквој врсти поступка бранилац заступа лице које је у старту означено као могући учинилац насиља у породици. Занимљиво је то да је ЗСНП једино у овој одредби предвидео да се могућем учиниоцу мора омогућити коришћење услуга браниоца и то у поступку који се води пред полицијом. Шта обухвата тај поступак дефинисано је у члану 15, став 1 ЗСНП. Крајњи исход поступка може бити доношење управног акта у форми писаног наређења којим се изричу хитне мере учиниоцу насиља у породици. Која је улога браниоца у том случају? *Устав* у члану 36, став 2 предвиђа да свако има право на жалбу или друго правно средство против

одлуке којом се одлучује о његовом праву, обавези или на закону заснованом интересу, док ЗСНП није предвидео могућност улагања правног средства на одлуку полиције. У поступку за продужење хитне мере није предвиђена улога браниоца, при чему је чланом 20 предвиђено да на поступак одлучивања о продужавању хитне мере сходно се примењује закон којим се уређује парнични поступак. Да ли то значи да бранилац могућег учиниоца постаје пуномоћник лица коме су хитне мере изречене?

Већ смо нагласили да ЗП предвиђа да задржано лице има право на правну помоћ браниоца али се поставља питање његове улоге када ЗСНП није предвидео могућност доношења решења, евентуалног улагања и поступања по жалби на донето решење. Имајући у виду да се у члану 20, став 6 ЗСНП прописује примена закона којим се уређује парнични поступак на поступак продужења хитних мера, питамо се да ли би адекватан законски термин био пуномоћник. Одговор је одричан, јер да би се донело наређење учиниоцу насиља у породици, могући учинилац мора бити лишен слободе (доведен и задржан), а самим тим, у складу са *Уставом*, мора му се обезбедити право на браниоца. Значи, са аспекта људских права највећи проблем представља законска обавеза лишења слободе могућег учиниоца-лица које није осумњичено за чињење казненог дела. Неспорно је то да је ЗСНП испоштовао одредбе *Устава* када је предвидео коришћење браниоца могућем учиниоцу у време док траје лишење слободе. Али, пошто улога браниоца у овом поступку није дефинисана, а не води се казнени поступак, досадашња пракса нам показује да се бранилац ангажује у занемарљиво малом броју случајева. Он ни на који начин не може суделовати у поступку током процене ризика, а након доношења наређења и његовог уручења, учинилац се пушта на слободу, па самим тим бранилац даље нема никакву улогу. У поступку продужења хитних мера поступа се по правилима парничног поступка који не предвиђа улогу за браниоца. На крају можемо закључити, ЗСНП је формално предвидео могућност ангажовања браниоца али у поступку који води НПС бранилац нема никакву суштинску улогу.

Улога полиције у сузбијању насиља у породици

ЗСНП прописује да свако мора да пријави, без одлагања, полицији или јавном тужиоцу насиље у породици или непосредну опасност од њега. То је императивна норма, без санкције (Жоларић, Марковић, 2018:54). Доминантна улога полиције у овом поступку се може препознати и из одредбе која прописује да је јавни тужилац коме је пријављено насиље или непосредна опасност од њега дужан да пријаву одмах проследи полицијским службеницима да би они о томе обавестили надлежног полицијског службеника. Непоступање по овој одредби повлачи дисциплинску одговорност (члан 6 ЗСНП). Због чега је овом одредбом ЗСНП јавном тужиоцу наметнута таква обавеза када ЗКП одређује да је полиција дужна да поступи по сваком захтеву надлежног јавног тужиоца, а јавни тужилац може затражити покретање дисциплинског поступка против лица за које сматра да је одговорно за непоступање по његовом захтеву (члан 44 ЗКП). Сматрамо, зато што једино НПС може наређењем изрећи хитне мере којим ће спречити насиље у будућности, а уједно на тај начин тренутно заштитити жртве насиља. Не постоји начин да се донето наређење оспори, односно преиначи или укине. Јавни тужилац се тек по доношењу наређења, односно након добијања процене ризика ако наређење није донето, укључује у поступак спречавања насиља у породици и заштите жртве.

Одредба члана 5 ЗСНП је посебно важна са становишта поступања полиције у оним случајевима када постоји основ сумње да је учињено кривично дело прописано КЗ, а истовремено је дошло до насиља у породици у смислу члана 3, став 3 ЗСНП. Тумачећи одредбе овог закона сматрамо да сумња да је учињено кривично дело не одлаже примену одредби ЗСНП. Ако је осумњичени за кривично дело доступан полицији, на основу одредби ЗСНП примениће се полицијско овлашћење довођење и задржавање, јер је такво лице истовремено и „могући учинилац“ насиља у породици. У члану 15 овог закона је експлицитно наведено да НПС мора да **одмах** процени ризик непосредне опасности од насиља у породици и да, под условима одређеним овим законом, изрекне хитну меру за спречавање насиља у породици. Сматрамо да се одредбе ЗКП могу примењивати само ако нису у колизији са одредбама ЗСНП (нпр. претресање лица, претресање стана и дру-

гих просторија, привремено одузимање предмета, употреба средстава принуде итд. се могу примењивати истовремено са овлашћењима и мерама које се предузимају по ЗСНП). Делимо мишљење да полицијско хапшење¹¹ и задржавање¹² осумњичених на основу одредби ЗКП, односно задржавање учинилаца прекршаја на основу одредби ЗоП (члан 190 и 193) се могу применити тек када се заврши предузимање репресивних овлашћења предвиђених ЗСНП (довођење и задржавање могућег учиниоца) зато што би у супротном била онемогућена примена одредби овог закона.

Ако поставимо хипотезу да је жртва у центру пажње свих надлежних за поступање по ЗСНП, односно да је циљ закона превенција (спречавање насиља у породици у будућности), заштита и подршка жртвама насиља у породици и жртвама кривичних дела одређених овим законом, а да је окривљени у центру пажње свих надлежних за поступање по ЗКП, односно предмет овог законика је репресија, тј. да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, логично је да се првенствено морају применити мере које ће у будућности спречити насиље у породици и заштитити жртву, а истовремено, односно након тога, применити репресивне мере које ће довести до кажњавања учиниоца (изрицања кривичне санкције). Наравно, примена хитних мера (изрицање и продужење) не омогућава примену репресивних мера предвиђених ЗКП (хапшење, задржавање, притвор итд.). Тако, у предметима спречавања насиља у породици Полицијске управе Ваљево НП 15/18 и НП 251/18, након пријаве догађаја насиља у породици, могући учинилац је од стране полиције доведен, задржан по одредбама ЗСНП, а након процене ризика изречене су му обе хитне мере. Затим, осумњичени за насиље у породици је ухапшен и по налогу јавног тужиоца задржан по одредбама ЗКП. Судија Основног суда у Ваљеву је у оба случаја продужио хитне мере и одредио притвор осумњиченом.¹³

---

¹¹ ЗКП, члан 291.

¹² ЗКП, члан 294.

¹³ Примери:

1) Предмет ПУ Ваљево, НП. 15/18 од 11. 1. 2018. (хитне мере изречене у 20.50 часова), Решење о продужењу хитних мера, ОС у Ваљеву, Нп. бр. 10/18 од 12. 1. 2018. (у 9.00 часова продужене обе хитне мере учиниоцу М. Ђ. из Ваљева и време трајања почиње од 13. 1. 2018. у 20.50 часова), Решење о одређивању

Критике на овај начин размишљања се могу упутити са становишта целисходности примене хитних мере према лицу које је осумњичено за кривично дело па му је истовремено одређени притвор или друга предвиђена мера, али полиција у тренутку довођења, задржавања и вођења поступка за спречавање насиља у породици, као и приликом изрицања хитних мера не може ни препоставити, а камоли са сигурношћу знати да ће органи кривичног поступка изрећи мере за обезбеђење окривљеног у кривичном поступку. Не треба занемарити ни чињеницу да се хитне мере изричу наређењем НПС када је непосредна опасност од насиља у породици откривена, односно када из понашања могућег учиниоца и других околности произлази да је он спреман да у времену које непосредно предстоји по први пут учини или понови насиље у породици (члан 3 ЗСНП). Непоступање полицијских службеника по одредбама ЗСНП након откривања опасности од насиља у породици у смислу овог закона, као и неизрицање хитних мера учиниоцу насиља у породици након урађене процене ризика која указује на непосредну опасност од насиља у породици довело би до директног кршења члана 17 ЗСНП, а то у најмању руку повлачи вођење дисциплинског поступка, а у неким случајевима могуће је замислити и вођење кривичног поступка због несавесног рада у служби.

Зато, у пракси је запажен и другачији начин поступања који искључује примену одредби ЗСНП јер је осумњичени лишен слободе на основу ЗКП-а. По пријави догађаја насиља у породици прво се поступа по одредбама ЗКП-а, примењује се полицијско хапшење и/или задржавање осумњиченог, саслушање од стране јавног тужиоца, евентуално предлагање и одређивање притвора или друге мере за обезбеђење окривљеног у кривичном поступку. Лишење слободе може трајати неколико сати (када је осумњичени ухапшен и уз кривичну пријаву предат јавном тужиоцу а није му

притвора, ОС у Ваљево К. бр. 10/18 од 12. 1. 2018. (одређен притвор осумњиченом М. Ђ. из Ваљева).

2) Предмет ПУ Ваљево, НП. 251/18 од 5. 7. 2018 (хитне мере изречене у 16.00 часова), Решење о продужењу хитних мера, ОС у Ваљево, Нп. бр. 168/18 од 6. 7. 2018. (у 12.30 часова продужене обе хитне мере учиниоцу Н. С. и време трајања почиње од 7. 7. 2018. у 16.00) и Решење о одређивању притвора, ОС у Ваљево Кн. бр. 25/18 од 6. 7. 2018 (одређен притвор осумњиченом Н. С. из Ваљева и он се у тренутку писања овог рада – септембар 2018, налазио у притвору).

одређено задржавање и притвор), до 30 дана ако је одређен притвор (било који период у том временском интервалу на основу одлуке суда), односно и дуже уколико је притвор продужен. Проблем у овом начину поступања је што се након завршетка лишења слободе које је било одређено одредбама ЗКП, НПС налази у дилеми да ли треба применити ЗСНП? Наиме, ЗСНП предвиђа хитан поступак, па се поставља питање како применити мере предвиђене овим законом тек након доношења судске одлуке којом се окривљени пушта на слободу? Да ли је то кршење основних људских права? Долазимо у ситуацију да полиција доводи и задржава, тј. лишава слободе могућег учиниоца насиља у породици којег је суд пустио на слободу јер није утврдио разлог за примену неке од мера лишења слободе а при томе не постоји нова околност која би изискивала поступање полиције? Тако је у предмету Основног суда у Обреновцу Кпп Д.бр.17/2018 од 7. 8. 2018. одбијен предлог јавног тужиоца за одређивање притвора лицу које је претходно ухапшено и задржано због основа сумње да је учинило кривична дела насиље у породици и угрожавање сигурности члана породице. Догађај је пријавила супруга осумњиченог са којом не живи у истом домаћинству. По одредбама ЗСНП није поступано, јер је јавни тужилац наредио полицији да ухапси осумњиченог за кривична дела. У овом случају, суд је окривљеном изрекао меру забрана прилажења, састајања или комуницирања са одређеним лицем (супругом и децом) па НПС није поступао ни након пуштања истог на слободу. Питамо се како би НПС поступио да је од тренутка лишења слободе по ЗКП-у до пуштања на слободу осумњиченог прошло више од 48 часова а да претходно није изречена ниједна мера предвиђена ЗКП-ом? Како би НПС могућег учиниоца поново лишио слободе по одредбама ЗСНП ради вођења поступка? Да ли би тако прекршили *Устав*? Чини се да овај начин поступања није у духу прописа донетих у нашој држави.

Репресивна улога полиције у спречавању насиља у породици се може уочити и у поступању на основу казнене одредбе члана 36 ЗСНП. Предузимањем послова из своје надлежности полиција долази до сазнања о извршеним прекршајима и њиховим учиниоцима на два начина: непосредним уочавањем прекршаја од стране полицијских службеника или на основу поднесене пријаве о извршеном прекршају (Јеличић, 2018:51). Најчешће, полицији се пријави кршење хитних мера од стране жртве. Међутим, постоји

одређен број случајева где НПС обилазећи жртву након изречених хитних мера затекне учиниоца како крши хитне мере (нпр. Затекне га у стану из којег је привремено удаљен а жртва не жели или не сме то да пријави). И у тим случајевима постоји прекршај за који је забрањена казна лишења слободе.

Закључак

На крају можемо да закључимо, примена одредби ЗСНП и процена ризика се мора радити у сваком случају када се дошло до сазнања да је учињено или у будућности може доћи до насиља у породици, а хитне мере се морају изрећи увек када процена ризика указује на постојање непосредне опасности од насиља у будућности. Након тога, лице се може ухапсити и/или задржати због кривичног дела за које постоји основ сумње да је учињено у прошлости. Примена одредби ЗСНП не представља проблем за примену одредби ЗКП-а или других казних закона. При томе, полиција и јавно тужилаштво треба да воде рачуна о одредби члана 29 *Устава Србије*. Од тренутка започињања довођења могућег учиниоца насиља у породици, па до евентуалне његове предаје надлежном суду у својству осумњиченог за кривично дело ради одређивања притвора не сме проћи дужи временски период од 48 часова. Без обзира што задржавање по ЗСНП може трајати до осам часова (у то време се не урачунава време потребно за довођење), а задржавање по ЗКП-у до 48 часова, трајање лишења слободе не сме бити дуже од 48 часова.

Сматрамо да се специјализована обука за насиље у породици мора спроводити континуирано и након почетне обуке која је услов за добијање сертификата за поступање по ЗСНП. Међусобна размена искустава НПС, јавних тужилаца и судија са различитих подручја је битан елемент такве обуке. Тако, на пример, можемо истаћи добар начин рада ваљевске полиције код подношења захтева за покретање прекршајног поступка за члан 36 ЗСНП. Подносилац захтева обавезно тражи изрицање заштитне мере „забрањена приступа оштећеном, објекту или месту извршења прекршаја“ сходно члану 61 *Закона о прекршајима*. Прекршајни суд, након неколико укидајућих пресуда од стране Апелационог прекршајног суда, у највећем броју предмета уважава захтев и изриче ову заш-

титну меру на период од шест месеци до годину дана (Марковић, 2018:335-338).

Литература

1. Case of Ostendorf v. Germany, Application no. 15598/08, Judgment Strasbourg, 7 March 2013.
2. Case of M. A. v. Cyprus, Application no. 41872/10, Judgment Strasbourg, 23 July 2013.
3. Јеличић, М., (2018). Прекршајна правна функција полиције, *Безбедност*, 60(1): 48-67.
4. Коларић, Д., (2017). Реформа кривичног материјалног законодавства РС и поглавље 23 (на раскршћу између националног идентитета и европских интеграција), текст у зборнику *Реформски процеси и Поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор.
5. Коларић, Д., Марковић, С., (2018). Поједине недоумице у примени Закона о спречавању насиља у породици, *Анали Правног факултета у Београду – Часопис за правне и друштвене науке*, 66 (1):45-71.
6. Лазић, Р., Ненадић, С., (2017). Јавно тужилаштво пред изазовима Закона о спречавању насиља у породици, текст у зборнику *Реформски процеси и Поглавље 23 (годину дана после) – кривичноправни аспекти*, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор.
7. Марковић, С., (2018). *Спречавање и сузбијање насиља у породици*, Службени гласник, Београд.
8. Марковић, С., (2017). Нови закон о спречавању насиља у породици и заштита права на живот, *Право и аутономија личности*, Том 1, *Правни живот* 65(9): 249-265.
9. Марковић, С., (2015). *Улога полиције у откривању и доказивању насиља у породици*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, (докторска дисертација одбрањена са одликом 30. маја 2016).
10. Петрушић, Н., (2006). Породичноправна заштита од насиља у породици у праву Републике Србије, текст у зборнику радова са саветовања *Ново породично законодавство* (Поњавић, З.), Крагујевац, стр. 26-27.

11. Стојановић, З., (2012). *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд.
12. Субошић, Д., Стевановић, О., (2018). Могућности и ограничења процене општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица, *Безбедност*, 60(1):25-46.

Police Strategy in Combating Domestic Violence – Basic Criminalistic-Strategic Orientations in the Republic of Serbia

***Abstract:** While military strategy can be oriented towards defence or attack, criminalistic strategy is oriented to repression or prevention. In the matters of domestic violence, police strategy in Serbia was primarily oriented to repression, but since the adoption of the Law on Prevention of Domestic Violence, focus has changed. Prevention of domestic violence has become a basic criminalistic-strategic orientation. The main goal is to stop violence, if it has happened, to protect the victim and to prevent reappearance of the violence in the future. Repressive measures to the perpetrator are put aside, and undertaking of preventive measures in order to protect the victim becomes essential in police operations. The question is: has the domestic violence level dropped after the application of new strategic orientation?*

Number of registered events of domestic violence has increased since the adoption of the new Law. That does not automatically mean that the domestic violence has escalated, but can indicate that the victims' trust in police has increased, and thus the dark number has been reduced. Based on the implemented research, one may conclude the following: 1) Public risk of domestic violence is not the same in regional police departments, and the activities should be planned in accordance with that. 2) Police do not apply powers in a unique way throughout the whole territory of Serbia, so there is a need to prescribe mandatory way of police treatment. 3) Specialized training for prevention of domestic violence is not conducted continuously, and on the other hand, there is a need for mutual exchange of experience between authorized police officers.

***Key words:** domestic violence, strategic orientation, prevention, repression.*

Simon SLOKAN*, PhD

Ministry of the Interior of the Republic of Slovenia, Slovenia

DOI: 10.5937/bezbednost1803117S

UDK: 351.74:343.97:796.093(497.4)

Pregledni naučni rad

Primljen: 5.9.2018. godine

Revizija: 25.11.2018. godine

Datum prihvatanja: 26.12.2018. godine

Prohibition of participation in sporting events and trip interruption – police powers in the Republic of Slovenia as means to reducing violence at sporting events

***Summary:** The purpose of this paper is to present police powers in Slovenia, with the focus on the powers which are directly aimed at reduce violence at sporting events. In recent years, both worldwide and in Slovenia, we have witnessed an increase in different forms of violence during various sporting events posing direct or indirect threat to overall security. Based on this scenario and based on various bylaws, Slovenia has adopted a series of measures aimed at preventing and suppressing various forms of violence at sporting events. In 2013, police officers were, among other things, awarded with two additional powers – the prohibition of participation in sporting events, and the trip cancellation and interruption.*

This paper intends to present all the powers of the Slovenian police, with the emphasis on the police powers aimed at preventing violence at sporting events. It is also intended to display the number of imposed measures, and the number of detected violations of these powers. In addition, it presents qualitative method of data analysis and/or normative solutions, as well as other written materials relevant to the process of analysis. This also includes the quantitative method of statistical analysis, which displays the actual data.

The content itself is topical in the sense of the knowledge of police powers and the importance of awareness with regard to prevention of violence at sporting events.

---

* E-mail: sslokan@hotmail.com

Key words: *police, police powers, prohibition of participation in sporting events, trip cancellation and interruption, violence*

Preface

Every day, in the context of various levels of social life, we witness events and activities that directly or indirectly affect the life of an individual or his/her human rights. One such aspect relates to activities of individuals and groups who, in the context of various sporting events, interfere with the rights of others with their actions. Within this article, we will present the powers of the Slovenian police aimed to ensure human rights and freedoms to all the individuals attending various sporting events. In doing so, we will particularly focus on the powers that are aimed directly against the perpetrators of various improper actions and wrongdoings, in the context of sporting events.

Since the right to security is considered a fundamental human right under the Constitution of the Republic of Slovenia (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 33/1991 with amendments and changes, hereinafter: the URS), in order to ensure the safety to individuals and communities, the state must, by its actions, provide this fundamental right to all of its peoples (citizens and other persons under its territory), thus providing peace and order in the community. Peace and order, people working and creating in peaceful conditions is what makes the main core of the right to security. In times of peace it is the police that have the highest powers to attain security. Police attains security to protect significant social values and interests. The public interest is any situation related to deterring a threat that jeopardizes an individual, indeterminate group of persons or communities (Žaberl, 2015).

The worldwide awareness of importance of safety during sporting events has been prevalent for quite some time. Reducing security in all contexts has in the past led to various tragic events that have resulted in many fatalities or people sustaining physical injuries. In order to prevent violence at sporting events, *"an important milestone was presented in the European Convention on Spectator Violence and Misbehavior at Sports Events and in particular at Football Matches"* from 1985 (Official Gazette of SFRY, August 10, 1990) - MP, No. 14-34 /1990). It set out the measures that need to be

implemented by various actors involved in ensuring safety at sporting events, primarily the football matches. The emphasis was on the importance of exchanging information and cooperation between police forces, promotion of the role of clubs in regulating and solving the problems of violence, the need for appropriate architectural solutions aimed at preventing of violence at stadiums, the identification of rowdy spectators, etc. Ten years ago the Convention was replaced by 2014 *Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events*, which is still in the process of ratification in Slovenia. In 2018, the Ministry of the Interior proposed to the Government of the Republic of Slovenia to take into consideration the aforementioned Convention, since "over the past decade it has become increasingly evident that the contents of the 1985 Convention are inconsistent and no longer follow the needs of modern times and, in some respects, are even contrary to the approach and good practices established in recent years". This document highlights the need for mutual cooperation and facilitating integration of various entities responsible for ensuring safety during events and gatherings. In doing so, and in accordance with the Convention which represents a basic guide to handle this area, they adopt the so-called integrated and more institutional approach. The preamble itself emphasizes the importance of supporter groups and local communities in reducing of the security risks associated with sports events taking place in public. All institutions and actors involved in organizing such events, including city authorities, the police, local communities and companies, supporter groups, football clubs and national level associations and federations, are encouraged to take part - in particular in risk assessment processes and in the preparation of appropriate preventive measures. At the operational level, the Convention provides for intelligence gathering, risk assessment, proportional intervention to prevent risk of escalation, international police cooperation, the sanctioning of offenses at sporting events committed abroad, assessing the possibility of introducing a ban on travel for rowdy fans, etc. The Convention also clearly condemns discrimination and racism in sporting events" (Bučar-Ručman in Slokan, 2019¹).

---

¹An article with a working title *Security threats in the framework of public events in Slovenia*, prepared by Bučar-Ručman Aleš and Slokan Simon and to be published in

"Various documents of the European Union also address the issue of prevention of violence at sporting events. The White Paper on Sport (Commission of the European Communities, 2007) underlines that, when it comes to sporting events, violence occurs in various forms, and has been shifting from inside stadiums to outside, including urban areas. A special emphasis is given to promoting dialogue and exchange of best practices in existing cooperation frameworks to prevent and handle racism at sporting events. A similar perception of problems and solutions can be found in the 2011 Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions that first mention the problems of racism, xenophobia and intolerance in amateur sport. Violence and racism at sporting events have also been condemned by the European Parliament (2017) in its Resolution on Integrated Approach to Sport Policy: Good Governance, Accessibility and Integrity" (Bučar-Ručman and Slokan, 2019a).

Methodological and terminological concept of the article

This paper, used a qualitative method of analyzing data, regulatory arrangements and other written material referring to the field of analysis. In addition, we applied quantitative methods of statistical analysis, aimed at presenting the number of implemented measures granted by these powers, as well as actual cases of violations of the said provisions. This led to the conclusion stemming from the hypothesis that the police powers which relate to the imposing of measures against individuals involved in various wrongdoings at sporting events are appropriate.

Bearing in mind the importance of combating all forms of violence, there have been radical changes in recent years in Slovenia which, based on international acts, establish a security policy in this context. Furthermore, this article sets a narrative of police framework, that is, police powers aimed at reducing violence in the context of sporting events.

The basic normative legal act determining the powers of the Police in Slovenia is the Police Tasks and Powers Act (Official Gazette of the Republic of Slovenia, No. 15/2013, 23/2015 - amended,

---

2019, is currently under preparation

10/2017, hereinafter PTPA). Article 1 stipulates that *"the police implement tasks and exercise powers under the provisions of this Act, in order to provide for enforcement of general tasks and duties of the police which include: maintaining of security to individuals and communities, ensuring respect for the human rights and fundamental freedoms and strengthening of the rule of law"*. At the same time, Žaberl (2015a) adds that the respect for the human rights and fundamental freedoms as a segment of the basic duties of the police and grounds for implementing tasks and exercising powers of the police, basically involves two things: (a) the police must act when the individual's human rights and fundamental freedoms, which fall within the legal framework of police work, are threatened or violated (positive police action); (b) the police must refrain from their own unlawful interference with human rights and fundamental freedoms, when there are no legal grounds for this (negative police action). Paragraph 3 of Article 1 of the PTPA, provides legal grounds for the implementation of police tasks and exercise of police powers, stating that *"the police perform tasks and exercise powers to prevent and eliminate threats that pose a threat to the well-being..."*.

What is important is the awareness of the fact, as Žaberl explains (2015b), that *"with every police power, there is usually interference with a certain human right or fundamental freedom, whereby the police power can only be defined by law, and not by the bylaw (Article 15 of the Constitution of Republic of Slovenia). The definition elaborated the fundamental meaning of the police power, which is in facilitating the performance of police tasks. It is also important to note that the police power represents a measure, by exercising a police power a police officer starts to take action against a natural person (in exceptional cases, also against a legal person who is the holder of certain other rights) which, for the person against whom the authorization is (lawfully) used, and for the person against whom the power is exercised, the basic starting point of the duty of subordination..."*. The PTPA itself details in the Article 3 that *"a police power is defined by law as a measure enabling police officers to carry out police tasks, which generally interfere with human rights and fundamental freedoms, as well as other rights"*. In order to ensure higher professionalism of police officers, it is fundamental that police officers are acquainted with their powers, and rights and obligations. In order to understand police work, it would be good that citizens are

acquainted with both police powers and police activities - not only in terms of exercising their rights under the circumstances when they consider that police conduct was unlawful and unprofessional. It is also so that, citizens involved in a particular case, when officer undertakes legitimate tasks, would not resist or encourage police to impose more severe actions. At the same time, it is necessary to bear in mind that an individual power can only be carried out under the conditions laid down in the law and in the manner prescribed by law, rulebook or other regulation defining the police powers. In that regard, it is necessary to respect and protect the human dignity, the rights and fundamental freedoms guaranteed by the Constitution, laws and other regulations. When exercising powers, no individual shall be subject to torture, inhuman or degrading treatment (Pozdrec, 2012: 21).

In this article, we will focus on prohibition of participation in sporting events (Article 62 of the PTPA) and trip cancellation and interruption (Article 63 of the PTPA), the purpose of their adoption and how they are implemented in practice, and what are their effects. In this regard, it is important to recognize that when assessing measures or powers, it is always necessary to have in mind the context of the social environment in which these powers have been adopted, the cultural background, political and economic context of the state, etc. In our case, we will discuss the measures or powers of the Slovenian police, and in this context it is also necessary to evaluate and understand the measure thereof.

Normative model of police powers in Slovenia

PTPA is the basic normative legal act regulating the tasks and powers of the police (Article 1 of the PTPA). The tasks of the police are defined in Article 4 of the PTPA, which derive from their basic duties. Those tasks are listed as follows:

- to protect people's lives, personal safety and property;
- to prevent, detect and investigate criminal and minor offences, to detect and apprehend perpetrators of criminal and minor offences and other wanted or missing persons and to hand them over to the competent authorities, as well as to collect evidence and investigate circumstances that are important for the identifying of material gain from the proceeds of criminal and minor offences;
- to maintain public order;

- to supervise and direct traffic on public roads and on unclassified roads currently in use for traffic;
- to conduct state border control;
- to perform tasks in connection with the movement and residence of foreigners;
- to protect particular persons, premises, buildings and the environs of such buildings and, unless otherwise provided by law, to protect particular jobs and classified information of public authorities;
- to perform tasks in the event of natural and other disasters;
- to carry out other tasks set out in this Act and other regulations according to the law (Article 4 of the PTPA).

It is evident that the basic tasks of the police are aimed towards the protection of life, personal safety and property of people and prevention, detection and investigation of criminal offenses and violations and their perpetrators. The police are obliged to carry out all these activities in the framework of all occurrences and events, including sport gatherings as well.

Police powers are defined by Article 33 of the PTPA, whereby it is necessary to emphasize that police powers are tasks which are defined by the law, thus enabling policemen to perform their duties. However, it should be clear that despite the fact that PTPA provides for police powers, other laws also include the powers of police officers in relation to the performance of police tasks (for example, the Criminal Procedure Code, the Misdemeanors Act, etc.). Police powers must be determined by law (Nunič, 2015). Slovenian police officers are, thus, entrusted with the following powers:

- collect information,
- summon,
- issue warnings,
- issue instructions,
- identify persons and carry out the identification procedures,
- issue search warrants,
- carry out covert and specific control,
- provide photo identification,
- prepare photo robot images,
- carry out polygraphic procedures,
- establish roadblocks with checkpoints,
- use other modes of transport, communication or other means,

- carry out security checks,
- carry out identity checks,
- access other peoples apartments and other facilities,
- seize objects,
- carry out counter-terrorism inspections,
- temporarily restrict the movement of persons,
- apprehend persons,
- prohibit the approach to a particular person, place or area,
- prohibit participation in sporting events,
- cancel and interrupt trips,
- detain persons,
- use coercive measures,
- perform security checks on persons,
- carry out accreditation procedure,
- exercise police powers on waterways,
- collect and process data and
- exercise other police powers specified in the laws (Article 33 of the PTPA).

It is obvious that the police have a number of authorizations enabling them to successfully perform their tasks. In the field of prevention of violence at sporting events, two directly target this issue: *prohibition of participation in sporting events* and *trip cancellation and interruption*.

Prohibition of participation in sporting events (Article 62 of the PTPA)

In this section, we will present police powers which address measures against an individual who was previously involved in violence at sporting events or in relation to them, and was imposed the said measure by the police. It is specified by the following:

- Paragraph 1 of Article 62 of the PTPA

If during a sports event or in connection with a sports event as provided by the act governing sport (hereinafter: sports events) a person has been caught committing an act that involves a breach of public order and peace with elements of violence or a minor offence under the act governing public gatherings, or an act that includes elements of a criminal offence with elements of violence, and if it is, in view of the circumstances, likely that he will proceed with the

commission of such acts, police officers may impose on the person in question a measure prohibiting him from attending sports events for a one-year period. The anticipated circumstances related to the continuation of such conduct shall be substantiated in particular on the basis of the specific conduct of the person in connection with his previous conduct demonstrating elements of violence.

In that regard, Senčar (2015) adds a professional commentary².

- Paragraph 2 of Article 62 of PTPA

After having dealt with the act including elements of a minor or criminal offence referred to in the preceding paragraph and under the circumstances justifying the imposition of the relevant measure, police officers shall, by issuing an on-the-spot verbal order, impose on the person in question a measure prohibiting him from attending sports events. They may also take his photograph. Within a deadline that may not exceed 24 hours, police officers shall also serve a written order on the person. The written order shall contain information on the person against whom the measure has been ordered (name, personal registration number or, for a foreign person, birth details, nationality and permanent or temporary place of residence), the measure ordered, the specification of circumstances justifying the imposition of the measure and a statement that the order will be sent for judicial review *ex officio*. Police officers shall call upon the person to provide them with the address at which the written order can be served on him. If police officers do not find the person at the address given or if he refuses to provide the address, they shall serve the order on him by affixing it to the bulletin board of the competent police station, to which the offender's special attention shall be drawn upon being issued a verbal order by police officers.

In that regard, Senčar (2015a) adds a professional commentary³.

- Paragraph 3 of Article 62 of PTPA

A person on whom a measure prohibiting him from attending sports events was imposed shall immediately leave the venue of the sports event. If the person does not comply with the order, police officers shall remove him from the venue.

---

² Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

³ Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

In this context, it is stipulated that an individual who has been imposed a measure of prohibition of participation in a sporting event must leave the venue immediately. In case it fails to obey the police order, police officers shall remove such a person from the venue, and may also use other legislative powers.

- Paragraph 4 of Article 62 of PTPA

Within 48 hours of issuing the order referred to in paragraph two of this Article, the police shall send it for review to the district court examining magistrate, who may uphold or, if the circumstances of the case show that conditions for issuing the order have not been fulfilled, annul the order. The examining magistrate shall decide on the measure no later than within 15 days. An appeal against the decision of the investigating judge may be filed with the non-trial panel of the district court within eight days; the panel shall decide on the appeal within 15 days of its receipt. Such appeal against the investigating judge's decision shall not stay its execution.

Based on legal grounds (*ex lege*), police officers are obliged to send every pronounced measure to the district court examining magistrate. In this case, it is about ensuring the legal protection of every individual, so that police officers may not abuse the delegated powers, and in case when prevailing conditions for imposing of the said measure have not appropriate.

- Paragraph 5 of Article 62 of the PTPA

A police officer shall direct an order to a person who fails to comply with the pronounced measure referred to in the first paragraph of this Article, to leave the sporting venue without any further delay. However, if the person continues infringement, police officers shall detain him pursuant to the provisions of this Act until the sporting event is over and other participants leave the venue.

In case of an individual who fails to comply with the pronounced measure that he/she must leave the event, or an individual who shows up for a sporting event despite a valid measure imposed upon him/her, the police shall order immediate departure from the venue, and shall, in so doing, impose fines, as stipulated in the Article 162 paragraph 162 of the PTPA, in the amount ranging between 300 to 800 euros. Shall an individual fail to leave the venue, the police officers order detention measure, pursuant to the third indent of the first paragraph of Article 64 of this Act. In addition, the detention takes

place for the duration of the sporting event, or the maximum of 12 hours.

- Paragraph 6 of Article 62 of PTPA

The examining magistrate may, on the proposal of the police, order a person who has at least twice infringed the measure referred to in paragraph one of this Article to report to the district police station responsible for the performance of police tasks in his place of residence at the beginning of certain sports events. In his order, the investigating judge shall specify sports events at the beginning of which the person in question is obliged to report to the police station. The measure of reporting to a police station may remain in force for the period of the application of the measure referred to in paragraph one of this Article. The procedure relating to the order on reporting to a police station shall *mutatis mutandis* be subject to the provisions of paragraphs two and four of this Article.

In that regard, Senčar (2015b) adds a professional commentary⁴.

In this context, it should be emphasized that one single measure of reporting to a police station is currently in force in Slovenia.

- Paragraph 7 of Article 62 of PTPA

A person who, owing to objective circumstances (e.g. health condition, extraordinary weather conditions, travelling abroad), cannot report to the district police station, shall immediately notify the police of the existence of such circumstances and submit appropriate evidence.

An individual who has been imposed a valid police measure in this regard, can move freely anywhere and at the time of the event, yet he/she still must report to the police station. In case that an individual cannot approach a competent police station due to objective circumstances (work, illness, travel abroad) at the time of the event, he/she must provide evidence proving the aforementioned objective circumstances. If person fails to do so, the officers shall fine him under the second indent of the fourth paragraph of Article 162 of the PTPA, in the amount from 300 to 800 Euros.

- 8 paragraph of the Article 62 of the PTPA

If the steward service at a sporting event is provided by an entity engaged in securing public gatherings pursuant to the act

---

⁴Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

governing public gatherings, security staff shall, following the prior acquisition of personal data on people who are prohibited from entering the venue of a sports event from the police, check at the entrance to the sports event compliance with the measure imposed and prohibited attendance at sports events. In such cases, they shall prevent the person in question from entering the venue.

In that regard, Senčar (2015d) adds a professional commentary⁵.

The sanction or measure of prohibiting participation in sporting events is, in its contents, very similar to the restrain order, usually issued to adverse party to refrain from approaching a particular person, place or area, while it is necessary to emphasize that the otherwise mentioned provision is similarly structured. The judiciary rule is extensive, as it specifies all procedures in the slightest detail. Such a stance of the legislator is justified by the fear of an unprecedented interference with the human right to freedom of movement so, in the concrete case, the legislator clearly wanted to avoid disproportionate interference with the human rights by means of providing in-depth and detailed instructions.

At the time of implementation of the said provisions in the normative framework in Slovenia, some complaints have been issued in relation to actions of the police, but no complaints were as successful as the court, in all cases, complied with police proposals.

The effectiveness of police work and application of this sanction in practice were also influenced by the decision of the District Court in Ljubljana which, by its Decision number I Kpd 23859/2017, ruled that firing of a pyrotechnic article at a sporting event represents an illegal act constituting elements of violence, as it puts in danger the lives of a large number of peaceful sports fans. In the operative sense, the said decision contributed to the fact that, when imposing the measure of prohibition of participation in sporting events, police officers were more likely to explain the danger of using pyrotechnic articles and, consequently, this also meant increase in the actual number of measures imposed.

In the conclusion of the presentation of this power, it is important to bear in mind the key amendment to the provisions of

---

⁵Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

Article 62 of the PTPA made in 2017. The above proposal was based on knowledge, experience and operational needs. The duration of the measure of prohibition on participation in the sporting event was extended from the period of one to the period of two years. Proponents followed the socialization of the environment of subcultural groups where it had been perceived that the longer absence of an individual from the group, it causes the attitude of the group in the sense that the individual is gradually singled out from the group's activities. It should be noted that most of the above mentioned measures were imposed on individuals belonging to organized support groups who, with their activities, most often present a safety risk at a sporting event. Removing individuals inclined to violence, the dynamics in the group are changing, even in the direction that the inappropriate behavior can (easily) be lessened.

Trip cancellation or termination (Article 63 of the PTPA)

In this part, we will present a police power which refers to measures against a group of three or more persons traveling to a sporting event and being involved in various forms of violence. The fact is that in the past it was perceived that individuals, prior to a trip or during the travel were involved in various forms of violence, violating public order and peace, or committing various criminal offenses, while the police did not have the power to prevent such individuals or groups from further travel or departure to the venue. For this reason, the legislator has adopted a norm that allows police officers, when the necessary conditions have been met, to impose the said measure. The article itself stipulates the following:

- Paragraph 1 of Article 63 of the PTPA

If a group consisting of three or more persons travels to a sports event and even before departure breaches public order at the place of departure or during the journey, and despite a warning and an order by police officers does not refrain from such conduct, police officers may order their travel to be interrupted, or may prohibit access to the venue of the sports event in order to prevent repetition of such breaches.

In that regard, Senčar (2015d) adds a professional commentary⁶.

- Paragraph 2 of Article 63 of PTPA

If, under the given circumstances, it can be concluded that there is an organized group of supporters, the police may also order the measure from the preceding paragraph, also in the case when the persons have with them or in the means of transport used for the travel to a sport venue, objects that are likely to be the means of assault, or used in causing major public order violation and jeopardize the general safety of other people and facilities.

This power authorizes police officers to impose the measure of trip cancellation and interruption of, insofar as the group is perceived as organized group of supporters which are also in the possession of items that could be used in the context of violating of public order and peace or imposing jeopardy to general security during the sporting event.

- Paragraph 3 of Article 63 of PTPA

If a group consisting of three or more persons travels to a sports event by a means of transportation, police officers may order their journey to be interrupted on the grounds referred to in the preceding paragraph by prohibiting the journey by the means of transportation in question from being continued towards the venue of the sports event.

- Paragraph 4 of Article 63 of PTPA

The interruption of travel or prohibition of access to the venue of a sports event shall be ordered by police officers verbally and shall remain in force until the sports event is over and the participants leave the venue. Police officers shall properly document the order imposed and the grounds for its imposition in accordance with paragraph one of Article 130 of this Act.

In that regard, Senčar (2015a) adds a professional commentary⁷.

The fundamental change and the novelty in the PTPA in 2017 happened with the addition of the second paragraph. The above paragraph was added primarily in order to increase the effectiveness of

---

⁶Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

⁷Senčar, A. (2015). Expert commentary to the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana

the police that is to facilitate the exercise of the mentioned police power. Thus, based on the aforementioned provisions, the police may carry out the said measure, even if they find in the means of transport the objects that are likely to be used as means of assault or could pose a serious threat to public order and general security of people or facilities (for example pyrotechnics, batons and various types of knives and daggers). In addition, it is important to realize that the act of seizure itself is not related to responsibility of the individual. In the past, cases were detected when several such items were found in the means of transport, but the police officers were unable to determine who they belonged to. Items would be taken away, and the people would be free to leave. The present solutions stipulate the reasons for the exercise of the specific police power in these cases. In such cases, these objects may be considered as means to preparatory acts that would seriously jeopardize public order, general security or property. Following the amendment of the said provision, only in 2017, the aforementioned measure was successfully implemented in handling three such cases, whereas the number of such cases in the past four years was only two.

Statistical review of the measures imposed

In this chapter, we will present data on the number of measures of prohibition of participation in sporting events and cancellation/termination of the trip taken in Slovenia due to various violations of legislation, provided under conditions as stipulated by the law. At the same time, we will also present identified violations of these measures.

Imposition of measures under the Article 62 of the PTPA

The table below shows the number of measures imposed pursuant to Article 62 of the PTPA, which were issued by police officers in the period from 2013 to 2017, or since this power came into force.

Table 1: Number of measures imposed pursuant to the Article 62, period 2013-2017

PTPA	2013	2014	2015	2016	2017
Article 62	11	27	5	15	30

TOTAL	11	27	5	15	30
--------------	-----------	-----------	----------	-----------	-----------

Source: Annual police reports 2013-2017

The above table shows that most of the measures were imposed in 2017. It should be noted, however, that this was a groundbreaking year, as there was a change in legislation, including the Decision of the District Court in Ljubljana, issued under number I Kpd 23859/2017, which assessed the use of pyrotechnics as a major offense. This decision resulted in the practice that the police officers, when they detect the use of pyrotechnics, are more likely to sanction or pronounce a measure to the first-offenders caught violating the provisions of the PAA during the sporting event. Additionally, there were a number of measures which were pronounced in 2014. It should be noted, though, that it was during this year that there was a massive violation, i.e. an assault that was carried out on a bus full of foreign supporters, and following the investigation, a majority of perpetrators were identified and a specific measure was imposed upon them (Slokan, 2017).

Imposition of measures under the Article 63 of the PTPA

In this context, we present the number of measures of trip cancellation/termination that police officers can impose on a supporter group violating public order and peace, or being in possession of prohibited items before departing or traveling to the sports venue. However, the police have not implemented this measure so far, as we are recording only few violations occurring during the travels of supporters' groups, whereas in reality the related incidents are actually occurring at the sports venues.

Table 2: Number of measures imposed pursuant to the Article 63, period 2013-2017

PTPA	2013	2014	2015	2016	2017
Article 63		1		1	1
TOTAL		1		1	3

Source: Annual police reports, 2013-2017

The table shows that the most of the mentioned measures were imposed in 2017, upon the change of legislation. This was actually achieved by the amendment to the second paragraph, which stipulates

that preparatory acts or the possession of certain objects are sufficient for the police to use the said power. In the previous years, only two such measures have been imposed (Slokan, 2017a).

Violations of Article 62 of the PTPA

In this context, we will show the number of violations of the measures imposed pursuant to Article 62, which means that we will show the data on the number of persons who, in spite of the pronounced measure of prohibition of participation in a sporting event, still came to attend the match.

Table 3: Number of established violations of the Article 62, period 2013-2017

PTPA	2013	2014	2015	2016	2017
Article 162	0	2	2	4	5
TOTAL	0	2	2	4	5

Source: Annual police reports, 2013-2017

The above table shows that the most serious violations of the measures imposed were established to occur in 2017, which is understandable given the fact that in the past years most of the measures were imposed in relation to the prohibition of participation in sporting events. In one case, the individual violated the prohibition measure for the second time, which resulted in a motion of the procedure of reporting to the police station.

General comments on the imposition of measures

In this chapter we presented statistical data relating to established violations and measures in the context of sporting events in Slovenia. In doing this, it is necessary to keep in mind that we have only presented data on violations of the *lex specialis* (Public Information Act) and imposed measures under the Police Tasks and Powers Act, which is the only law that directly imposes measures against supporters and sports fans. Supporters can, indirectly, participate in events related to the series of other violations that are not presented here and have a great and direct impact in terms of violence and feelings of reduced security of individuals. For this reason, we believe that in the context of data presented here, it is necessary to know that many violations in Slovenia are being discovered, but also

that the violations in recent years are lessened due to the changed legislation that introduced new measures against individual persons. However, it is essential that the said normative solutions are also being implemented (Slokan, 2017b).

Conclusion

The powers which refer to the prohibition of participation in a sporting event and the trip cancellation/termination or interruption are security measures used by the Slovenian police officers to reduce the various forms of violence in sporting events. Awareness of the rights and duties of every individual who participates in a sporting event is essential for the safety of the event itself. Police, as a body which has to permanently take care of safety, is obliged to remove the individual or groups wanting to undermine and jeopardize overall security due to various reasons. Naturally, they can do this only by means of powers or measures granted by the state with its legal norms.

It is unreasonable to believe that, since in Slovenia one violation of peace and order occurs in every 20 sporting events, that therefore this is acceptable. Everyone has the right to attend an event, whatever the role, and that he/she enjoys the same rights that no one should be allowed to jeopardize.

The powers that were presented in the context of the wider eurozone, where certain countries recognize a huge number of different measures and powers of the police, aimed at prevention and suppression of violence in sporting events, may, in the end, not mean much. However, as it was emphasized at the beginning, it is necessary to take into account the cultural, sociological, political and security environment of Slovenia. In this context, we can say that serious cases of mass violations in Slovenia rarely occur at public gatherings. Regardless of that, the police always undertake various activities to identify and sanction the individual who violates certain provisions of the law. Regarding the number of measures imposed pursuant to Articles 62 and 63 of PTPA, we can say that the given powers are appropriate and efficient in the context of Slovenian setting. Of course, this area is developing on a daily basis, both in the field of police powers and security, as well as in the area of greater assurance of the safety of the entities performing activities in the context of sporting events.

All stakeholders who are in charge of safety at sporting events must bear in mind their roles and responsibilities. Only with joint efforts will the process of socializing of the particular setting lead to changes in the way society addresses violence and its reduction. Logically, this also leads to reduction in the need to use special police powers.

List of references

1. *White Paper on Sport, European Commission, number IP/07/1066.*
2. Bučar-Ručman, A. (2004). Violence and youngsters. Youth Cultural Center Club, Novo mesto.
3. Bučar-Ručman, A., Slokan, S. Security threats to public events in Slovenia - under preparation. The article will be published in 2019.
4. *European Convention on Spectator Violence and Misbehavior at Sports Events and in particular at Football Matches, 1985, The Official Gazette of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, No. 14-34/1990.*
5. *The Council of Europe Convention on Integrated Safety, Security, and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events, 2014.* On 16 October 2017 the Government of the Republic of Slovenia supported the ratification of the decision no. 500-257/2015/10.
6. Annual activity report of police, 2015, Ministry of the Interior, Police.
7. Annual activity report of police, 2016, Ministry of the Interior, Police.
8. Annual activity report of police, 2017, Ministry of the Interior, Police.
9. Nunić, M. (2015). Expert commentary to the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana.
10. Annual activity report of police, 2013, Ministry of the Interior, Police.
11. Annual activity report of police, 2014, Ministry of the Interior, Police.

12. Pozdrec, F. (2012). Protection of human rights and fundamental freedoms in police procedures, doctoral thesis. University of Ljubljana, Faculty of Management, Ljubljana.
13. *European Parliament resolution of 2 February 2017 on an integrated approach to Sport Policy: good governance, accessibility and integrity 2016/2143 (INI).*
14. Senčar, A. (2015). Expert commentary on the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana.
15. *Order of the District Court in Ljubljana, number I Kpd 23859/2017, 3. 8. 2017*
16. Slokan, S. (2017). Violence during sports events - prevention of violence in Slovenia, Publication »Security and sport: regional experiences and perspectives: collection of papers«, Football Association of Republika Srpska and the Ministry of the Interior of Republika Srpska, Banja Luka, pages 75-94.
17. *Constitution of the Republic of Slovenia, The Official Gazette of Republic of Slovenia numbers 33/1991, 42/1997 - UZS68, 66/2000 - UZ80, 24/2003 - UZ3a, 47, 68, 69/2004 - UZ14, 69/2004 - UZ43, 69/2004 - UZ50, 68/2006 - UZ121, 140, 143, 47/2013, 47/2013, 75/2016 - UZ70a.*
18. *Public Assembly Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 59/2002, 60/2005 – ZJA-A, 90/2005, 85/2009, 59/2010, 39/2011.*
19. *Police Tasks and Powers Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 15/2013, 23/2015 – amended, 10/2017.*
20. *Public Roads Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 109/2010, 57/2012, 63/2013, 68/2016, 54/2017, 3/2018 – Decision US.*
21. *Misdemeanor Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 7/2003, 86/2004, 7/2005 – skl. US, 34/2005 – Decision US, 44/2005, 40/2006, 51/2006 amended, 115/2006, 139/2006 – odl. US, 17/2008, 21/2008 – amended 76/2008 – ZIKS-1C, 109/2009 – odl. US, 108/2009, 45/2010 – ZintPK, 9/2011, 21/2013, 111/2013, 74/2014 – Decision US, 92/2014 – odl. US, 32/2016, 15/2017 – odl. US, 27/2017 – Zpro.*
22. *Protection of Public Order Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 70/2006.*
23. *Private Security Act, The Official Gazette of Republic of Slovenia, No. 17/2011.*

24. Žaberl, M. (2015). Expert commentary to the Tasks and Powers of the Police Act, Ljubljana.

Забрана учествовања у спортским догађајима и прекид путовања - полицијска овлашћења у Републици Словенији као средства за смањење насиља на спортским догађајима

Сажетак: Циљ овог рада је представљање полицијских овлашћења у Словенији, са фокусом на овлашћења која су директно усмерена на смањење насиља на спортским догађајима. Последњих година, како у свету, тако и у Словенији, сведоци смо повећања различитих облика насиља током различитих спортских догађаја, који посредно или непосредно угрожавају општу безбедност. На основу овог сценарија и на основу различитих подзаконских аката, Словенија је усвојила низ мера усмерених на спречавање и сузбијање различитих облика насиља током спортских догађаја. У 2013. години полицијским службеницима су, између осталог, додељена још два овлашћења – забрана учешћа на спортским догађајима и отказивање и прекид путовања.

Намена овог рада је да презентује сва овлашћења словеначке полиције, стављајући нагласак на полицијска овлашћења која имају за циљ спречавање насиља на спортским догађајима. Такође, намјена му је да покаже број изрешених мера и откривених кршења ових овлашћења. Поред тога, овај рад представља квалитативни метод анализе података и / или нормативних решења и других писаних материјала релевантних за процес анализе. Ово такође укључује и квантитативни метод статистичке анализе, којим се приказују стварни подаци.

Сам садржај је актуелан у смислу познавања полицијских овлашћења и важности свести одговорности у вези са превенцијом насиља на спортским догађајима.

Кључне речи: полиција, полицијска овлашћења, забрана учествовања у спортским догађајима, прекид путовања, насиље.

Илија РАЦИЋ*

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803138R

УДК: 007:351.74/75::343.98

Прегледни научни рад

Примљен: 27.8.2018. године

Ревизија: 24.9.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Значај аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у примени полицијско- обавештајног модела

***Апстракт:** Успостављање полицијско-обавештајног модела за Министарство унутрашњих послова Републике Србије представља значајно унапређење у обављању оперативних, обавештајних и аналитичких послова. Овај модел се базира на обједињавању свих расположивих ресурса, капацитета и потенцијала са циљем ефикаснијег, ефективнијег и економичнијег сузбијања криминала, нарочито његових организованих и тежких облика, као и сузбијања најтежих видова угрожавања јавне безбедности. Послови аналитике који су од круцијалног значаја за примену полицијско-обавештајног модела у овом тренутку се обављају у више организационих јединица у Министарству, што отежава координацију у изради криминалистичко-обавештајних информација и планских докумената, као неопходног услова за пуну примену модела. У овом раду је дат дескриптиван опис аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије које поред организационих јединица Дирекције полиције, имају важну улогу у примени криминалистичко-обавештајних послова, нарочито у функцији планирања, прикупљања података и њихове обраде и анализе.*

***Кључне речи:** полицијско-обавештајни модел, Министарство унутрашњих послова, криминалистичко-обавештајне информације, аналитичке организационе јединице.*

---

* Студент докторских студија на КПА у Београду, ilija.racic5@gmail.com.

Увод

Модел под називом „Рад полиције усмераван обавештајним информацијама“ (енг. *Intelligence-led policing*) настао је почетком 1990-их у Великој Британији, када је уз одређене модификације имплементиран у полицијске организације већина држава чланица Европске уније (James, 2013). У пракси Министарства унутрашњих послова (у даљем тексту МУП) овај модел рада је назван полицијско-обавештајни модел (у даљем тексту ПОМ).¹ Да би се успоставио ефикасан, ефективан и економичан ПОМ који пружа високо квалитетан сервис грађанима и поузданог партнера у међународној полицијској сарадњи, у Акционом плану за поглавље 24 дефинисана је активност која се односи на функционално и организационо обједињавање свих криминалистичко-обавештајних послова.² За велики број аутора кључни услов за успостављање и имплементацију ПОМ-а је успостављање централизоване организационе јединице која координира криминалистичко-обавештајним пословима. Потпарич и Дворшек указују да је кључни фактор за успешну имплементацију овог модела у Републици Словенији било образовање Центра за криминалистичко-обавештајне делатности на централном нивоу (Potparič et al., 2011:263). На исту чињеницу указују Ратклиф и Џуидет, истичући да је кључни услов за ефикасно и ефективно обављање криминалистичко-обавештајних послова у Великој Британији било образовање Централног бироа за криминалитет (Ratcliffe et al., 2008:109-128). У домаћим условима, у овом тренутку, успех ПОМ-а се веже за аналитичке организационе јединице које се баве прикупљањем, проценом и анализом података, а које се налазе у различитим организационим целинама, пре свега у Дирекцији полиције и Сек-

¹ Примена ПОМ-а је уређена *Законом о полицији*, где је у члану 34 прописано: „Полиција у обављању полицијских послова примењује полицијско-обавештајни модел. Полицијско-обавештајни модел представља начин управљања полицијским пословима заснован на криминалистичко-обавештајним информацијама. Криминалистичко-обавештајна информација јесте скуп прикупљених, процењених, обрађених и анализираних података који представља основ за доношење одлука о обављању полицијских послова (*Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016 и 24/2018).

² Влада Републике Србије – Преговарачка група за поглавље 24 (2016). Акциони план за поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност. Београд, стр. 169.

тору за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије (у даљем тексту САТИТ).

Аналитичке организационе јединице Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у седишту Министарства унутрашњих послова

Аналитичке организационе јединице САТИТ-а успостављањем ПОМ-а и поред чињенице да организационо не припадају Дирекцији полиције, услед надлежности и делокруга послова које обављају представљају предуслов за ефикасно, ефективно и економично сузбијање свих, а нарочито најтежих облика угрожавања јавне безбедности. Треба имати у виду чињеницу да поред аналитичких јединица САТИТ-а важну улогу у примени криминалистичко-обавештајних послова³ имају аналитичке организационе јединице Дирекције полиције. Стављањем у функцију аналитичких организационих јединица САТИТ-а у изради криминалистичко-обавештајних информација остварује се у потпуности организациони и функционални циљ ПОМ-а, а то је управљање полицијским пословима на основу аналитичких информација. На такав начин се успоставља и стандардизација рада која захтева: континуитет у раду, механизме за редовно праћење проблематике и стицање актуелних безбедносних сазнања у циљу квалитетног ажурирања криминалистичко-обавештајних информација, обезбеђивање механизма за евалуацију процеса итд.

Кључне криминалистичко-обавештајне информације и плански документи по методологији ПОМ-а у МУП-у су:

- национална процена претње од тешког и организованог криминала (СОСТА)⁴;

---

³ Криминалистичко-обавештајни послови представљају спровођење функција прикупљања, процене, обраде и анализе података и информација у сврху израде криминалистичко-обавештајних производа.

⁴ Национална процена претње од тешког и организованог криминала (СОСТА) је аналитички документ чији кључни делови су прогноза тешког и организованог криминала, идентификовање будућих претњи, број и структура организованих криминалних група. На основу добијених резултата дефинишу се препоруке како би се утврдиле смернице усмерене на смањење кривичних дела тешког и организованог криминала, чиме се унапређује безбедност заједнице. Министарство унутрашњих послова Републике Србије је крајем 2015. године

- стратешка процена јавне безбедности⁵;
- стратешки план полиције⁶;
- оперативна процена јавне безбедности⁷;
- оперативни план полиције⁸;
- профил безбедносно интересантног лица/групе⁹ и

објавило прву Националну процену претње од тешког и организованог криминалитета (SOCTA) уз примену Европолове методологије за израду стратешких докумената. Више на: www.mup.gov.rs.

⁵ Стратешка процена јавне безбедности Дирекције полиције је законска обавеза прописана чланом 24, тачка 1 *Закона о полицији*, која се израђује у циљу идентификације кључних безбедносних претњи и ризика, којом се одређују стратешки безбедносни приоритети у раду полиције у наредних пет година, дајући значај проактивном поступању. Њени крајњи циљеви су развој и унапређење безбедности грађана. Представља основ за доношење Стратешког плана полиције и других планова полиције. Министарство унутрашњих послова Републике Србије је 2017. године објавило прву Стратешку процену јавне безбедности у којој је идентификовано осам безбедносних приоритета рада. Више на: www.mup.gov.rs.

⁶ Стратешки план полиције је законска обавеза предвиђена чланом 24, тачка 2 *Закона о полицији* која чини скуп активности којима се, у складу са принципима и стандардима полицијско-обавештајног модела (ПОМ, члан 34 *Закона о полицији*) на ефикасан начин усмерава рад полиције у супротстављању најтежим безбедносним проблемима. Више на: www.mup.gov.rs.

⁷ Оперативна процена јавне безбедности Дирекције полиције је законска обавеза прописана чланом 25, тачка 2 *Закона о полицији*, која се израђује у циљу идентификације кључних безбедносних претњи и ризика на подручју које покрива Подручна полицијска управа, којом се одређују оперативни безбедносни приоритети у раду полиције на период од годину дана, дајући значај проактивном поступању. Њени крајњи циљеви су развој и унапређење безбедности грађана. Представља основ за доношење оперативног плана полиције и тактичких планова полиције. Више у приручнику *Полицијско-обавештајни модел*, доступан на сајту www.mup.gov.rs.

⁸ Оперативни план полиције је законска обавеза предвиђена чланом 25, тачка 3 *Закона о полицији* која чини скуп активности којима се, у складу са принципима и стандардима полицијског-обавештајног модела (ПОМ, члан 34 *Закона о полицији*) на ефикасан начин усмерава рад полиције у супротстављању најтежим безбедносним проблемима. Више у приручнику *Полицијско-обавештајни модел*, доступан на сајту www.mup.gov.rs.

⁹ Профил безбедносног проблема је скуп података и информација прикупљених у циљу сагледавања, разјашњења и бољег разумевања постојећих и нових појавних облика криминала, како би се иницирала или подржала полицијска активност према њима. Више у приручнику *Полицијско-обавештајни модел*, доступан на сајту www.mup.gov.rs.

- профил безбедносног проблема¹⁰.

*Законом о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова*¹¹, чланом 10 прописано је да у сврху израде криминалистичко-обавештајних информација МУП може да користи обрађене податке из евиденција и да их размењује између својих организационих јединица, а у складу с њиховим делокругом и надлежношћу, што је основ додатног функционалног увезивања аналитичких и оперативних јединица.

Аналитичке организационе САТИТ-а су подељене у две организационе јединице у седишту МУП-а: 1. Одељење за аналитику и 2. Одељење за статистичку аналитику и развој. Такође, послови аналитике и статистике се обављају и у оквиру територијалне организације САТИТ-а кроз одсеке за аналитику у регионалним одељењима у Београду, Крагујевцу, Краљеву, Нишу, Новом Саду и Ужицу.

Избор организационог решења је темељ ПОМ-а од којег зависи квалитет и способност целокупног процеса. Новим Правилником о *унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у МУП-у*, који је усвојен 13. јуна 2018. године, Одељење за аналитику у седишту САТИТ-а мења назив у Одељење за полицијску аналитику, а Одељење за статистичку аналитику и развој у седишту САТИТ-а у Одељење за статистичку аналитику и оперативно-криминалистичке евиденције. Такође су оба одељења у свом делокругу рада и надлежностима препознала потребу да своје редовне послове прилагоде потребама успостављања ПОМ-а у МУП-у. На тај начин се функционално унапређују аналитички капацитети Министарства, док су кадровски капацитети Дирекције полиције проширени у делу неопходних аналитичких ресурса за адекватну примену ПОМ-а. Наведено се односи на радна места координатора у организационим јединицама Дирекције полиције, као и на радна места послова криминалистичко-оперативне аналитике. Улога координатора је пружање координирајуће, експертске и саветодавне улоге према координаторима у ППУ током развоја

---

¹⁰ Профил безбедносно интересантног лица/групе је скуп података и информација о безбедносно интересантним лицима, криминалним групама, жртвама и сведоцима кривичних дела, којим се иницира или подржава оперативно-полицијска активност према њима. Више у приручнику Полицијско-обавештајни модел, доступан на сајту www.mup.gov.rs.

¹¹ Службени гласник Републике Србије, бр. 24 од 26. марта 2018.

ПОМ-а. Дакле, координатори би били одговорни за осигурање и стално унапређење квалитета ПОМ-а у МУП-а према свим елементима, а посебно за криминалистичко-обавештајни процес и његове производе. Један од битних задатака координатора биће функционално повезивање аналитичких организационих јединица САТИТ-а и организационих јединица Дирекције полиције приликом израде криминалистичко-обавештајних информација.

Одељење за аналитику

Послови аналитике су институционално оформљени 1967. године, када је настало Одељење за аналитику у тадашњем Државном секретаријату унутрашњих послова. У годинама после, Одељење прераста у Управу за аналитику која је била у саставу Ресора јавне безбедности, односно касније Дирекције полиције све до септембра 2009. године, када је прешла у састав Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије. Децембра 2015. године, изменама у унутрашњој организацији сектора у МУП-у, укинута су управе као организационе целине унутар сектора и формирана одељења као основне организационе јединице сектора. Тиме је укинута Управа за аналитику и формирана су два одељења: Одељење за аналитику и Одељење за статистичку аналитику и развој.

Одељење за аналитику је организациона јединица која се на јединствен и централизован начин бави:

- аналитичким праћењем, сагледавањем и истраживањем појава, догађаја, ризика, опасности и претњи у области јавне безбедности;
- аналитичким истраживањем трендова и тенденција присутних у свим областима јавне безбедности, као и нових појавних облика од значаја за јавну безбедност Републике и њених грађана;
- праћењем и сагледавањем укупног стања јавне безбедности, као и стања јавне безбедности по одређеним сегментима – на територији Републике Србије и на подручјима са посебно израженом безбедносном проблематиком;

- обавља послове екстерног и интерног информисања и извештавања о стању јавне безбедности, раду полиције и Министарства.¹²

Одељење за аналитику је једина организациона јединица у МУП-у која на синтетизован начин прати и анализира целокупну област јавне безбедности и рад полиције у сузбијању свих облика угрожавања јавне безбедности. На територијалном, односно на нивоу ППУ послови аналитике се обављају са аспекта сагледавања стања јавне безбедности и указивања на безбедносне проблеме на свом подручју. Аналитички производи Одељења за аналитику су студије, анализе, информације, извештаји, пресеци који се израђују на основу одређеног методолошког поступка. Садржај аналитичких производа опредељују, пре свега, актуелност безбедносне проблематике и планска документа, а израђују се и на основу захтева руководства и оперативних линија рада, али и самоиницијативно. Костадиновић и Клисарић, аутори приручника *Полицијско-обавештајни модел* у МУП-у, као основне предности ПОМ-а у односу на традиционално обављање и управљање полицијским пословима наводе „проактиван приступ као тежиште у супротстављању криминалу“, уз то да се „проактивност овог модела заснива на студиозној анализи и процени стања криминала, идентификованим ризицима и претњама, као и трендовима у будућем периоду“ (Костадиновић et al., 2016:10). Одељење за аналитику у овом смислу може дати кључни допринос јер израђује различите аналитичко-студијске материјале из свих области јавне безбедности. У зависности од намене, ови материјали садрже приказ одређене тематике са више аспеката: кроз историјат безбедносног проблема, тренутно стање и кретање (статистички и аналитички), трендове и тенденције, издвајање одређених новина, специфичности и актуелности, идентификацију организационих и функционалних проблема и потреба у раду надлежних организационих јединица полиције итд. Ови материјали имају стратешки и тактички значај. У том смислу, Одељење за аналитику поседује искуство и што је јако битно изузетне потенцијале за унапређењем ове врсте аналитичких послова у правцу нових потреба ПОМ-а. Од значаја је и велики документациони фонд аналитич-

---

¹² МУП, (2018). *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова*, Београд.

ких, информативних и извештајних материјала из свих области јавне безбедности који су до сада израђени.

Тежња Одељења за аналитику је да својим производима обезбеди аналитичку подршку оперативним линијама рада у седишту Министарства и тако им пружа подршку у координирању и усмеравању рада у ППУ; подршку ефикаснијем процесу руковођења, односно управљања пословима јавне безбедности, а тиме и ефикаснијег вршења безбедносних послова у целини; подршку доношењу благовремених, ефикасних одлука и рационалнијег вршења полицијских послова и функцији планирања и усмеравања даљег развоја МУП-а, као и ефикаснијем остваривању функције безбедности у локалној заједници кроз благовремено информисање о стању безбедности и актуелним безбедносним тенденцијама. Аналитички материјали се сачињавају и за потребе екстерног извештавања и информисања највиших органа власти у Републици (Влада Републике Србије, Одбор за одбрану и унутрашње послове и друга тела Народне скупштине Републике Србије),¹³ других државних органа, органа локалне самоуправе, али и међународних тела и организација и др. Одељење за аналитику има сва обележја која карактеришу стратегијски ниво сагледавања појава и догађаја од значаја за јавну безбедност из надлежности рада Министарства. Тим пре ако се има у виду да је ово Одељење све до 2013. године¹⁴ израђивало годишња и периодична програмска и планска документа на нивоу Министарства и полицијских управа и пратило њихову реализацију. Такође, Одељење је раније израђивало прилоге за потребе доношења стратешких докумената (за потребе Стратегије развоја МУП-а, Националне стратегије за борбу против корупције, Националне стратегије за борбу против

¹³ Доступно на званичном youtube каналу Народне скупштине РС – Одбор за одбрану и унутрашње послове: <https://www.youtube.com/user/ParlamentSrbija/playlists>.

¹⁴ Од 2013. године послове израде Програма рада и Плана рада МУП-а и праћења њихове реализације преузело је Одељење за планирање и развој тадашње Управе за аналитику. Са новим организационим променама које су наступиле 2015. године, Одељење за планирање и развој и, самим тим, наведени послови су прешли у надлежност новоформираног Сектора за међународну сарадњу, европске послове и планирање (тачније као Одсек за стратешку анализу Одељења за стратешко управљање и развој). Организационе јединице по пословима аналитике у ПУ и даље обављају ове послове за потребе Одељења за стратешко управљање и развој.

организованог криминала, Стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма итд.). У контексту ПОМ-а Одељење за аналитику треба да пружи конкретан допринос у изради аналитичких производа о криминалној и другој безбедносној проблематици који поред правних аспеката криминала садрже и друге аспекте, као што су политички, социјални, економски, технолошки са тумачењем узрока и других детерминанти различитих и најтежих врста и видова криминала.

Улога Одељења за аналитику може се препознати и у оцени имплементације самих криминалистичко-обавештајних информација. То би практично значило да је неопходно донети одговарајући методолошки поступак на основу којег би се вршило оцењивање степена имплементације криминалистичко-обавештајних информација и њихових ефеката. Одељење за аналитику примењује методолошки приступ оцени стања у свим областима јавне безбедности и поседује одличне потенцијале и вишедеценијско искуство у том погледу.

Одељење за статистичку аналитику и развој

Одељење за статистичку аналитику и развој врши експлоатацију статистичких података из база података са Јединственог информационог система (у даљем тексту ЈИС) из свих области јавне безбедности и у том смислу примењује одређена информационо-технолошка решења. Примењује алате за брзу претрагу и увезивање бројчаних података из различитих база података са ЈИС-а.¹⁵ Један од тих алата који је тренутно у широкој примени је COGNOS који даје могућност повезивања бројчаних података из више електронских база података и њихову графичку интерпретацију.

Одељење за статистичку аналитику и развој је организационо подељено на Одсек за статистику и полицијске евиденције и Одсек за развој. У надлежности првог Одсека, поред статистике, налази се вођење казнене евиденције и других оперативно-криминалистичких евиденција. Послови Одељења за статистику и развој

---

¹⁵ Део статистичких података који се добија из тзв. ручних евиденција прикупља и обрађује Одељење за аналитику. Ради се о специфичним подацима који се не прикупљају у електронским базама података већ се добијају извођењем из конкретних безбедносних догађаја.

су, такође, устројени на територијалном нивоу у склопу Одељења за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије и њихових ужих организационих јединица по пословима аналитике.¹⁶ Имајући ово у виду, Одељење за статистичку аналитику и развој и Одељење за аналитику могу допринети осмишљавању и успостављању адекватних информационо-техничких решења и праксе за потребе ПОМ-а. Највећа примена и уједно највећа искуства су у коришћењу програмске апликације „Кривична дела и учиниоци“. Поред тога, у аналитичком раду се користи и геопросторна визуелизација (ГИС) података, а започело се разрађивањем концепта посебног аналитичког метода уз помоћ ГИС технологије који би свакако био од велике користи у примени ПОМ-а.

Функционално повезивање аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије и Дирекције полиције

Успостављено организационо и функционално јединство аналитичке службе САТИТ-а (како у седишту, тако и у свим ППУ) обезбедило је функционално увезивање аналитичких послова. Међутим, то што се аналитички послови 2009. године на централном нивоу издвајају из организационе структуре Дирекције полиције и припајају организационој структури САТИТ-а, док аналитичке јединице у ППУ све до 2015. године организационо припадају Дирекцији полиције, а након тога се припајају САТИТ-у, довело је до удаљавања оперативних и аналитичких јединица у заједничком раду у обављању полицијских послова.

Током ових организационих промена запослени у овим аналитичким јединицама су променили статус из овлашћених службених лица на полицијске службенике на посебним дужностима, а наведено је проузроковало отежан приступ оперативним подацима који су од посебног значаја за израду квалитетног аналитичког производа. То се односи на ограниченост приступа базама података, где су оперативни подаци складиштени и једним кључним фактором који се односи на организационо измештање наведених

---

¹⁶ МУП, (2018). *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова*, Београд.

аналитичких јединица из Дирекције полиције, чиме се отежава рад аналитичарима САТИТ-а и оперативним линијама рада у седишту Дирекције полиције, нарочито код израде других аналитичких производа.

У склопу примене ПОМ-а важну улогу имају послови аналитике САТИТ-а у процесу саме израде различитих форми аналитичких производа неопходних за функционисање ПОМ-а, као што су: Стратешка процена јавне безбедности (Одељење за аналитику у седишту МУП-а у координацији са Службом за криминалистичку аналитику Управе криминалистичке полиције и оперативним линијама рада у седишту Дирекције полиције), оперативне процене јавне безбедности (одељења и одсеци за аналитику САТИТ-а у координацији са одсецима за оперативну аналитику ППУ и оперативним линијама рада) и профил безбедносног проблема (за потребе Стратешке групе за руковођење и управљање – Одељење за аналитику САТИТ-а и Служба за криминалистичку аналитику Управе криминалистичке полиције и оперативне линије рада у седишту Дирекције полиције; за потребе оперативних група за руковођење и управљање – одељења и одсеци за аналитику САТИТ-а и одсеци за оперативну аналитику ППУ и оперативне линије рада у ППУ). Изглед јавно публикованих криминалистичко-обавештајних информација и планских докумената МУП-а по методологији ПОМ-а су приказани на слици 1.

Слика 1 – Јавно публиковане криминалистичко-обавештајне информације и плански документи ПОМ-а у МУП РС¹⁷

Такође, један од аналитичких производа који ће се убудуће израђивати јесте *Криминалистичко-обавештајна информација о*

¹⁷ Више на интернет сајту Министарства унутрашњих послова Републике Србије (www.mup.gov.rs).

стању јавне безбедности на подручју ППУ која у основи представља реконцепцију постојеће *Месечне информације о стању јавне безбедности*. Криминалистичко-обавештајна информација ће се израђивати за потребе формираних радних тела ПОМ-а, односно оперативних група за руковођење и управљање у ППУ, са циљем сагледавања актуелног стања јавне безбедности, праћења реализације оперативних приоритета, доношења одговарајућих одлука и усмеравања оперативно-полицијске делатности у правцу ефикасног супротстављања најтежим облицима угрожавања јавне безбедности. Међутим, израда криминалистичко-обавештајне информације подразумева и функцију прикупљања података и информација из интерних извора, превасходно оперативних линија рада, што у доброј мери отежава рад аналитичара у САТИТ-у. По мишљењу аутора Шебека „неопходно је развијати криминалистичко-обавештајне делатности у оквиру којих се користе сви расположиви извори за добијање потребних информација, што представља снажан, али и неопходан механизам за достизање потребних стандарда организовања и функционисања, који су компатибилни развијеним земљама чланицама Европске уније“ (Шебек, 2015:68).

Закључак

Сасвим је јасно да је имплементација и примена ПОМ-а процес у оквиру којег се акценат ставља на проактиван у односу на до сада присутан традиционални, реактиван приступ у раду полиције. Ратклиф истиче да наглашена реактивна свест полицијских службеника може веома брзо надвладати концепт ПОМ-а уколико се он не спроводи на правилан начин, што може довести и до појаве заговорника повратка на старо (Ratcliffe, 2008:190).

Аналитичке организационе јединице САТИТ-а представљају веома важну улогу у примени ПОМ-а, нарочито код сачињавања криминалистичко-обавештајних информација. У том смислу посебан проблем представља чињеница да се Одељење за аналитику не налази у Дирекцији полиције. Служба за криминалистичку аналитику, с обзиром да даје оперативну подршку у доказивању кривичних дела, у својим евиденцијама нема потребне податке неопходне за израду како оперативне, тако и стратешке процене. Информације у односу на чињеницу на која кривична дела се односе, њихову тежину и надлежност организационих јединица, мо-

рају бити доступне по хоризонтали и вертикали. Дирекција полиције требало би да учини напоре на повезивању постојећих база података, тако да аналитичарима све оне буду доступне по одређеном информационом алгоритму. Референтан модел за ту функцију је ПОМ полиције Шведске. Стратешки, тактички и превентивни аспект рада оперативно полицијских јединица свакако треба заснивати много више на озбиљним аналитичким студијама ризика и претњи у области јавне безбедности, а мање на рутинском традиционалном приступу.

Адекватним приступом треба значајно допринети ефикасном успостављању и примени ПОМ-а у управљању полицијским пословима као суштинској функцији МУП-а. Запосленима треба пружити и адекватне, односно актуелне обуке, чиме они стичу неопходна знања и вештине за обављање послова радног места, пре свега руководиоца и аналитичара. Континуитет обављања послова на овим радним местима доприноси стабилности самог система и одражава се на квалитет обављеног посла.

Литература

1. James, A., (2013). *Examining Intelligence-Led Policing – Developments in Research, Policy and Practice*, Palgrave Macmillan UK, London.
2. Костадиновић, Н., Клисарић, М., (2017). *Приручник Полицијско-обавештајни модел*, МУП Републике Србије, Београд.
3. МУП Републике Србије, (2015). *Процена претње од тешког и организованог криминала*, Београд.
4. МУП Републике Србије, (2017). *Стратешка процена јавне безбедности*, Београд.
5. МУП Републике Србије, (2018). *Стратешки план полиције – јавна верзија*, Београд.
6. МУП Републике Србије, (2010). *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова*, Београд.
7. МУП Републике Србије, (2018). *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова*, Београд.
8. МУП Републике Србије, (2018). *Правилник о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места*, Београд.

9. Potparič, D., Dvoršek, A., (2011). *Critical success factors in Establishing a national criminal intelligence model in Slovenia*, Ljubljana.
10. Ratcliffe, J. H., Guidetti, R., (2008) State police investigative structure and the adoption of intelligence-led policing, *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 31(1): 109-128.
11. Ratcliffe, J. H., (2008). *Intelligence-led policing*. Cullompton, Devon: Willan.
12. Шебек, В., (2015). Извори информација у криминалистичко-обавештајној делатности, *Безбедност*, 49 (1-3): 68.
13. Влада Републике Србије, (2016). Преговарачка група за поглавље 24, *Акциони план за поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност*, Београд.
14. *Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова*, Службени гласник Републике Србије, бр. 24/2018.
15. *Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016, 24/18.

Importance of the Analytical Organizational Units of the Sector for Analytics, Telecommunication and Information Technology in Implementation of the Intelligence-led Policing Model

Abstract: *Establishment of the intelligence-led policing presents a significant improvement in the performance of operational, intelligence and analytical activities of the Ministry of Interior since it is based on consolidation of all available resources, capacities and potentials with the aim of ensuring more efficient, effective and economical suppression of crime, especially its organized and serious forms, in addition to suppression of the most serious forms of endangering public safety. Construction analytics that are crucial for the implementation of intelligence-led policing is currently performed in several organizational units of the Ministry, which makes it difficult to coordinate the development of criminal- intelligence and planning documents, which is as a necessary condition for the full implementation of the model. Therefore, the paper provides a*

descriptive account of the analytical organizational units of the Sector for Analytics, Telecommunication and Information Technology which, along with the organizational units of the General Police Directorate, have an important role in the implementation of criminal intelligence activities, especially in respect of planning, data collection, processing and analyses, which are all prerequisites for generating quality criminal intelligence products.

Key words: *Intelligence-Led Policing model, Ministry of Interior, criminal intelligence, analytical organizational units.*

Дипл. правник Лав ДИМОВИЋ*

мастер академске студије,

Правни факултет Универзитета у Београду

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803153D

УДК: 355.357

Прегледни научни рад

Примљен: 11.01.2018. године

Ревизија: 31.5.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Мировне мисије Уједињених нација: прошлост, садашњост и будућност

***Апстракт:** Предмет рада су мировне мисије, sui generis творевина УН, настала у ери хладног рата, постепено еволуирајући и прилагођавајући се околностима конкретног случаја. Ипак, уочава се подела на мисије из хладноратовског периода и на мисије новијег датума. УН су се суочиле са новим изазовима и новим типовима сукоба широм света, за које концепција мировних мисија настала у контексту блоковске поделе није била адекватна. На путу ка модернизацији овог института, организација се суочавала са бројним препрекама. Ипак, УН су успеле да се консолидују и реформски пут је настављен, нарочито усвајањем Брахими извештаја, који је дао добре полазне основе за реформу мировних мисије, које би одговориле свим изазовима у савременом свету. УН су у том духу предузеле низ мера чиме је овај институт видно учвршћен и дефинитивно институционализован унутар система УН. Простора за даљи напредак и даље има много, а наступајући период показате у ком смеру ће даља еволуција мировних мисија ићи.*

***Кључне речи:** Међународни мир и безбедност, Уједињене нације, Хладни рат, реформе, мировне мисије.*

Увод

Мировне мисије су појам који се свакодневно подједнако користи како у академским круговима, тако и у општењу држава и

---

* lav.dimovic.94@gmail.com

међународних организација, али и у средствима јавног информисања. Суштински, оне подразумевају *ad hoc* међународне снаге сачињене од националних контингента разних држава, на добровољној бази, с мандатом дефинисаним резолуцијом Савета безбедности УН. Оне су јединствена формација настала у оквирима међународне заједнице. Од XX века огроман значај добијају међународне организације, од којих данас убедљиво највећи ауторитет и значај имају УН. Темељни правни акт ове организације је *Повеља* – продукт жеље земаља антихитлеровске коалиције да формулишу демократски поредак у међународној заједници, а као примарни циљ УН постављено је одржавање међународног мира и безбедности, уз дефинисање начела апсолутне забране употребе силе, те мирног решавања спорова. Проблем, међутим, настаје када било који ентитет, упркос норми о забрани силе, силу ипак примени против неког члана. Из тог разлога творци УН развили су централизован систем колективне безбедности. Ова идеја захтева виши степен организованости и сарадње, те последично и постојање једног институционалног апарата преко којег ће се предузимати одговарајуће колективне мере против сваког ентитета. То значи да се државе свесно одричу дела суверенитета и преносе га на нову формацију, али заузврат добијају гаранцију да ће та формација ефикасно спроводити колективне мере и штитити систем. Механизам колективне безбедности, по замисли архитеката УН, у рукама је СБ коме чланице поверавају примарну одговорност за одржавање мира и безбедности и саглашавају се да прихватају и извршавају његове одлуке. Пет сталних чланица СБ располаже правом вета, чиме се одлуке о суштинским питањима увек могу блокирати. Замисао архитеката овог система била је да чланице УН са СБ закључе посебне споразуме, којима би на трајној основи Савету у сваком тренутку биле на располагању одговарајуће војне снаге, чиме би се принудне мере могле промтно применити, под командом УН. У пракси, међутим, овако конципиран механизам никада није примењен. То се објашњава, *inter alia*, резервисаношћу држава према идеји да своје војне снаге морају дати неком другом ентитету под команду, као и хладноратовском тензијом, која је трајала све до колапса СССР, те поменути правом вета.

Изводи се закључак да сама срж датог механизма, изложена у глави VII *Повеље* једноставно није функционисала. У таквим

условима комплетан систем УН био би упитан, јер примарни циљ ове организације не би се могао остварити. Свесни ужаса рата, а посебно у контексту драматичног прогреса у развоју разорног оружја, УН кроз време су мање-више спонтано градиле институт мировних мисија, компромисни (премда свакако не сасвим адекватни) супститут оригинално замишљеном механизму колективне безбедности.

Скица института

Природно је да у поменутиим геополитичким условима мировне мисије нису у потпуности могле да обезбеде остваривање циљева дефинисаних *Повељом*. Овај институт јединствен је по својој природи, јер можда најбоље одражава све промене кроз које су међународни односи прошли од 1945. до данас. Он је настао у пракси УН услед парализе изворног концепта колективне безбедности, и као такав кроз године постепено добијао своје дистинктивне атрибуте, истовремено се мењајући и прилагођавајући конкретним околностима. Зато је сасвим разумљиво што ниједном речју овај институт није обрађен у *Повељи*. Истина, тиме се отвара питање легалности мировних мисија, јер ако нису предвиђене текстом *Повеље*, *prima facie* заиста делује логично да су нелегалне. Међутим, телеолошким, као и системским тумачењем *Повеље*, основ за мировне мисије се може наћи у духу *Повеље*. Поред тога, Међународни суд правде је у више наврата својим саветодавним мишљењима директно или индиректно потврдио и постојање и легалност мировних мисија. Затим, правна аргументација може се пронаћи и у члану 7, а последично и чл. 29 *Повеље*, који изричито предвиђају могућност установљавања помоћних органа. Још један аргумент који иде у прилог правне фундираности овог института јесте и онај којим се истиче да је специфична еволуција мировних мисија, од 1948. до данас, чиме је створена богата пракса, заправо доказ настанка и постојања једног општег обичаја. У мировним мисијама током времена учествовала је доминантна већина чланица УН, установљено је и окончано чак 56 мисија, а 14 је у току, а упадљив је и недостатак протеста држава. Мировне мисије прошле су дуг развојни пут, који се може пратити од 1948. године, када је СБ упутио прву мисију у новоформирани Израел, па до савремених мултифункционалних мисија са веома сложеним и амби-

циозним мандатима, који подразумевају и тесну сарадњу са другим телима унутар и ван система УН. Уобичајно се мировне мисије деле на класичне и нове мисије.

Класичне мировне мисије

Ове мисије везују се за хладноратовски период, кад је због константног сукоба интереса два блока њихов мандат био узак, а правни основ била је глава VI *Повеље*, премда су као институт настао у пракси, мировне мисије давале могућност да се од случаја до случаја мандат одређује уже или шире, уз повремена еластична тумачења *Повеље*. Ипак, општа одлика класичних мисија јесте уско дефинисан мандат, нарочито у поређењу са мисијама постхладноратовске епохе. То значи да су ове мисије деловале превентивно, без могућности употребе принуде (осим у самоодбрани, која је тумачена рестриктивно) и уз неопходну сагласност страна у сукобу да се мировни контингенти разместе на некој територији. Анализом мандата ових мировних мисија издваја се још једна важна особина – непристрасност у деловању. Мисије нису слате као још једна страна у сукобу, нити су за циљ имале да војно поразе једну или другу страну, већ су биле неутрални посматрачи, или гаранти мање-више крхког и свеже постигнутог примирја између зараћених страна. У теорији се обично традиционалне мисије деле на војнопосматрачке и на мисије за очување мира.

Војнопосматрачке мисије формиране су у циљу прикупљања информација на терену, те извештавања УН о томе да ли се одредбе споразума о прекиду ватре између зараћених држава поштују. Пошто су оне размештене након што је такав споразум постигнут, уз сагласност зараћених страна, а мандат им је био врло узак, њихов допринос очувању и изградњи мира је скроман, премда су неке од њих окончане успешно у смислу постављеног мандата. С друге стране, неке овакве мисије и даље су активне (UNTSO, UNMOGIP). Наравно, у праћењу развоја института мировних мисија увек се мора имати у виду њихова специфична природа и одсуство експлицитних правних правила које их регулишу, те последично њихова велика прилагодљивост свакој конкретной ситуацији или спору, имајући у виду географске, климатске, политичке, војне и друге факторе. Недостатак воље у међународној заједници да се неписана правила кодификују, а нарочито да се приступи ре-

визији текста *Повеље*, вероватно проистиче из чињенице да овако конципиране мисије најутицајнијим државама дају далеко већи маневарски простор при усклађивању својих партикуларних интереса са интересима осталих држава, као и интересима међународне заједнице. Многе мисије у току свог трајања, стога су, неретко доживљавале и вишеструке промене мандата, те су неке трајале кратко, а неке и по 70 година.

Мисије за очување мира: Иако и оне почивају на истим начелима као и претходне, њихов мандат је сложенији и последично захтева веће особље, како војно, тако и цивилно, а трупе су због циљева мисије наоружане. Након постизања споразума о прекиду ватре, трупе се распоређују како би се гарантовало поштовање одредаба споразума, што имплицира нужну непристрасност у деловању. Њихово присуство психолошки делује одвраћајуће на зарађене стране од потенцијалних кршења споразума, а исто тако улива поверење да ће друга страна споразум поштовати. Поред тога, оне стварају тампон зону и тако доприносе очувању тек постигнутог примирја, а то замрзавање ситуације на терену даје могућност да се мирним методама реши спор између сукобљених страна. Првом мировном мисијом у правом смислу речи сматра се UNEF I из 1956. године (United Nations Emergency Force), када су „плави шлемови“ размештени у Египту, као реакција на тзв. суецку кризу. УН су издејствовале формирање *ad hoc* међународних војних снага резолуцијом Генералне скупштине УН, поступајући по први и једини пут по резолуцији “Уједињени за мир“ из 1950, која је омогућавала да се у случају блокаде СБ у обављању своје примарне дужности (услед вета), пружи шанса Генералној скупштини да заштити основну вредност УН – међународни мир и безбедност, чиме је, према мишљењу неких аутора, дефинисана супсидијарна одговорност ГС по том питању. Ова мисија је на терену у потпуности испунила своје задатке. Ни она није имала овлашћење за борбу против агресора, већ је 6000 припадника мисије требало да, *inter alia*, надзире и обезбеди испуњење одредаба споразума о повлачењу трупа из Египта.

Нове мировне мисије

Урушавање биполарне структуре међународних односа деблокирало је многе институције УН, те се по први пут од њиховог

оснивања јавила могућност да ова организација у потпуности оствари све своје циљеве, и то применом механизма који су дефинисани самом *Повељом*. Успостављањем униполарног света, под патронатом САД као једине суперсиле Савет безбедности несумњиво је почео да заузима место и да игра улогу за коју су се оснивачи УН били надали да ће играти, а што није могао да чини у време сукоба између Истока и Запада (Teixeira, 2003:3). С обзиром на есенцијалне глобалне промене Савет је одмах исправно антиципирао потпуно нови карактер проблема и изазова са којима ће се свет суочавати, те је већ 1992. захтевао од генералног секретара да предложи своју визију реформе УН у погледу мировних мисија. Од доминантно међудржавних, после пада Источног блока сукоби који тангирају СБ сада постају претежно унутрашњи. Ове сукобе карактеришу етничке, религијске и сличне тензије унутар саме државе, праћене урушавањем основних институција. Унутар ње формирају се паравојне формације, милитантне и терористичке групе, а власти губе ефективну могућност контроле сопствене територије, чиме је локално цивилно становништво изложено великим ризицима од ратних злочина, етничког чишћења, силовања и сл. Основне животне потребе неретко су ускраћене, јер државне власти нису у могућности да их обезбеде, принципи владавине права потпуно се урушавају, а људска права масовно и системски се крше. Становништво је изложено арбитрарном и неселективном лишавању слободе, тортури, што води и масовној појави интерно расељених лица. Све наведене појаве последично урушавају економију, животни стандард драстично опада, те ове, наизглед унутрашње ствари држава, веома често имају значајне импликације на регионалну стабилност. Имајући у виду основне карактеристике мировних мисија, формулисаних у оквирима биполарно структурисаног света, махом као одговор на међудржавне сукобе, у одсуству брзе и корените реформе било је неминовно да ће тако конципиране мисије, послате да своје мандате обављају у потпуно другачијим околностима и суочене са новим облицима претњи, доживети дебакл. Нажалост, у случају Руанде, Сомалије и БиХ Уједињене нације нису показале довољну агилност и припремљеност, те се у академским круговима, али и унутар саме Организације, ове три мисије наводе као велики неуспеси, из којих су извучене важне поуке о томе у ком правцу реформе мисија морају тећи. Претходно је поменуто да је генерални секретар, на захтев СБ,

1992. израдио документ којим нуди своју визију реформе мировних мисија у новим глобалним околностима. Тај документ је познат као *Агенда за мир*¹. Уз њега 1995. израдио је и *Додатак Агенди за мир*. Генерални секретар Бутрос-Гали нагласио је потребу за координисаним и интегрисаним приступом при решавању сукоба и сматрао је да се УН морају ухватити у коштац са самим кореном једног сукоба, а то захтева системски и дугорочни приступ проблему, те значајно превазилази традиционално схватање мировних мисија. Оне су до тада само замрзавале ситуацију, а паралелно са њима одвијао се политичких процес решавања сукоба. Начелна идеја је да мировне мисије сада директно буду укључене у сам процес. Агендом из 1992. је визионарски тек наговештена једна потпуно нова димензија мировних мисија. Мандат Бутрос-Галија, упркос његовом оптимизму у погледу спровођења ових реформи, обележен је поменутих катастрофалним операцијама, чији врхунац је геноцид у Руанди 1994, где је око милион људи изгубило живот. Истина, не сме се испустити из вида његова перманентна конфронтација са администрацијом САД, које су као победница у хладном рату дошле у позицију да буду „светски полицајац“, те су неретко своје партикуларне интересе стављале испред универзалних интереса. Међународна заједница током деведесетих година лутала је у процесу реформисања и трагања за одговарајућом физиономијом нове генерације мировних мисија. Свест о неопходности реформи несумњиво је постојала, али конкретни реформски подухвати били су контрадикторни, често несистемски, а неретко праћени и превагом интереса извесних центара моћи над интересима међународне заједнице, о чему сведочи и случај Косова и Метохије, када су флагрантно прекршени и текст и дух *Повеље УН*, јер је НАТО, као регионална организација, без мандата (који се по постојећој процедури додељује усвајањем резолуције СБ) извршио агресију на СРЈ, иако је у светској јавности такав чин оправдаван подвођењем под дубиозни појам „хуманитарна интервенција“². Глава VIII *Повеље УН* јасно дефинише услове под којима регионалне организације могу обављати војне мисије. Реч

¹ Више о томе: Јовић, Жељко, (2016). Мировне мисије Уједињених нација и глобализација, *Безбедност*, Београд, год. LVIII, 3/2016.

² Више о томе: Стојановић, Зоран, (2015). *Међународно кривично право*, Правна књига, Београд.

је о тзв. „систему ауторизације“, који допушта СБ да делегира своје надлежности другим ентитетима. Таква могућност, иако у академским круговима понекад оспоравана, несумњиво постоји и теоријски је веома целисходан метод за СБ да обавља своје дужности, јер регионалне организације (попут НАТО) поседују висок степен обучености и опремљености, те могу промптно деловати, посебно у случајевима из главе VII. Ова глава *Повеље* даје могућност СБ да, чак и без сагласности државе, спроведе принудне мере укључујући и оружане акције у три случаја: претње миру, повреде мира, акта агресије. Творци *Повеље* свесно нису дефинисали ова три појма, оставивши чланицама СБ да од случаја до случаја усклађују своје супротстављене интересе и тумаче их уже или шире. Мере из главе VII у току Хладног рата нису примењиване, пре свега због блокаде у СБ. У новим глобалним околностима, пак, отворен је простор за њихову примену, и све мисије које Савет данас предузима управо за свој правни основ имају главу VII, иако се и даље уредно закључују споразуми са државама у које се упућују мисије. То има јак психолошки ефекат на стране у сукобу, а даје и могућност за еластичније схватање употребе силе у односу на традиционалне мировне мисије, чија је једна од дистинктивних особина управо употреба силе искључиво у самоодбрани. Да би се одржао концепт централизоване колективне безбедности, мандат који СБ делегира неком ентитету по систему ауторизације мора бити прецизно дефинисан, временски ограничен, уз могућност ефективне контроле свих активности. Такође, мандат мора бити изричит и дат за сваки поједини случај (*ad casum*), при чему Савет мора задржати право да у сваком моменту измени или укине поверену надлежност. Само тако избегава се урушавање безбедносног система *Повеље*, премда инцидентни случајеви, који су остали несанкционисани, сведоче о проблемима са поштовањем наведених услова у пракси. Контрола од стране СБ остварује се обавезом ауторизованог ентитета да подноси што исцрпније и чешће извештаје. Пошто такве извештаје ентитет може да представи бољим него што заиста јесу (за шта свакако има подстицај, јер он сам спроводи акције), решење је у паралелном систему извештавања, где извештаје подноси и генерални секретар. Систем ауторизације може бити користан механизам за остваривање комплексних и мултидимензионалних мандата савремених мировних мисија, поготово када постоји потреба да се најпре примене принудне мере (*peace en-*

forcing), чиме се тек обезбеђује мир, а тек онда могуће је прибећи његовом очувању и постконфликтној изградњи друштава руинираних унутрашњим сукобима. Притом, мора се паралелно и подједнако дејствовати у оквиру сваког од поменутих захтева мандата (Милисављевић 2007:55). Овај развој сведочи о новом карактеру мировних мисија, које сада подразумевају комбиновану употребу принудних и превентивних мера. Једноставно, у ситуацијама у којима снаге једне државе морају да се обрачунавају са разним паравојним, криминалним и терористичким групама, било какав споразум о прекиду ватре (о ком је било речи код кла-сичних мисија) често се ни не може постићи, а само особље мисије неретко је на удару милитантних група. Такве околности захтевају да особље мисија буде тешко наоружано и добро обучено, а понекад мора прибећи и репресији, како би се створили основни предуслови за одрживи мир и потоњу изградњу друштва. Одрживи мир свакако се неће постићи само репресивним мерама, али оне су често нужан корак. Систем ауторизације, уколико се примењује *lege artis*, може много допринети брзој и ефикасној акцији СБ, јер брзо реаговање понекад је кључно за превенцију хуманитарних катастрофа. Пошто СБ не располаже сопственом армијом, а класични метод формирања снага подразумева добровољно слање особља од стране више држава на *ad hoc* основи (а тај процес може да се одужи), сарадња са регионалним организацијама показује се као целисходна. Ипак, СБ би требало да примењује овај систем још увек као изузетак, пре него као правило, јер би експанзија у његовој употреби могла довести до деградације улоге коју има Организација УН у целости (Милисављевић, 2007:128). Такође, важно је нагласити да се и систем *Повеље* и принципи делегације противе бланко делегирањима и фаворизују делегације којима се поштују ауторитет и одговорност СБ (Blokker, 2000:567). Велики корак напред учињен је формулисањем тзв. *Брахими извештаја 2000*. Године. Успех овог исцрпног извештаја објашњава се и чињеницом да су у саставу Панела који га је израдио били експерти са великим практичним искуством управо у мировним мисијама. Извештај је осветлио неке од горућих проблема са којима се УН суочавају, као што је начин финансирања мисија (оне се третирају као ванредни трошкови, са финансијском годином која траје од 1 .јула до 30. јуна), те већ поменути начин састављања мисије који је *ad hoc* карактера, а чије особље се регрутује на добровољној основи

из разних земаља чланица, што ствара низ различитих практичних и логистичких проблема. Скреће се пажња и на често запостављену проблематику излазне стратегије, а с тим у вези и значај формулисања јасног и реалног мандата, као и на недостатак координације активности разних актера. Из овога је јасно зашто су деведесетих година бројне мисије доживеле фијаско. Било је очигледно да се нарастајућа маса практичних искустава из све бројнијих мировних мисија мора класификовати, те да је нужно спровести институционализацију унутар система УН, како би нова генерација мисија могла успешно да оствари нове задатке, у потпуно измењеним околностима. Извештај је указао и на недовољно развијен механизам и слабу усклађеност у прикупљању информација и сл. Академски кругови су *Брахими извештај* оценили врло позитивно, као и саме УН, тако да не чуди што су у погледу бројних препорука и критика у периоду који је уследио заиста предузете видљиве активности. Осам година по публикавању овог извештаја Одељење за мировне мисије (DPKO) у сарадњи са новоформираним Одељењем за подршку на терену (DFS) израдило је изузетно важан документ под називом *United Nations Peacekeeping Operations – Principles and Guidelines*. Већ у самом уводу наглашено је да се ова публикација идејно ослања на *Брахими извештај*. Она је израђена у директној и интензивној сарадњи са мисијама на терену, као и чланицама УН које учествују у мисијама, а представља својеврсну кодификацију практичних искустава из свих претходних мисија, како добрих, тако и лоших – чиме се желе дати смернице будућим учесницима у мисијама, као и другим заинтересованим странама. Овај документ део је шире стратегије – *Peace Operations 2010*, којом се тежи постизању конкретних резултата у побољшању функционисања целог система који стоји иза једне мировне мисије. Наведени подухвати јасно су показали решеност УН да заиста буде спроведена коренита реформа и институционализација мировних мисија. Ови захтеви просто се намећу услед реалитета, који сведочи о видном повећању броја мисија, као и чланова особља. Званични подаци показују да је тренутно широм света размештено око 110000 мировњака, док рецимо, само у мисији у Централноафричкој Републици (MINUSCA – Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic) налази се преко 14110 чланова особља. У мисији под називом MONUSCO налази се чак 20600 људи. Индикативни су и називи

ових мисија, који наговештавају потенцијалну принудну активност у циљу стабилизације, али и интегративни приступ у суочавању са узроцима сукоба. Структура најновијих мисија указује и на настајајући значај цивилне и полицијске компоненте једне мисије, што је последица обимнијих мандата мировних мисија, али и спремности чланица УН да пошаљу своје држављане у мисије широм света. Мисије треба активно да допринесу стабилизацији једног друштва и омогућавању постизања мира (којег врло често нема, те га је потребно створити). Међутим, перцепција мира је добила једну нову димензију. Он се, из перспективе мировне мисије, више не посматра само као одсуство сукоба, већ као континуирани процес, као низ мултифункционалних мера. Почев од базичних активности: деминирање, разоружавање страна у сукобу, демобилизација, реинтеграција у друштво (тзв. DDR – disarmament, demobilization, reintegration), преко заштите цивилног становништва, снабдевања основним животним намирницама и лековима (хуманитарна активност), обезбеђивања повратка интерно расељених и избеглица, обнове основних институција, обуе за локалне припаднике полиције и чиновнике, помоћи при изради адекватних правних аката, обезбеђивању спровођења фер и слободних избора, развијања и промоције културе људских права, успостављања дијалога између различитих страна у друштву, чак постоје и програми обнове стратешки важних инфраструктурних објеката (мостова, железница и сл.). Понекад мисије саме преузимају привремену управу над територијом, како би се ентитет оспособио за одрживо самоуправљање. Ове обимне активности, које чине садржину мандата нових мировних мисија, обављају се уз координацију са специјализованим агенцијама и телима унутар и ван система УН (UNHCR, Црвени крст, ММФ, Афричка унија, ЕУ и сл.). Још *Брахими извештај* предвидео је да ће за успешно спровођење модерних мисија добра комуникација и координација бројних актера бити есенцијална, те је нагласак стављао управо на ту проблематику, што је још један показатељ квалитета посла који је тај Панел обавио.

Закључак

Мировне мисије јединствена су творевина, настала као одраз свести сукобљених суперсила да се минимум компромиса мо-

ра постићи у циљу обезбеђивања мира и безбедности, нарочито у контексту послератног напретка у наоружању и повећаног ризика да локални конфликт прерасте у катастрофу светских размера. Међународна заједница, иако дубоко подељена, преко мировних мисија остваривала је надзор, као и базичну контролу над конфликтима за које је проценила да могу лако попримити регионалне и светске размере. Класичне мисије имале су ограничене мандате и због тога што је принцип суверености држава у далеко већој мери поштован него у новонасталим условима глобализације и либерализације светске трговине, који су нужно релативизовали концепт суверености.

Прекретница у развоју мировних мисија је несумњиво пад Источног блока, јер су тиме отворена врата за реформу УН. Свеобухватна реформа мировних мисија, института који је настајао и развијао се у пракси као *ad hoc* формација, иницијално није била довољно брза, те су УН биле суочене са више неуспеха, у ходу спознајући бројне недостатке постојеће концепције мисија. Фактор који је утицао на кредибилитет и успех мисија јесте и периодично стављање партикуларних интереса испред интереса међународне заједнице од стране САД. Упркос успонима и падовима у овом процесу, почетак XXI века карактеришу јасна настојања УН да се мировне мисије даље институционализују, богата пракса кодификује, чланице УН у што већој мери укључе у процес формирања и спровођења мисија, као и тежња да мировне мисије, добро планираном и координисаном активношћу бројних регионалних и глобалних актера, елиминишу саме корене сукоба, и допринесу изградњи одрживих друштава. Тренутно стање у свету и улогу УН у савременим околностима можда је најбоље изразио актуелни генерални секретар Гутереш новогодишњом видео-поруком упућеном читавом свету, у којој је прокламовао „црвену узбуну“, нагласивши да је свет у 2017. отишао уназад. Конфликти су се продубили, нове опасности се појавиле, глобалне тензије око нуклеарног оружја највеће су још од хладног рата. Неједнакости у свету се повећавају, а сведоци смо ужасних кршења људских права. Национализам и ксенофобија јачају. Све ове проблеме ми можемо превазићи. Али то можемо учинити само ако смо уједињени. Наша будућност зависи од јединства.

Литература

1. Аврамов, С., (1980). *Међународно јавно право*, Савремена администрација, Београд.
2. Blokker, N., (2000). Is the Authorization Authorized? Powers and Practice of the UN Security Council to Authorize the Use of Force by 'Coalitions of the Able and Willing', *European Journal of International Law*.
3. https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/capstone_eng_0.pdf, доступно 9. 1. 2018.
4. http://www.tuzilastvorz.org.rs/upload/Regulation/Document__sr/2016-05/povelja_un_lat.pdf, доступно 30. 5. 2018.
5. <https://peacekeeping.un.org/en>, доступно 30. 5. 2018.
6. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/monusco>, доступно 30. 5. 2018.
7. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minusca>, доступно 30. 5. 2018.
8. <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unefi.htm>, доступно 30. 5. 2018.
9. http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=58370#.WIVb0Ki_nHIU, доступно 2. 1. 2018.
10. <https://undocs.org/A/55/305>, доступно 30. 5. 2018.
11. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.3808, доступно 30. 5. 2018.
12. <http://www.un-documents.net/a47-277.htm>, доступно 9. 1. 2018.
13. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/untso>, доступно 30. 5. 2018.
14. <https://peacekeeping.un.org/en/where-we-operate>, доступно 30. 5. 2018.
15. <https://peacekeeping.un.org/en/mission/unmogip>, доступно 30. 5. 2018.
16. Крећа, М., (2016). *Међународно јавно право*, ЈП Службени гласник, Београд.
17. Милисављевић, Б., (2007). *Нове мировне мисије Организације Уједињених нација*, ЈП Службени гласник, Београд.
18. Стојановић, З., (2015). *Међународно кривично право*, Правна књига, Београд.
19. Teixeira, P., (2003). *The Security Council at the Dawn of the Twenty-First Century, To What Extent is It Willing and Able to*

Maintain International Peace and Security?, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva.

The UN Peacekeeping Missions: Past, Present and Future

***Abstract:** The topic of the paper is the notion of peacekeeping operations, a product sui generis of the UN, developed in the Cold War era, which gradually evolved, adjusting to the specific circumstances of every single situation. Nevertheless, distinction is usually made between the missions from the Cold War era, and the missions of the new generation. The UN were suddenly faced with new challenges and new types of conflicts all over the world, for which the existing concept of peacekeeping, developed against the background of the Cold War tensions, proved inadequate. During the modernization process of this institution, the UN faced many obstacles. Ultimately, the consolidation of the UN was successful, and the reform process continued, especially with the adoption of the Brahimi report, which laid the solid foundations for the reform of the peacekeeping missions, allowing for coping with all the impediments of the modern world. In that context, the UN adopted a series of measures that substantially solidified this institution and enabled its definitive institutionalization within the UN system. Nevertheless, the potential for further improvements is still very high, so the development of the peacekeeping missions is yet to be undertaken.*

***Key words:** International peace and security, United Nations, Cold War, Reform, Peacekeeping missions.*

Александар СИМОНОВИЋ*

Студент Криминалистичко-полицијског универзитета

ДОИ: 10.5937/bezbednost1803167S

УДК: 343.123.1::343.163:351.74

Прегледни научни рад

Примљен: 24.5.2018. године

Ревизија: 14.9.2018. године

Датум прихватања: 26.12.2018. године

Однос јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази

Апстракт: Како је код нас заступљен тужилачки концепт истраге у оквиру претходног стадијума кривичног процеса, тако долази до битних промена у руковођењу и координацији током прве две фазе овог стадијума. Основна хипотеза овог рада је однос између јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази који је заснован на сарадњи, координацији активности и руководећој улози јавног тужиоца. Проблематици рада се прилази истраживањем у виду анкетања 30 јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца у Републичком јавном тужилаштву, Вишем јавном тужилаштву у Нишу и Основном јавном тужилаштву у Алексинцу. Рад је представљен парцијално тако да се први део односи на правни положај јавног тужиоца у предистражном поступку и истрази, други на правни положај полиције у предистражном поступку и истрази, трећи на међусобни однос јавног тужиоца и полиције, а четврти део рада обухвата резултате емпиријског истраживања на основу којег се може извући закључак да је однос јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази, представљен кроз сарадњу, на задовољавајућем нивоу у коме има простора за јачање сарадње.

Кључне речи: јавни тужилац, полиција, предистражни поступак, истрага, сарадња.

---

* E-mail:simonovic94@hotmail.com

Овом приликом желим да изразим дубоку захвалност на помоћи у изради рада, менторству, проф. др Тањи Кесић, ванредном професору на Криминалистичко-полицијском универзитету у Београду.

Увод

Кривична дела се дешавају сваког дана, било да су она по својим елементима тежа или лакша, дешавају се. Са овим у вези, полиција као државни орган врши две функције. Превентивна функција има за циљ да спречи вршење кривичних дела, но, ако до вршења кривичног дела дође, онда полиција има репресивну функцију. Што се тиче превентивне функције, примарна превенција криминала обухвата активности које имају за циљ јачање заштитних фактора и које су усмерене ка лицима која нису извршила кривично дело и не налазе се у предделиктном стању због утицаја фактора ризика, док секундарна превенција обухвата активности које за циљ имају отклањање или смањивање негативног фактора ризика и јачање заштитних фактора код лица која још увек нису извршила кривично дело али се налазе у тзв. предделиктном стању због утицаја фактора ризика. Најзад, терцијална превенција представља најужу везу између ове две функције с обзиром на то да обухвата активности које имају за циљ отклањање или смањивање негативног утицаја фактора ризика и јачање заштитних фактора код лица која су учинила кривично дело с циљем спречавања поновног извршења кривичног дела и развоја криминалне каријере (Вуковић, 2014:3).

Као што је наведено, примарна и секундарна превенција криминала се односи на потенцијалне учиниоце кривичних дела, дакле лица која нису још увек учинила кривично дело, и јасно је да је однос знатно слабији између полиције и јавног тужиоца јер за одређено превентивно деловање полиције, које је најчешће довољно, она самоиницијативно може предузети више потражних радњи. Јавно тужилаштво као још један државнисамостални орган делује заједно са полицијом у откривању кривичних дела и проналажењу њихових учинилаца. То обухвата предистражни поступак као прву фазу претходног кривичног поступка, док су друге две фазе истрага и оптужење, и главни стадијум кривичног поступка који чине: припремање главног претреса, главни претрес и доношење пресуде. Ипак, акценат у раду је стављен на однос јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази као првој фази претходног стадијума кривичног поступка. Такође, сходно овоме битно је истаћи да се редовни кривични поступак споводи за кривична дела са запређеном казном затвора преко осам годи-

на. Предистрага има карактер неформалног поступка у којој кључне активности предузима јавни тужилац – као руководилац и полиција, а све са сврхом истраживања потенцијалног кривичног догађаја како би јавни тужилац могао да донесе одлуку о покретању кривичног поступка, било покретањем или подношењем непосредне оптужнице. Истрага се покреће наредбом јавног тужиоца, а доноси се пре или непосредно после прве доказне радње коју су предузели јавни тужилац или полиција у предистражном поступку, а најкасније у року од 30 дана од дана када је јавни тужилац обавештен о првој доказној радњи коју је полиција предузела (чл. 296, ст. 1 и 2 ЗКП). Основни циљ истраге је прикупљање доказа и података неопходних за доношење одлуке о подизању оптужнице.

Пасивна улога јавног тужиоца полако пререста у активну у тренутку када долази до вршења кривичног дела, када по самој природи за његово расветљавање нису довољне самоиницијативне потражне радње полиције. Уколико у овој фази предистражног поступка полиција не сакупи довољно доказа да јавни тужилац подигне оптужницу, он ће покренути истрагу. Ако је јавном тужиоцу потребна помоћ полиције (форензичка, аналитичка и др.) или других државних органа у вези са покретањем истраге, они су дужни да му на његов захтев ту помоћ пруже (чл. 298 ЗКП). Сарадња измеђи њих јесте нужна јер једни без других не могу али поставља се питање на каквом је нивоу сарадња, да ли и колико су јавни тужилац и полиција задовољни сарадњом и да ли су законом предвиђене активности благовремене. Пошто је јавни тужилац *dominus litis*, односно „господар парнице“, не поставља се питање ко руководи претходним стадијумом кривичног поступка али се може поставити питање његовог односа и сарадње према полицији. Уколико се са стране посматра расветљена кривична ствар, рекло би се да је однос између двеју страна одличан и да све функционише на савршен начин. Међутим, да ли је то сваки пут баш тако? Како полиција врши две функције, тако је и уско везана сарадњом са јавним тужиоцем и то највише у прве две фазе претходног стадијума кривичног поступка. У првој фази сусрећемо се са полицијом која располаже овлашћењем да самоиницијативно предузме потражне радње када постоји снов сумње да је учињено кривично

дело које се гони по службеној дужности. ЗКП¹ предвиђа две потражне радње које се могу предузети уз одобрење суда на образложени предлог јавног тужиоца – говоримо о прикупљању обавештења од притвореника и прибављању евиденције остварене телефонске комуникације, коришћених базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација. Полиција је дужна да обавести јавног тужиоца о предузетим потражним радњама.

Битно је напоменути да се пре усвајања термина „предистражни поступак“ водила полемика. Према схватању др Тихомира Васиљевића и др Момчила Грубача, преткривични поступак не представља део кривичног поступка и радње ОУП-а описане у чл. 225 ЗКП не представљају кривични поступак јер су то радње и мере управног карактера које се регулишу прописима о вршењу службе унутрашњих послова (Васиљевић, Грубач, 2003:417-418). Са друге стране, једну од дефиниција преткривичног поступка даје и др Станко Бејтовић који сматра да преткривични поступак обухвата законом предвиђену и научно прихватљиву делатност одређених субјеката која се предузима у циљу расветљавања кривичног догађаја све до степена основане сумње и на тај начин омогућава доношење адекватне одлуке о покретању и вођењу кривичног поступка (Бејтовић, 2003; Милошевић et al., 2016).

Доношњем новог, важећег *Закона о кривичном поступку* из 2011. прихваћен је термин „предистражни поступак“, који управо означава фазу претходног поступка. Када се сагледају претходна мишљења, може се констатовати да нема никакве дилеме у погледу чињеница да предистражни поступак формално и практично претходи кривичном поступку, те да не представља његов део, већ да се током овог поступка предузимају радње у складу са законом.

У другом делу који је обухваћен анкетирањем везујемо се за истрагу, односно другу фазу претходног стадијума кривичног поступка. Но, оно што се битно променило у односу на претходну фазу јесте јачање односа између јавног тужиоца и полиције. Карактеристика истраге као факултативне фазе (само у изузетним ситуацијама, јер је истрага обавезна фаза у редовном кривичном поступку) упућује на то да не постоји довољан број доказа како јавни тужилац не би донео наредбу о истрази. Ипак, у великом про-

---

¹Службени гласник Републике Србије, бр.72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013 и 55/2014.

центу кривичних дела ова карактеристика постаје слабо „видљива“ што индиректно указује на не тако добро одрађену предистрагу. Наставак рада ће показати да ли је оправдана сумња јавног тужиоца према полицији, нарочито приликом предузимања доказних радњи, посебно саслушања, или једноставно „господар парнице“ жели да искористи простор и право коју је добио ЗКП-ом невезано за само начело професионалности у поступању полиције.

Правни положај јавног тужиоца у предистрази и истрази

Јавни тужилац је самостални државни орган који гони учињене кривичних и других кажњивих дела и предузима мере за заштиту уставности и законитости, а своју функцију врши на основу *Устава*, закона потврђеног међународног уговора, као и прописа донетог на основу закона (чл. 156 *Устава РС*).² Како би сам међусобни однос између тужилаштва и уређења функционисао на прави начин, њихова се организација заснива на принципу инокосног уређења, начелу хијерархије, начелу деволуције и начелу супституције.

Ако је кривично дело извршено или покушано на подручјима разних судова или на граници тих подручја или је неизвесно на ком је извршено или покушано, надлежан је јавни тужилац на чијем подручју је предузета прва радња провере основа сумње да је неко лице учинило кривично дело (чл. 46 ЗКП). У пракси се дешавају случајеви сукоба надлежности. Сукоб надлежности између јавних тужилаца решава заједички непосредно виши јавни тужилац, док је за сукоб надлежности између јавних тужилаца посебне надлежности или јавног тужиоца посебне надлежности и другог јавног тужиоца, надлежан Републички јавни тужилац (чл. 47 ЗКП). Како се ова начела поштују и не долази до застоја у ситуацијама у пракси то довољно говори да она нису „мртва слова“ на папиру. Још један доказ је и то да чак ненадлежни јавни тужилац предузима одређене радње које не трпе одлагање, а да одмах о томе обавести и надлежног јавног тужиоца. Стварна надлежност јавног тужилаштва одређује се у складу са одредбама закона које важе за утврђивање стварне надлежности суда, осим када законом

---

²Службени гласник Републике Србије, бр. 98/2006.

није другачије одређено (чл. 14 ЗЈТ).³ Месна надлежност јавног тужилаштва одређује се у складу са законом којим се уређују седишта и подручја јавних тужилаштва (чл. 15 ЗЈТ).⁴

Како је доношењем *Законика о кривичном поступку* из 2011. (у даљем тексту: ЗКП/2011) јавни тужилац постао *dominus litis* претходног стадијума кривичног поступка, сва координација и организација полази управо од њега. Полиција има обавезу да обавештава јавног тужиоца о предузетим потражним и доказним радњама, хапшењу учиниоца кривичног дела и другим активностима. Из наведеног се види да полиција може предузети одређене радње сама али мора обавестити јавног тужиоца иако он није иницијатор истих. Дакле, приликом било којег дела расветљавања кривичног дела *dominus litis* мора да зна сваки детаљ, што говори да је закон наметнуо нужану корелацију ова два државна органа. Јавни тужилац као странка са функцијом оптужбе располаже одговарајућим законским овлашћењима почевши од предистражног поступка, па до правоснажног окончања кривичног дела.

Поступање јавног тужиоца карактеришу одређена начела, и то: начело официјелности, начело легалитета, начело самосталности, опортунитета и мутабилитета⁵ (Грубач, 2006:143). С обзиром на то да је овај државни орган самосталан, важно је и напоменути да се суштина начела самосталности огледа у правилу да су јавни тужилац и заменик јавног тужиоца самостални у вршењу своје функције, као и да има дужност да очува поверење. У питању је тзв. функционална независност (Грубач, 2006:147). Како члан 7 ЗКП везује покретање кривичног поступка за тачно одређене акте или поступања органа поступка, јасно се види да су од самог почетка предистражног поступка јавни тужилац и полиција упућени на међусобну сарадњу са нагласком на то да је јавни тужилац руководилац исте (Бошковић, Кесић, 2015:18). Активности које се предузимају у овој фази поступка своде се на предузимање потражних радњи, изузетно на предузимање доказних радњи,

³Закон о јавном тужилаштву, Службени гласник Републике Србије, бр. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 – др. закон, 101/2011, 38/2012 – одлука УС, 121/2012, 101/2013, 111/2014 – одлука УС, 117/201, 106/2015 и 63/2016 – одлука УС.

⁴Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2013.

⁵Начело мутабилитета је право јавног тужиоца да располаже тужбом у већ покренутом кривичном поступку.

спровођење мера којима се обезбеђује присуство осумњиченог и подношење кривичне пријаве. Јавни тужилац у предистрази може преузети било коју радњу од полиције која је исту преузела самоиницијативно. Битно је истаћи да јавни тужилац може послати образложени предлог судији за претходни поступак како би он одобрио прикупљање обавештења од притвореника, такође, иницијативом јавног тужиоца у овој фази и одобрењем суда може се предузети и прибављање евиденције остварене телефонске комуникације, коришћење базних станица и лоцирање места са којег се обавља комуникација.

Сврха предистражног поступка, а самим тим и јавног тужиоца као руководиоца, јесте истраживање потенцијалног кривичног догађаја до степена сумње који јавном тужиоцу омогућава доношење одлуке о формалном покретању или непокретању истраге (Бејтановић, 2014:51). Односно, на основу поднете кривичне пријаве јавни тужилац може донети једну од следећих одлука: прво – може одбацити кривичну пријаву, друго – може покренути истрагу доношењем наредбе о спровођењу истраге или евентуално непосредно поднети одговарајући оптужни акт, и треће – може прикупити потребна допунска обавештења. Дакле, онда када не дође до доношења наредбе о покретању истраге а дође до подизања оптужнице говоримо о непосредној оптужници.⁶

С друге стране улога јавног тужиоца се наставља и у истрази која је друга фаза претходног поступка која се покреће наредбом надлежног јавног тужиоца(чл. 295, ст. 1 ЗКП),⁷ а доноси непосредно после прве доказне радње коју су предузели јавни тужилац или полиција у предистражном поступку, а најкасније у року од 30 дана од када је јавни тужилац обавештен о првој доказној радњи коју је полиција предузела. За кривична дела за која се гони по службеној дужности јавни тужилац је надлежан да:

- руководи предистражним поступком;
- одлучује о непредузимању или одлагању кривичног гоњења;

⁶Истрага може изостати у случају да прикупљени подаци о кривичном делу и учиниоцу пружају довољно основа за оптужење. (чл. 331, ст. 5 ЗКП).

⁷Више о томе: Бошковић, А., (2010). *Тужилачко- полицијски концепт истраге и ефикасност кривичног поступка* (докторска дисертација), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.

- спроводи истрагу;
- закључи споразум о признању кривичног дела и споразум о сведочењу са окривљеним сарадником, односно осуђеним сарадником;
- подиже и заступа оптужбу оред надлежним органом;
- одустане од оптужбе;
- изјављује жалбе против неправоснажности судских одлука, подноси ванредне правне лекове против правоснажних судских одлука и предузима друге радње када је то одређено ЗКП-ом;
- подноси ванредне правне лекове против правоснажних судских одлука и
- предузима друге радње када је то одређено ЗКП-ом (члан 43 ЗКП).

По наредби Републичког јавног тужилаштва и тужилаштва посебне надлежности може бити предузета и посебна доказна радња – контролисана испорука. Наглашавање рока о обавештавању јавног тужиоца од стране полиције је прва радња која у пракси представља почетак сарадње између ова два државна органа на расветљавању кривичног дела. Битно је напоменути дасе као једна од посебних категорија издвајају малолетници. Јавни тужилац је једини овлашћени тужилац у поступку према малолетницима кога веже начело легалитета, а које је директна последица примене начела официјелности, с обзиром на то да означава дужност јавног тужиоца да предузме кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности (Bayer, 1982:158).⁸ У супротности са начелом легалитета је начело опортунитета. Суштина начела је непредузимање кривичног гоњења уколико је то сврсисходно и поред постојања доказа. Јавни тужилац ово начело може применити према пунолетним и малолетним учиниоцима. Када су у питању малолетници, примена опортунитета је такође могућа у два случаја. Први се односи на кривично дело са запређеном казном затвора до пет година или новчаном казном када јавни тужилац налази за целисходно да се зарад објективних или субјективних околности малолетника не

---

⁸Поједини процесуалисти примену овог начела везују не само за покретање кривичног поступка, већ и за вршење кривичног прогона у току поступка.

води поступак. Други случај се односи на ситуацију када се малолетник већ налази на извршавању неке кривичне санкције, а јавни тужилац не захтева покретање кривичног поступка за друго кривично дело јер с обзиром на тежину тог кривичног дела и казну, односно васпитну меру која се извршава не би имало сврхе (чл. 58 *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*). Приликом одлучивања о примени опортунитета у поступку према малолетницима јавни тужилац даје примат субјективним чињеницама и то 90%, док су преосталих 10% на страни објективних чињеница (Симоновић, 2017:548). Специфична ситуација када јавни тужилац учествује у поступку према малолетницима на основу одлуке већа за малолетнике непосредно вишег суда дешава се врло ретко, али онда када се деси суд оправдава следећим разлозима: начело легалитета, доказивање у поступку, мишљење центара за социјални рад и тежина дела (Симоновић, 2017:548).

Правни положај полиције у предистрази и истрази

С обзиром на то да се проблематика овог рада односи на претходни стадијум кривичног поступка, полицију као субјекта можемо сагледа у предистрази и истрази. Како смо навели разлике између ове две фазе, окренућемо се самом деловању полиције у свакој од њих појединачно.

Да би полиција могла оствари прописане дужности, у складу са одредбама ЗКП (чл. 286, ст. 2) овлашћена је да предузима следеће потражне радње:

- да тражи потребна обавештења од грађана;
- да изврши потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага;
- да за неопходно потребно време, а најдуже осам часова, ограничи кретање на одређеном простору;
- да предузме потребне мере у вези са утврђивањем истовестности лица и предмета;
- да распише потрагу за лицима и стварима за којима се трага;

- да уз присуство одговорног лица прегледа одређене објекте и просторије државних органа, предузећа, радњи и других правних лица;
- да оствари увид у њихову документацију и да је по потреби привремено одузме;
- да предузме друге потребне мере и радње.

Када су у питању доказне радње у предистражном поступку, полицији је омогућено да самоиницијативно може:

- да саслуша осумњиченог, уколико јој јавни тужилац то повери, чији ће исказ, ако је прибављен у присуству браниоца и ако је само саслушање спроведено по одредбама за саслушање окривљеног, моћи да се користи као доказ у кривичном поступку;
- да одреди потребна вештачења (осим вештачења леша и ексхумације) за сва кривична дела, с тим што треба нагласити да полиција не може саслушати лице у својству вештака;
- да предузме увиђај, независно од тежине кривичног дела;
- да одреди реконструкцију догађаја за сва кривична дела;
- да привремено одузме предмете који се имају одузети по одредбама *Кривичног законика* или који могу послужити као доказ у кривичном поступку;
- да уђе у туђ стан или друге просторије и, по потреби, изврши претресање ако су испуњени *Законом* прописани услови;
- да прибави исправе из домена своје надлежности које могу имати карактер јавних или приватних исправа и које се могу презентовати као доказ у кривичном поступку под претпоставком да су аутентичне.

Што се тиче стручне помоћи јавном тужиоцу, она се најчешће огледа у виду форензичке и аналитичке помоћи полиције али и свих осталих видова који му могу затребати. Полиција мора да обавести јавног тужиоца о предузимању радње у овој фази кривичног поступка исто као што га обавештава и у првој фази кривичног поступка.

Циљ свих наведених радњи које предузима полиција у координацији са јавним тужиоцем јесте управо да се дође до оправдане сумње како би се после потврђивања оптужнице завршило са

првим стадијумом. Тада долази до руководеће улоге суда у главном стадијуму кривичног поступка. До сада изнете радње полиције које се могу спровести у овој фази јасно указују на то да су се напори у погледу што већег броја предузимања самоиницијативних потражни радњи исплатили јер ЗКП, као и претходни, прописује само две радње које се не могу самоиницијативно предузети. Такође, дошло је и до измена *Закона о полицији* (у даљем тексту: ЗОП), те су сада одређена овлашћења спојена у једно а друга пак додата. Наиме, ЗОП⁹ предвиђа 13 полицијских мера и радњи где као нове издвајамо криминалистичко-форензичку регистрацију, узимање других узорака и криминалистичко-форензичко вештачење и анализе. Када је реч о полицијским овлашћењима, *Закон о полицији* набраја укупно 16, где се као новаиздвајају: пријем нађених ствари, провера заставе, гоњење, заустављање, задржавање и спровођење пловила; утврђивање присуства алкохола и/или психоактивних супстанци; вршење безбедносних провера. Поред овога, још једна новина на коју указује ЗОП јесте примена два нова средства принуде: распршивач са надражујућим средством и електромагнетна средстава. С обзиром да смо се у претходном делу осврнули на начела јавног тужиоца, налазимо за сходно да у овом делу издвојимо полицијску оперативну независност која је од великог значаја за ову фазу али и сам стадијум кривичног поступка у циљу подизања степена сумње. Наиме, оперативна независност полиције не само да се претпоставља и да представља национални и међународни стандард рада полиције, већ је један од основних услова за остваривање владавине права у демократском друштву. *Устав Републике Србије* прописује да је државна управа самостална, везана *Уставом* и законом, и за свој рад одговорна је Влади, па то важи и за полицију као део државне управе, односно извршне власти (Никач, Лештанин, 2017:226). Од великог је значаја напоменути да ово начело значи забрану политичког и било каквог другог утицаја на полицију приликом обављања послова из њене надлежности, већ се у свом раду полиција руководи већ изнетим начелима у која се убрајају и начела законитости, стручности, објективности, јавности, непристрасности. Полиција у предистражном и истражном поступку примењује полицијска овлашће-

⁹*Закон о полицији*, Службени гласник Републике Србије, бр. 6/2016 и 24/2018.

ња утврђена ЗКП-ом и поступа по налогу и захтевима јавног тужиоца и суда (члан 18, став 1 ЗОП-а).

Како се претходни стадијум одвија, тако и прва фаза прераста у другу, тј. истрагу. Дакле, ово је једна од најважнијих фаза у првом стадијуму јер од ове фазе зависи судбина кривичног поступка. Како у Републици Србији не постоји полицијска истрага где би полиција самостално водила истрагу, јасно је да на основу ЗКП/2011 према тужилачком концепту истрагу води јавни тужилац. Битна карактеристика јесте да се ова фаза води на нивоу основа сумње као и предистражни поступак. Јавни тужилац који наређује истрагу је и спроводи јер је он руководиоца исте. Остваривање циљева истраге је његова обавеза а полицију укључује колико је потребно. Јавни тужилац одређује стратегију истраге, врсте, редослед и начин предузимање доказних радњи, као и субјекта који ће му у томе помагати (Илић, Бановић, 2013:114). Наравно, у огромном делу то је полиција. На основу тумачења законске одредбе може се рећи да полиција може извести све доказне радње уколико јој то повери јавни тужилац. У истраживању овог рада видећемо да ли се дешава у пракси да испитивање сведока буде препуштено полицији од стране јавног тужиоца или се то не дешава из одређених разлога. Према мишљењу проф. др Тање Кесић, проф. др Милана Милошевића и проф. др Александра Бошковића, јавни тужилац не би требало да у истрази полицији повери испитивање сведока. Они овај став образлажу тиме да таква могућност не постоји ни у предистражном поступку, а са друге стране, истрага би требало да представља фазу у којој је тежиште прикупљања доказа и где треба да јавни тужилац буде господар парнице. Дакле, по њима ово овлашћење би требало тумачити рестриктивно.

Однос између јавног тужиоца и полиције у предистрази и истрази

Гледано из угла јавног тужиоца долази се до тога да је за полицију веома важна одредба која прописује да је јавни тужилац руководиоца предистражног поступка (чл. 43. ст. 2, т. 1 ЗКП) (Милошевић et al., 2016:197). Дакле, јавни тужилац је државни орган који доноси одлуке од стратешког значаја, а све у крајњем циљу – решавања одређене кривичне ствари. Битно је нагласити да чак и када полиција самоиницијативно предузима неку од потражних

радњи у првој фази претходног стадијума кривичног поступка, она би требало одмах да обавести јавног тужиоца, а уколико то не уради, тада има рок за то 24 часа. Он непосредно управља, односно оперативно одлучује о радњама које се предузимају у предистражном поступку али и у истрази. Међутим, неизоставни орган током предузимања ових радњи је полиција. Неминовна сарадња ова два државана органа од којих је један јавни тужилац не мора да нужно значи и добру, благовремену сарадњу. Но, о томе какав је однос говори сам ток предистраге, односно истраге.

Истрага као део претходног стадијума кривичног поступка не мора да указује на то да је однос између ова два органа баш најбољи самим њеним покретањем што би корелативно било повезано са тим да добар рад, пре свега квалитет и квантитет прикупљених доказа, полиције и тужилаштва може довести до подизања непосредне оптужнице. Циљ законодавца је био да скрати трајање предистраге у корист истраге. Дакле, констатује се да је истрага правило, а непосредна оптужница изузетак. Наиме, однос између њих може бити одличан али сама природа кривичног дела указује на то да се до неких доказа мора доћи доказним радњама које са собом носи истрага. Новим ЗКП-ом долази се до активније улоге јавног тужиоца него што је то било раније, дакле, он постаје најактивнији, најоптерећенији али и најодговорнији орган кривичног гоњења. Како би се претходно наведено остварило, ЗКП је прописао да је јавни тужилац овлашћен да изда обавезујуће налоге по којима је полиција дужна да поступи. Јавни тужилац може наложити полицији да се ангажује у одређеном правцу или да предузме одређене конкретне радње (Илић et al., 2013:658). Дакле, из наведеног произлази да јавни тужилац, поред налагања одређених радњи, може наложити и начин на који те радње треба да се изведу. Овде се увиђа да у зависности од квалитета сарадње он може, а и не мора да наложи начин спровођења конкретне радње. Према члану 286, ставу 4 ЗКП-а полиција је дужна да у року од 24 часа обавести јавног тужиоца о предузимању неке од потражних радњи, док је за предузимање доказних радњи дужна да то уради без одлагања (чл. 287, ст. 1 ЗКП). Поред тога, полиција је у обавези да састави извештај о допуни кривичне пријаве уколико дође до нових доказа, чињеница или трагова кривичног дела. Такође је у обавези да подноси кривичне пријаве јавном тужиоцу, као и да спроведе ухапшено лице које једино може саслушати јавни тужи-

лац. Ова два наведена члана ЗКП-а су знатно поправила однос између полиције и јавног тужиоца јер, примераради, према ЗКП/2001. полиција би предузимала све потребне потражне радње па би тек након прикупљених доказа обавестила јавног тужиоца и то на крају предистражног поступка.

Како ЗКП уређује однос ова два државна органа тако да се не може свести на слободну вољу поступања полиције, јер уколико не поступи по захтеву јавног тужиоца он ће обавестити старешину који руководи органом, а по потреби може обавестити и надлежног министра, Владу или надлежно радно тело Народне скупштине.

Дакле, јавни тужилац може само да иницира покретање дисциплиноског поступка али га не покреће непосредно. У случају да и поред тога не дође до покретања дисциплиноског поступка, јавни тужилац може обавестити његовог непосредног старешину, министра, Владу или надлежно радно скупштинско тело (Шкулић, 2007:203). Ипак, упркос оваквој одредби ЗКП-а, јавни тужилац нема фактичку контролу над полицијом јер она одговара свом старешини. Такође, битно је напоменути да постоје залагања да се Управа криминалистичке полиције измести у Министарство правде како би јавни тужилац и фактички утицао на рад и напредовање полицијских службеника.

Резултати спроведеног истраживања о односу јавног тужиоца и полиције у предистрази и истрази

Истраживање је обухватило анкетирање 30 јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца, и то у: Републичком јавном тужилаштву, Вишем јавном тужилаштву у Нишу и Основном јавном тужилаштву у Алексинцу.¹⁰ Питања која су постављена односе се на однос између јавног тужиоца и полиције, и има их 12.¹¹ Поређана су тако да прожимају предистражни поступак али и истрагу у претходном стадијуму кривичног поступка. Дакле, почевши од потражних радњи видећемо да ли су подношене притужбе од

---

¹⁰Емпиријско истраживање које је спроведено од 25. 8. 2017. до 10. 10. 2017.

¹¹Питања представљају део ширег истраживања под називом *Активност јавног тужиоца као dominus litis-а у претходном стадијуму кривичног поступка*, спроведеног у Републици Србији 2017. године.

стране грађана због поступања полиције или јавног тужиоца приликом прикупљања обавештења.

Како предистражни поступак наредбом *dominus litis*-а прелази у истрагу, требало би да и сам јавни тужилац буде активнији. Но, како све почиње увиђајем поставља се питање за која кривична дела јавни тужилац присуствује увиђају. Однос ова два државна органа може се огледати и кроз разлоге за одустанак од кривичног гоњења, наравно, ако на исти може да утиче полиција својим квалитетом рада. ЗКП као једну од мера ограничења права на слободу прописује и задржавањем осумњиченог. Ипак, неизвесно је да ли се то у пракси дешава често или ретко, као и који су разлози за доношење таквог решења. Саслушање осумњиченог као једна од општих доказних радњи је јако битно за сам однос јавног тужиоца и полиције јер може да представи сваку сумњу у рад полиције у виду недостатка уколико јавни тужилац ипак одлучи да сам спроведе ову доказну радњу. Са друге стране, уколико се ипак определи да саслушање осумњиченог повери полицији, то може представљати рационализацију активности јавног тужиоца. На крају истраживања видећемо како анкетирани тужиоци и заменици тужилаца оцењују сарадњу између њих и полиције како у предистражном поступку, тако и у истрази.

Однос јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази

Ред. бр.	Питања	Понуђени одговори	Одговори
1	Колико често јавни тужилац захтева од полиције да потражи окривљеног и обавести га о његовој адреси?	а) веома често; б) често; в) ретко; г) веома ретко; д) не знам	а-15 б-4 в-6 г-5
2	Да ли су подношене притужбе од стране грађана због поступања полиције/јавног тужиоца приликом прикупљања обавештења?	а) да; б) не; в) не знам	а-30
3	Који су најчешћи разлози за одбацавање кривичне пријаве поднете од стране полиције?	а) пријављено дело није кривично дело које се гони по службеној дужности; б) је наступила застарелост или је дело обухваћено аменстијом или помиловањем или постоје друге околности које трајно искључују гоњење; в) не постоје основи сумње да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности	в-30
4	За која кривична дела заменик јавног тужиоца присуствује увиђају?	а) за сва кривична дела; б) само у случајевима тежих кривичних дела	б-30
5	Да ли полиција благовремено испуњава захтеве јавног тужиоца?	а) да; б) не; в) не знам	а-23 б-7

Слика 1 – Табеларни резултати анкете

6	Који су најчешћи разлози за доношење одлуке о одустанку кривичног гоњења?	Недостатак доказа за утврђивање потребног нивоа сумње, недостатак доказа, смрт окривљеног	
7	Колико често јавни тужилац поверава доношење решења о задржавању осумњиченог полицији?	а) редовно; б) веома често; в) често; г) ретко; д) веома ретко; ђ) не знам	г-15 в-11 б-4
8	Који су разлози за поверавање доношења решења о задржавању осумњиченог полицији?	Хитност, ефикасност, избегавање формалности, брзина поступања, тежина дела, могуће бекство, извесност понављања кривичног дела	
9	Колико често јавни тужилац поверава саслушање осумњиченог полицији?	а) увек; б) веома често; в) често; г) ретко; д) веома ретко; ђ) не знам	г-18 в-12
10	Која чињеница опредељује одлуку јавног тужиоца да саслушање осумњиченог повери полицији?	а) ефикасност поступања; б) велики број обавеза јт; в) недовољни кадровски капацитет јт; г) само за лакша кривична дела; д) др.разлози	а-18 б-9 г-3
11	Како бисте оценили сарадњу јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку?	а) веома задовољавајућа; б) задовољавајућа; в) незадовољавајућа; г) веома незадовољавајућа; г) немам став	а-23 б-7
12	Како бисте оценили сарадњу јавног тужиоца и полиције у истрази?	а) веома задовољавајућа; б) задовољавајући; в) незадовољавајућа; г) веома незадовољавајућа; г) немам став	а-18 б-12

Слика 2 – Табеларни резултати анкете

Добијени резултати на самом почетку говоре о интересовању јавног тужиоца да као руководица у предистрази своју активну улогу искористи тако што ће захтевати од полиције да потражи окривљеног и обавести га о његовој адреси, дакле, да, ово се дешава и то често. Ових 50% који иду у корист проналаска и провере адресе окривљеног јесу позитивне назнаке о добром односу између ова два државна органа. Но, поред тога исто тако, чак 100% одговора свих анкетираних говори о томе да је било поднесених притужби на сам рад полиције, односно јавног тужиоца или његовог заменика. Дакле, једним делом овај одговор нам указује да полиција испуњава своје обавезе од стране руководиоца, што не мо-

же никако бити негативна ствар у њиховом односу. Међутим, оно што може бити негативно код овог резултата јесу притужбе којих је било, дакле, проблем не лежи у самом обављању обавеза већ у начину на који се оне обављају. Начелно, сарадња је одлична али се закључује да хоризонтално специјализовање, тј. једним делом и интерперсонална комуникација може да буде боља како би се овај проценат у будућности смањило. Овде не говоримо само о полицији већ и о јавном тужиоцу као активном органу у претходном стадијуму кривичног поступка. Када смо већ споменули његову улогу у овом стадијуму битно је навести да се из истраживања може рећи да она ипак и није толико активна како се то чини самим читањем ЗКП-а, јер види се да ће јавни тужилац или његов заменик присуствовати увиђају само за тежа кривична дела, што је по природи ствари оправдано али оставља место за питање пренатрпаности рада јавних тужилаца.

Сама кривична пријава нема одређену форму када њу саставља физичко лице, али када је реч о полицији као подносиоцу, предвиђа се низ карактеристика које она мора да садржи. Након овог истраживања јасно се указује да полиција уме да успешно категоризује која се кажњива дела гоне по службеној дужности а која не, као и то да ли је наступила застерелост или су настале друге околности које трајно искључују гоњење по члану 284, ст. 1, т. 2 ЗКП-а. Проблем се огледа у чињеници да сви одговори, 100%, упућују на то да полиција слабије процењује ниво сумње који је потребан да би се одређено кривично дело гонило по службеној дужности. Наравно, мисли се на најнижи степен сумње – основи, тј. скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела. Ова полицијска осилација не значи да однос између јавног тужиоца и њих слаби, напротив, чак 75% одговора указује да полиција благовремено испуњава захтеве јавног тужиоца, док за осталих 25% ЗКП-а, као што је већ изнето, даје право на посредно иницирање дисциплинског поступка уколико јавни тужилац сматра то нужним. Далјим анализирањем резултата, имајући на уму главни задатак предистражног поступка и истраге, увиђа се да је недостатак доказа (80%) један од узрока који између ова два органа представља својеврсну кочницу чије је једино решење још боља сарадња.

На добар однос такође указује и чињеница да чак у 50% случајева јавни тужилац редовно поверава доношење решења о

задржавању осумњиченог полицији, а да као разлоге за то наводи хитност и ефикасност поступка, тежину дела, могуће бекство...

Када је у питању једна од битних општих доказних радњи, саслушање осумњиченог, мишљења и поступања су готово подједнака, 40% одговара да често то препушта полицији, док 60% то чини ретко. С једне стране још један доказ праве сарадње, а са друге један мотив више да се стално ради на побољшању исте како би се и овај део поправио. Ипак, те одлуке су искључиво у надлежности *dominus litis*-а и зависе од конкретног кривичног дела. Некада се он ослања на своје искуство а некада то препушта полицији. Када се саслушање препушта полицији најчешћи разлози за то јесу хитност и ефикасност поступка, као и велики број обавеза јавног тужиоца. На самом крају резултата истраживања истиче се да је сарадња између јавног тужиоца и полиције задовољавајућа у предистражном поступку—однос: 75% веома задовољавајућа према 25% задовољавајућа. У истрази је однос 60% веома задовољавајући, 40% задовољавајући. Дакле, према наведеном може се констатовати да је квалитет и квантитет сарадње у предистражном поступку бољи него у истрази, што даље упућује да би овај однос у истрази требало унапредити.

Закључак

Из свега наведеног долази се до закључка да је јавни тужилац оправдао своју активну улогу у погледу руковођења претходним стадијумом кривичног поступка како у предистражном, тако и у истражном поступку. Однос између јавног тужиоца и полиције се разликује по интензитету, те се тако јасно види разлика у преласку између предистражног поступка и истраге. Наиме, полиција се труди да поступањем по наредбама јавног тужиоца оправда своју улогу државног органа у проналажењу доказа; исто тако она се приказује и кроз благовремена обавештавања јавног тужиоца о свим предузетим радњама, било да је у питању истрага или предистражни поступак. Јавни тужилац признаје полицији професионалност и стручност и тиме што не излази за сва кривична дела на увиђаје, чиме однос између њих по интензитету може само да јача. Део на који јавни тужилац указује да би могао да представља евентуално спорији ток кривичног поступка јесте прибављање доказа јер и сам квалитет сарадње у фази истраге опада у односу на

предистражни поступак. Са друге стране, као један од разлога издваја се хитност поступка, тј. да је полиција та која помаже и убрзава ток кривичног поступка у делу када јавни тужилац поверава доношења решења о задржавању осумњиченог. На добру сарадњу указује и чињеница да ће јавни тужилац у великом проценту управо полицији поверити извођење још једне опште доказне радње – саслушања осумњиченог, што недвосмислено ојачава њихов однос. Такође, кристалише се и незадовољавајућа контрола јавног тужиоца над полицијом у погледу дисциплинске одговорности с обзиром на то да УКП не припада Министарству правде. Најзад, било да је у питању предистрага или истрага јавни тужилац је задовољан како полиција поступа на свим нивоима указујући на то да увек има места бољој сарадњи, али исто тако и да је, узимајући тежину предистражног поступка и истраге, тренутни однос на високом нову.

Литература

1. Алексић, Ж., Шкулић, М., (2011). *Криминалистика*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
2. Бановић, В., (2013). *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд.
3. Бејтановић, С., (2014). *Кривично процесно право (3. измењено и допуњено изд.)*, ЈП Службени гласник, Београд.
4. Бошковић, А., (2010). *Тужилачко-полицијски концепт истраге и ефикасност кривичног поступка* (докторска дисертација), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац.
5. Бошковић, А., Кесић, Т., (2015). *Кривично процесно право*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
6. Бејтовић, С., (2003). *Кривично процесно право*, Савремена администрација, Београд.
7. Васиљевић, Т., Грубач, М., (2003). *Коментар Закона о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд.
8. Вуковић, С., (2014). *Превенција криминала*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
9. Грубач, М., (2006). *Кривично процесно право*, Правни факултет Универзитета Унион и Службени гласник, Београд.
10. Илић, Г., Бановић, Б., (2013). *Полиција и нова решења у Законику о кривичном поступку*, у: *Нова решења у казненом закону*

- нодавству Србије и њихова практична примена, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Интермекс, Златибор – Београд.
11. Илић, Г., Мајић, М., Бењански, С., Трешњев, А., (2013). *Коментар Закона о кривичном поступку: Према Закону из 2011. године са изменама и допунама од 22. маја 2013. године* (3. измењено и допуњено издање итд.), Службени гласник, Београд.
  12. Кесић, Т., (2014). *Међународни стандарди поступања полиције у кривичним стварима*, Криминалистичко-полицијска академија.
  13. Кесић, Т., Чворовић, Д., (2011). *Полиција као субјект тужилачког коценпта истраге према радној верзији Закона о кривичном поступку из 2010. године*, у: Нова решења у кривичном процесном законодавству – теоретски и практични аспекти: зборник радова, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Интермекс, Београд.
  14. Лазин, Ђ., (1995). *Посебни и помоћни кривични поступак*, Култура, Београд.
  15. Милошевић, М., Кесић, Т., Бошковић, А., (2016). *Полиција у кривичном поступку*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
  16. Никач, Ж., Лештанин, Б., (2017). *Критички осврт на Закон о полицији*, у: Зборник радова: Култура полиса, бр. 32, Београд, стр. 226.
  17. Симоновић, А., (2017). *Активност јавног тужиоца као dominus litis-a у претходном стадијуму кривичног поступка*, у: Зборник радова: Студенти у сусрет науци, бр. 10, Бања Лука, стр. 536-550.
  18. Симоновић, Б., (2004). *Криминалистика*, Правни факултет, Крагујевац.
  19. Шкулић, М., (2007). *Коментар Закона о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд.

Relationship between Public Prosecution and Police during the Pre-investigation Procedures and Investigation

***Abstract:** The introduction of prosecutor's investigation in the pre-investigation stage has led to management and coordination changes in first two phases of this stage. These important changes affect the public prosecution, as well as the police. The relationship between public prosecutor and police is the hypothesis of this paper. This research was conducted by interviewing 30 public prosecutors and public prosecutor assistants in the State public prosecution office, Higher public prosecution office in Nis, and District public prosecution office in Aleksinac. This paper is divided in three parts, the first part is about the role of the prosecutor, the second is about the role of police, and the third is about their relationship based on facts gathered during the research phase. Each of the parts contains search actions as part of pre-investigation, as well as general proving actions as part of investigation from the points of view of both prosecution and police.*

***Key words:** public prosecutor, police, pre-investigation, investigation, cooperation.*

Радови објављени у часопису „Безбедност“ у 2018. години

Оригинални научни радови

1. Проф. др Саша Мијалковић (2018). Безбедносно проверавање лица – нови стандарди националног система безбедности Републике Србије, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
2. Проф. др Дане Субошић, проф. др Обрад Стевановић (2018). Могућности и ограничења процене општег ризика од насиља у породици применом матрица вероватноћа и последица, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
3. Др Горан Јованић, МА Вера Петровић (2018). Процена ризика рецидивизма код осуђених на затворску казну, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
4. Проф. др Миливој Допсај, доц. др Горан Пребег, доц. др Антон Кос (2018). Максимална сила стиска шаке у функцији прецизности и тачности гађања из службеног пиштоља ЦЗ 99: Генерички модели, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
5. Доц. др Владимир М. Цветковић (2018). Перцепција јавности о припремљености за биосферске катастрофе изазване епидемијама: импликације на процес управљања ризицима, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.

Прегледни научни радови

1. Др Младен Јеличић (2018). Прекршајна правна функција полиције, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
2. Ivan Joksic, PhD (2018). Утврђивање правне одговорности код нежељеног исхода у лечењу (лекарска грешка), *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
3. Марина Филиповић (2018). Еколошко образовање у функцији про-еколошког понашања, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
4. Марко Крстић (2018). Тероризам „Lone Wolf“, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
5. Др Светлана Ристовић (2018). Реформа полиције заснована на стратешким основама Осврт на Предлог Стратегије развоја Министарства унутрашњих послова 2018-2023, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
6. Стеван Караћ (2018). Спор Републике Србије и Републике Хрватске око дела апроксимативне државне границе на реци Дунав, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.

7. Марија Вићић (2018). Уговори закључени у оквиру Париског клуба поверилаца, *Безбедност*, год. 60, бр. 1.
8. Бранко Лештанин, проф. др Жељко Никач (2018). Анализа карактеристичних новела у Закону о полицији – критички осврт, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
9. Др Драгана Петровић (2018). О узроцима бомбашког тероризма – екстремна гледишта, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
10. Др Раде Богојевић, доц. др Сениша Достих (2018). Злоупотреба путних исправа – упоредна анализа казних одредби у Србији и Хрватској, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
11. Доц. др Жаклина Спалевић, проф. др Косана Вићентијевић (2018). Правни и рачуноводствени изазови детекције превара у примени електронских фактура, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
12. Др Драган Обрадовић (2018). Улога полиције у поступцима због казних дела које су учинили возачи са пробном возачком дозволом, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
13. Др Драгиша Станишић (2018). Модели организовања односа с јавношћу у полицијским агенцијама у Босни и Херцеговини и државама окружења, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
14. Милан Мацура (2018). *Crimen laesae maiestatis* – ембрион савременог концепта велеиздаје, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
15. Милош Томић (2018). Криминализација државе као последица процеса глобализације, *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
16. Проф. др Звонимир Ивановић (2018). *In memoriam* Владимир Урошевић (1979-2018), *Безбедност*, год. 60, бр. 2.
17. Проф. др Радосав Рисимовић, проф. др Александар Бошковић (2018). Неовлашћено стављање у промет опојних дрога злоупотребом интернета, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
18. Доц. др Ивана П. Бодрожич (2018.) Инкриминисање ратовања у иностранству – аргументи *pro et contra*, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
19. Др Катарина Радојковић Илић (2018). Значај учења страног језика за стручно усавшавање и професионално напредовање припадника полиције, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
20. Др Станимир Живановић, проф. др Новица Сталетовић, проф. др Драган Млађан (2018). Елементи од значаја за процену угрожености људи од ефеката пожара на отвореном и посебно шумском простору, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
21. Доц. др Саша М. Марковић, (2018). Полицијска стратегија у борби против насиља у породици – основна криминалистичко-стратешка усмерења у Републици Србији, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
22. Проф. Симон Слокан (2018). Забрана учествовања у спортским догађајима и прекид путовања - полицијска овлашћења у Републици

- Словенији као средства за смањење насиља на спортским догађајима, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
23. Илија Рацић (2018). Значај аналитичких организационих јединица Сектора за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије у примени полицијско-обавештајног модела, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
24. Лав Димовић (2018). Мировне мисије Уједињених нација: прошлост, садашњост и будућност, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.
25. Александар Симоновић (2018). Однос јавног тужиоца и полиције у предистражном поступку и истрази, *Безбедност*, год. 60, бр. 3.

Рецензенти објављених радова у 2018. години

1. Доц. др Божидар Оташевић, МУП
2. Доц. др Сениша Достић, МУП
3. Доц. др Славиша Крстић, МУП
4. Доц. др Дарко Марковић, МУП
5. Доц. др Владимир Шебек, МУП
6. Др Жељко Нинчић, МУП
7. Др Тијана Шурлан, Уставни суд
8. Доц. др Миле Шикман, начелник Управе за полицијско образовање Министарства унутрашњих послова Републике Српске,
9. Александар Фалаџић, руководилац Одељења за истраге и подршку сведоцима Тужилаштва Босне и Херцеговине и професор Правног факултета, Универзитета за пословне студије Бања Лука
10. Доц. др Реља Жељски, Академија за националну безбедност, Београд
11. Проф. др Гордана Гасми, Институт за упоредно право Београд
12. Др Наташа Мрвић Петровић, Институт за упоредно право у Београду
13. Др Љепосава Илијић, научни сарадник, Институт за криминолошка и социолошка истраживања
14. Проф. др Бојан Милисављевић, Правни факултет Универзитета у Београду
15. Др Владимир Вулетић, Правни факултет, Универзитет у Београду
16. Др Драгутин Аврамовић, Правни факултет, Универзитет у Новом Саду
17. Доц. др Милан Палевић, Правни факултет, Универзитет у Крагујевцу
18. Проф. Зоран Павловић, редовни професор Правног факултета, Универзитета Привредна академија Нови Сад
19. Доц. др Антон Умек, Факултет за електротехнику, Универзитет у Љубљани
20. Проф. др Милан Благојевић, Факултет заштите на раду у Нишу, Универзитет у Нишу
21. Проф. др Станимир Костадинов, Шумарски факултет, Универзитет у Београду
22. Доц. др Младен Милошевић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду
23. Доц. др Владимир М. Цветковић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду
24. Др Владимир Јаковљевић, Факултет безбедности, Универзитет у Београду
25. Ненад Путник, Факултет безбедности, Универзитет у Београду
26. Доц. др Љиљана Ђурић, Филолошки факултет, Универзитет у Београду

27. Проф. др Милан Милошевић, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион-Никола Тесла“ у Београду
28. Проф. др Драгољуб Секуловић, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион-Никола Тесла“ у Београду
29. Проф. др Божидар Форца, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“ у Београду
30. Проф. др Срето Ного, Мегатренд
31. Доц. др Божо Илић, Висока школа струковних студија Аранђеловац
32. Проф. др Бобан Милојковић, КПА
33. Проф. др Ђорђе Ђорђевић, КПА
34. Проф. др Саша Мијалковић, КПА
35. Проф. др Дане Субошић, КПА
36. Проф. др Зоран Ђурђевић, КПА
37. Проф. др Жељко Никач, КПА
38. Проф. др Александра Љуштина, КПА
39. Проф. др Сретен Југовић, КПА
40. Проф. др Ненад Радовић, КПА
41. Проф. др Тања Кесић, КПА
42. Проф. др Александар Бошковић, КПА
43. Проф. др Биљана Симеуновић Патић, КПА
44. Проф. др Горан Вучковић, КПА
45. Проф. др Зорица Вукашиновић, КПА
46. Доц. др Ивана Бодрожич, КПА
47. Доц. др Данијела Спасић, КПА
48. Доц. др Зоран Кесић, КПА
49. Доц. др Саша Марковић, КПА
50. Доц. др Драгана Чворовић, КПА
51. Др Дејан Бошковић, КПА

Уредништво се захваљује ауторима, рецензентима и стручној редакцији који су својим радом допринели његовом квалитету, уз жељу, да сарадњу наставимо и у наредним годинама

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА

Часопис Министарства унутрашњих послова Републике Србије „Безбедност“ објављује научне и стручне радове из подручја наука о безбедности, на српском и енглеском језику, који претходно нису објављивани. Часопис излази три пута годишње.

Текст рукописа би требало да буде урађен на рачунару (фонт Times New Roman, ћирилично писмо, величина слова 14 pt за наслов – bold, 12 pt за основни текст, 65 словних знакова у једном реду, од 26 до 30 редова на једној страници, стандардне маргине). Научни и стручни радови могу да буду обима до 16 страна (30.000 знакова укључујући размаке). Прикази нових књига из области наука о безбедности могу бити обима до три стране.

Рукописи се достављају Уредништву у електронском облику, у формату Word-а. Имена аутора, назив и седиште институција у којима раде, наводе се пре наслова рада, а контакт подаци, адреса или е-адреса даје се у напомени при дну прве странице чланка.

Рад треба да садржи: апстракт, кључне речи, текст чланка, закључак, литературу и резиме на енглеском језику. Код оригиналних научних радова апстракт садржи циљ истраживања, методе, резултате и закључак (од 100 до 250 речи које читаоцу омогућавају да брзо и тачно оцени релевантност чланка кроз кратак информативни приказ). Апстракт на српском језику би требало да стоји између заглавља (име аутора и наслов рада) и кључних речи. После апстракта налазе се кључне речи (до пет) на српском и енглеском језику.

Након апстракта следи текст чланка чију структуру за оригиналне научне радове чини: увод, материјал и методи, резултати, дискусија и закључак.

Код прегледних и стручних радова структуру текста чини увод, поднаслови, закључак и литература. Називи подналова у раду пишу се фонтом величине 12 pt, bold, центрирано на средини и без коришћења редних бројева.

Резиме на енглеском језику иде на крају текста, после одељка Литература, са називом рада (величина фонта 14 pt – bold, текст 12 pt – italic). Резиме на енглеском језику даје се у проширеном облику (300-400 речи) са детаљнијим презентовањем резултата истраживања.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру којег је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекта или програм наводи се у посебној назнаци при дну прве стране чланка.

У случају да рад садржи илустрације, табеле, графиконе, фотографије и сл., неопходно је Уредништву доставити квалитетно припремљене

прилоге у електронском облику одвојено од рада (препоручује се да се прилози прво експортују у посебан фолдер, а потом импортују у текст и шаљу уз рад одвојено како би сачували графички квалитет). Табеларни и графички прикази требало би да буду дати на једнообразан начин, с тим што се називи табела пишу изнад, а називи графичких приказа испод. Прикази се могу дати и у виду посебног прилога на крају чланка, с тим што је потребно у тексту нагласити позивање на њихов садржај (Прилог 1, Прилог 2, ...). Пожељно је да наслови свих приказа буду дати двојезично, на српском и на енглеском језику (величина фонта 11 pt, italic), у формату JPEG или EPS, и да њихова резолуција износи минимум 300 dpi. За графичке прилоге урађене у Excel-у и другим апликативним софтверима треба користити различите растерске тонове црне боје.

Фусноте (напомене) користити само за суштинска запажања, нужне пропратне коментаре, упућивање на корисну литературу (*Више о томе ...*) и назнаке о коришћеним помоћним изворима (на пример, о научној грађи, законској регулативи, приручницима, документима, извештајима итд.), али не могу бити замена за цитирану литературу.

Цитате (навођење) у тексту не обележавати фуснотама, већ на крају цитата или при позивању на нечије дело (Мијалковић, 2006). Обавеза је аутора да се приликом позивања на изворе у оквиру чланка, тј. цитирања других аутора, њихова имена пишу у оригиналу, са годином објављеног рада и бројем странице у загради, која је одвојена једним табулатором након знака интерпункције – две тачке (Мијалковић, 2009: 147), а уколико се цитира више од два аутора, тада се у тексту помиње само први уз скраћеницу: et al. (Урошевић et al., 2009: 92). Зарезом се одваја аутор од године издања, а тачка-зарезом (;) различити аутори различитих дела (Симоновић, 2012; Ђорђевић, 2013), при чему се низ референци даје абecedним редом у оквиру једног пара заграда. Број стране се од године издања одваја двотачком (:). Ако се наводи исти аутор са више радова у једној години, тада се уз наредне радове додају абecedна слова поред године, као на пример: (Милојковић, 2013a), (Милојковић, 2013b) итд. Страна имена у тексту би требало транскрибовати на српски језик, с тим што се у загради наведе име у оригиналу. Референце у заградама би требало писати у оригиналу.

Ако је аутор институција или се ради о колективном носиоцу ауторских права, наводи се минимум података неопходан за идентификацију (Републички завод за статистику, 2009).

Приликом цитирања извора са Интернета наводи се Интернет адреса (<http://www...>) и, због сталне измене www окружења, датум када је текст скинут са мреже. За референце у електронском облику потребно је нагласити да се ради о електронском извору – Електронска верзија и/или Интернет адреса.

Од суштинске је важности да се цитати у тексту и листа библиографских јединица на крају текста у потпуности слажу. Сваки цитат из текста мора да се нађе на листи библиографских јединица и обрнуто. Такође, само цитати из текста је потребно да буду на листи библиографских јединица.

У списку литературе радови се наводе у оригиналу (референце се не преводе на језик рада), са нумерацијом, абecedним редом по презименима аутора и то на следећи начин:

Врста рада	Референце
Часопис	Симоновић, Б. (2009). Стандардизација и акредитација као један од начина професионализације полиције и криминалистичке службе. <i>Безбедност</i> , 51(1-2): 236-253.
Монографија	Мијалковић, С. (2009). <i>Национална безбедност</i> . Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
Зборник радова	Бановић, Б., Маринковић, Д., (2005). <i>Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права</i> , У Зборник радова „Нове тенденције у савременој науци кривичног права и наше кривично законодавство“, XLII Саветовање Удружења за кривично право и криминологију СЦГ, Златибор-Београд, стр. 509-543.
Законски прописи	<i>Закон о полицији</i> , Службени гласник Републике Србије, бр. 101/2005, 63/2009 - Одлука УС 92/2011 и 64/2015.
Е-извор	Witkowski, J., (2002). <i>Can Juries Really Believe What They See? New Foundational Requirements for the Authentication of Digital Images</i> , <i>Journal of Law & Policy</i> , 10: 267, http://law.wustl.edu/Journal/10/p267_Witkowski_book_pages.pdf . доступан 10. 1. 2010.

Наслови цитираних домаћих часописа, монографија, уџбеника и зборника радова дају се у оригиналном, пуном облику, али никако у преведеном облику.

Рукописи подлежу анонимној рецензији два рецензента. Уредништво задржава уређивачко право да на основу рецензије, актуелности рада, увида у рад и вођене евиденције одлучи да ли ће, када и у ком обиму рад бити објављен. Објављени радови се хонораришу, а необјављени се не враћају ауторима. Могуће примедбе и сугестије рецензента и/или уредника достављају се ауторима ради исправке.

Аутори би уз рад требало Уредништву да доставе: пуно име и презиме, адресу, е-mail, број телефона, фотокопију личне карте и чековне картице. Рукописе слати на адресу: Уредништво часописа „Безбедност“, Булевар Зорана Ђинђића 104, 11070 Београд, телефон: 011/3148-734, телефакс: 011/3148-749, е-mail: upobr@mup.gov.rs

Позивамо све досадашње и нове ауторе да својим стручним, научним прилозима обогате садржај нашег, у научној и стручној јавности већ афирмисаног часописа са дугогодишњом традицијом, а у заједничком циљу да се унапреди полицијска пракса, подигне ниво безбедносне културе, и обезбеди праћење савремених научних и стручних достигнућа у безбедносној проблематици. Такође, напомињемо да је могућ заједнички – коауторски наступ страних и домаћих аутора, односно, да се у часопису „Безбедност“ коауторски могу објављивати само оригинални научни радови.

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
ЧАСОПИСА „БЕЗБЕДНОСТ“
Доц. др Божидар Оташевић